

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR

ŞIK

ROMAN

Günümüz
Türkçesiyle

2. BASKI

♥ can
miras

Ey okur! Şık'ın bu cehaletini, bu eblehliğini romancının hayal gücünde vücut bulmuş bir mübalağa olarak kabul etmeyiniz. Ben bu satırları sırf hayalimden yazmıyorum. Modelim görüp işittiğim hakikatlerdir. Bu hakikatlere rastlamamda ben de şüphe ettim. Fakat sağlamasını yaptım. Doğru buldum. Hayal ne kadar hayal olsa yine az çok hakikatten doğar.

"Dönemin sokak hayatının, caddelerinin, mimarisinin, eğlence âleminin ya da ev yaşamının yanı sıra, Hüseyin Rahmi şehrin kozmopolit, çok kültürlü dokusunu ve gündelik yaşama dair daha birçok ayrıntıyı da eserlerinde cömertçe bizimle paylaşır. Konuşma dilini edebiyatta en iyi temsil eden ve bu dilin renklerini metinlerine en ustaca yansıtan yazarlarımızdan olan Hüseyin Rahmi'nin bu üslup özelliğinin örneklerine, ilk romanı olan Şık'ta da sıklıkla rastlamak mümkündür."

Erkan Irmak

"Kimsin sen çocuğum?"

"Şık yazarı Hüseyin Rahmi..."

"Matbuat Caddesi"ne ilk adımını atan genç Hüseyin Rahmi, Ahmet Midhat Efendi'ye kendini bu şekilde tanıtır. Bu ifade aynı zamanda büyük bir romancının edebiyat dünyasına kendini takdimidir.

Yazarın ilk romanı olan Şık, kitabın önsözünde de ifade edildiği gibi daha sonraki birçok başyapıtın işaretlerini de taşımaktadır. 19. yüzyıl sonu İstanbul'unun, Beyoğlu'sunun birçok rengini önümüze seren bu küçük roman, ibretlik ve eğlenceli hikâyesiyle her dönemde okunmayı hak ediyor.

#edebiyatımızınmirası #beyoğlu #gecehayatı #özentilik #batılılaşma
#köpek #giyimkuşam

Kapak illüstrasyonu: Bilal Sarıteke

Can Miras

Şık, Hüseyin Rahmi Gürpınar

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1305 (1889)

2. basım: Kütüphane-i İslam ve Askeri, İbrahim Hilmi, 1335 (1920)

Can Yayınları'nda 1. basım: 2021

2. basım: Eylül 2022, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 2 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Melis Oflas

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Bilal Sarıteke

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-5106-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR

ŞIK

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

Günümüz Türkçesine uyarlayan
Erkan Irmak

ROMAN

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Gulyabani, 2019

Gulyabani (Günümüz Türkçesiyle), 2019

Sevda Peşinde, 2019

Sevda Peşinde (Günümüz Türkçesiyle), 2019

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, 2020

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç (Günümüz Türkçesiyle), 2020

Şık, 2021

Gönül Ticareti, 2021

Gönül Ticareti (Günümüz Türkçesiyle), 2021

Hakka Sığındık, 2021

Hakka Sığındık (Günümüz Türkçesiyle), 2021

HÜSEYİN RAHİM GÜRPINAR, 1864'te İstanbul'da doğdu. Dört yaşında annesini kaybetti. Çocukluğu teyzesinin yanında, Aksaray'da geçti. Mahmudiye Rüşdiyesi'nde okudu. Hastalığı sebebiyle Mülkiye'deki eğitimini yarım bıraktı. Kısa süreli birkaç memuriyet denemesi ve bir dönem milletvekilliği haricinde hayatını hep yazdıklarıyla kazandı. Henüz 23 yaşındayken yazdığı ilk romanı *Şık*, Ahmet Midhat Efendi'nin övgüleriyle karşılandı ve 1887'de *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edildi. Sonraki yıllarda verimli bir yazarlık hayatı geçirdi. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İstanbul'unun konak ve sokak hayatını eserlerinde ustalıkla işledi. Klasikleşmiş birçok romanının yanı sıra hikâye, oyun, makale türlerinde de eserler verdi. Edebiyatımızda gerçekçiliğin ve doğalcılığın en önemli temsilcilerinden biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde halkı pozitif bilimlere yönlendirme isteği de açıkça görülür. 1944'te ölen yazarın mezarı, hayatının son 31 yılını geçirdiği Heybeliada'dadır.

Sunuş

Temel olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında yazılan ve Tanzimat romanı adını verdiğimiz metinlerde kimi ortak temalara rastlarız. Berna Moran'ın *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*'ının birinci cildinin önsözünde, Jale Parla'nın *Babalar ve Oğullar* adlı incelemesinde veya Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık*'ının da aralarında bulunduğu bu döneme ait metinlere getirdiği yenilikçi yaklaşımla Nurdan Gürbilek'in *Kör Ayna, Kayıp Şark*'ında bu temaların ve 1800'lerin sonuna ilerlerken edebiyatçıların Osmanlı'nın içinden geçtiği dönüşüme verdiği tepkilerin ayrıntılı yorumlarını bulmak mümkündür. Aslına bakılırsa Türkçe romanın bu oluşum evresinin, edebiyatımızın başka hiçbir akım ya da döneminin erişemediği bir ilgiyle karşılandığını ve onlarca araştırmacının şu ya da bu yönüyle söz konusu romanları ele aldığını ve almayı sürdürdüklerini söylemek yanlış olmaz.

Tüm bu edebiyat tarihçilerinin ve ortaya çıkan incelemelerinin tekrar etmekten bıkmadığı tespitlerin başındaysa, Tanzimat döneminde kaleme alınan romanların neredeyse tamamının Doğu-Batı arasındaki ilişkiyi metnin ana meselelerinden biri haline getirmiş olması bulunur. Elbette bütün yazar ve romanları tek bir temaya, renge, sese indirgemek muhtemelen bir eleştirmenin hiçbir zaman sapmaması gereken, sonu çıkmaz bir sokaktır. Her yazarın, her karakterin, her hikâyenin iyi ya da kötü, ustaca ya da acemice, ayrıntılı ya da basmakalıp biçimde anlatacağı kendine özgü bir derdi vardır ve nihai yargılara ulaşmadan önce bu derdin ne olduğuna ciddiyetle kulak

vermek gerekir. Bu bakımdan Hüseyin Rahmi ve *Şık* da –tıpkı kendinden önce ve sonrakiler gibi– dinlenilmeyi sonuna dek hak eder.

Öte yandan, Doğulu olarak çizilmiş bir karakterin Osmanlı'ya yeni yeni nüfuz eden, Batılı olarak resmedilen değerlerle karşılaşmasının ve bu çekici ama tehlikeli etki karşısında bocalamasının, hatta maddi ve manevi kayıplara uğramasının dönemin romanlarının tümünde bir biçimde belirttiği de gerçektir. Kuşkusuz yaratılan karakterlerin tepki ve akıbetleri, bir başka deyişle kaderleri, romancıların vermek istedikleri mesajın ne olduğuna, dünya görüşlerine, edebiyat anlayışlarına ve okurda uyandırmak istedikleri duyguya göre değişkenlik gösterir.

Sözgelimi Ahmet Midhat'ın Felatun Bey karakteri köklerinden öylesine kopuktur ki içinde bulunduğu bataklığın farkına bile varamadan kendi sonuna körlük içinde ilerler. Rakım Efendi'ye ihtiyatlılığı ve açıkgozlülüğüyle zenginleştirdiği maneviyatı sayesinde sadece tehlikelerden kaçınmakla kalmaz, onları çıkarları doğrultusunda yönlendirmeyi de becerir. Ahmet Midhat'ın yöntemi hemen her zaman didaktik, temkinli ve kendinden emindir. Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası*'ndaysa, yazar, Bihruz Bey'in alafrangalığa düşkünlüğünü daha ironik biçimde anlatmayı tercih eder. Siyah-beyaz karşıtlığını kurarak değil, bilgeliğin yanı başında cehaletin de tırmanışa geçtiği bir çağın kaybedenlerinden birini aktarmayı seçer. Namık Kemal'in *İntibah*'ında *Şık*'ta da rastladığımız türden *femme fatale* kadınlarla karşılaşırız. Doğulunun Batılının parıltılı dünyasında körleşmesinin, saflığını kaybederek sürüklenmesinin sebebi bu kadınlardır yazara göre..

Örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak bütün dünyanın girdabına kapıldığı ve bir bakıma da kapılmak zorunda olduğu modernleşme süreci, ulaştığı her yerde olduğu gibi Osmanlı'da da geleneksel yaşamı temelinden sarsar, kendi akıntısında sürükler ve işleyişini değiştirir. Bizim için güzel ve kıymetli olan, yazarların aynı konuyu nasıl farklı şekillerde ele aldıklarını, romanlarını inşa ederken hangi dekorları kullandıklarını, nasıl renkler, karakterler, dokular yarattıklarını takip etmek, neredeyse iki yüz yılı aşan modernleşme serüvenimizde hangi engelleri aşmaya niyetlendiklerini ve bunu ne ölçüde becerebil-

diklerini anlamaya çalışmaktır. Bu bakımdan Hüseyin Rahmi'nin *Şık*'ı bize benzersiz örneklerden birini sunar.

* * *

Şık'la ilk kez karşılaşacak ya da yıllar önce tanıştığı ama zamanla zihnindeki izleri silikleşen bu romanla yeniden buluşacak okurların keyfini kaçırmamak adına, burada kitabın anlattıklarını deşmek yerine roman ve önemi hakkında bazı kısa bilgiler vermenin daha uygun olacağını sanıyorum.

Hüseyin Rahmi'nin kitabının başına eklediği "Mukaddime/Önsöz" kısmında da belirttiği gibi, yazarın ilk romanı olan *Şık*'ın yayımlanma hikâyesi Hüseyin Rahmi'nin yazdıklarını dönemin en ünlü romancı ve gazetecilerinden Ahmet Midhat'a göndermesiyle başlar. Bu esnada romanın ancak yarısı tamamlanmış durumdadır ve 1864 doğumlu Hüseyin Rahmi de henüz yirmili yaşlarının başında, yayıncılık dünyasıyla ilişkisi bulunmayan genç bir yazar adaydır. Aynı zamanda o yılların en yüksek tirajlı gazetelerinden biri olan *Tercüman-ı Hakikat*'in hem başyazarı hem de sahibi olan Ahmet Midhat, Hüseyin Rahmi'nin gönderdiği kısımlardan çok hoşlanır ve kendisini tanımak üzere gazeteye davet eder. İlk karşılaşmaları pek iyi başlamaz: Ahmet Midhat, çok beğendiği bu roman başlangıcının karşısındaki çocuksu görünümlü gençten çıktığına bir süre inanamaz. İkna olduğundaysa romanı tamamlaması şartıyla gazetesinde tefrika etmek istediğini söyler. Hayranı olduğu ve yazdıklarında bu hayranlığın etkileri sıklıkla gün yüzüne çıkan Hüseyin Rahmi, Ahmet Midhat'ın bu talebini karşılamak üzere hızla çalışmaya koyulur ve kısa süre sonra romanı tamamlar. Böylelikle *Şık*'ın ilk versiyonu Şubat 1888'de *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edilmeye başlanır. İlgiyle karşılanan tefrika 1889'da kitaplaşır.

1920'ye gelindiğindeyse, Hüseyin Rahmi bu kez usta ve ünlü bir yazar olarak yeniden romanının başına oturur ve küçük değişikliklerle onu kusur saydığı kimi pürüzlerinden arındırır. Yazarın tercihlerine saygı duyulması gerektiğini düşünerek ben de bu nüshayı temel almayı, gerekli yerlerde de ilk baskısıyla karşılaştırmayı tercih ettim. Bu ilk romanın, ilerle-

yen yıllarda aralarında *Mürebbiye*, *Şıpsevdi*, *Gulyabani*, *Efsuncu Baba* gibi klasiklerimiz de bulunan pek çok farklı türde onlarca kitaba imza atacak Hüseyin Rahmi'nin edebiyat dünyasına kabulü anlamına da geldiğini unutmamak gerekir. O halde yazarına 1944'teki vefatına dek edebiyat dünyasının ve okur ilgisinin kapılarını aralayan ve ona yaşamının son günlerine kadar yazma şevki veren *Şık*, bu "ilk"liği dışında neden önemlidir?

Genel kabul gördüğü üzere, *Şık*'ın genel havasına bakıldığında Tanzimat döneminde yazılan, özellikle de Ahmet Midhat'ın kaleminden çıkan metinlerle benzeşen yanları olduğu doğrudur. Romanın başkarakteri ve Batı hayranlığından başka bir meziyeti olmayan Şatırzade'de Felatun Bey'i, çalışkanlığı ve bilgisiyle herkesçe saygı görüp övgüyle karşılanan Doğu'nun temsilcisi Maşuk Bey'deyse Rakım Efendi'yi anımsatan pek çok özellik bulunabilir. Ancak başlangıçta ve uzak mesafeden bakıldığında ortaya çıkan bu benzerlik, romanın içinde ilerledikçe daha az görünür olmaya, Hüseyin Rahmi'nin kendine haslıklarıysa giderek daha fazla hissedilmeye başlar.

Örneğin yazarın hemen hemen bütün eserlerinde rastlanan mizahi yaklaşım daha ilk sayfalarda kendini belli eder. *Şık*, ciddi bir meselenin ancak asık suratlı biçimde anlatılabileceği yargısına bir tür başkaldırı gibidir. Vermek istediği mesajı didaktik, üst perdeden bir sesle aktarmak (bir anlamda okurun gözüne sokmak) yerine, karakterlerin içine düştüğü gülünç durumlar aracılığıyla olan biteni okura göstermeyi yeğler.

Romanın ilginç bir başka yönüyse adeta başkarakterlerden biri gibi hikâyenin olay örgüsünde başat bir role sahip bulunan Drol adındaki köpeğin varlığıdır. Kitap boyunca oradan oraya sürüklenen ve kimi zaman başını belaya sokan, kimi zamansa etrafındakiler yüzünden başı belaya giren Drol, roman geleneğimizde nadiren karşılaştığımız havyan karakterlerin ilk örneklerinden biri olması açısından da son derece kıymetlidir.

Pek çok eleştirmenin de dikkat çektiği gibi, Hüseyin Rahmi'nin eserlerinde hem okuma zevkini artıran hem de günümüz okuru açısından eşsiz bir kaynak olduğunu düşündüğüm bir başka mesele, yazarın İstanbul'un farklı özelliklerini kapsayan manzaralar çizmedeki başarısıdır. Dönemin sokak hayatının, caddelerinin, mimarisinin, eğlence âleminin ya da ev yaşa-

mının yanı sıra, Hüseyin Rahmi şehrin kozmopolit, çokkültürlü dokusunu ve gündelik yaşama dair daha birçok ayrıntıyı da eserlerinde cömertçe bizimle paylaşır. Konuşma dilini edebiyatta en iyi temsil eden ve bu dilin renklerini metinlerine en ustaca yansıtan yazarlarımızdan olan Hüseyin Rahmi'nin bu üslup özelliğinin örneklerine, ilk romanı olan *Şık*'ta da sıklıkla rastlamak mümkündür.

Son olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısında ürünlerini veren Tanzimat romanlarında neredeyse her zaman geniş zaman kesitleri üzerinden anlatılan ve bu tercih nedeniyle kimi kez hikâyenin özetlenmesini kaçınılmaz kılan olay örgüsü, *Şık*'ta yalnızca birkaç güne sığdırılmıştır. Henüz ilk romanında bu denli iddialı ve zor bir işe kalkışan Hüseyin Rahmi, böylece ayrıntılardan daha fazla yararlanmanın da imkânını artırmış olur. Her ne kadar ustası Ahmet Midhat, romanın açık uçlu bitişinden tatmin olmayıp kitabın sonuna açıklayıcı bir "son-söz" eklemekten kendini alıkoyamasa da Hüseyin Rahmi'nin bu sezgisel yöneliminin bugünün modern beğeni ölçütlerine çok daha yakın olduğunu, bu açıdan da kendi zamanının ötesine uzanan bir yol açtığını öne sürmek yanlış olmaz. Kısacası gerek karakter, gündelik yaşam ya da konuşma diline ait ayrıntıların kullanımı; gerekse anlatılan zamanın çerçevesi, olay örgüsü veya mizahi yaklaşım tercihleriyle *Şık*'ın bugün için de söyleyecek daha pek çok sözü vardır.

* * *

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şık*'ı hem yazarı hayattayken hem de vefatından sonraki yıllar içinde pek çok kez farklı yayınevlerince, farklı düzenlemeler ve/veya sadeleştirmelerle yayımlanmış ve okuyucu tarafından da ilgiyle karşılanagelmıştır. Öte yandan, bu çok sayıdaki farklı baskıların arasında, romanı olduğu gibi aktaran ya da eleştirel bir gözle sunanların yanı sıra, Hüseyin Rahmi'nin kendi dönemi için bile takibi zor ama son derece mizahi, keyifli olan üslubunu bozacak şekilde sadeleştiren ya da hatalı okumalar veya notlarla bir bakıma yazarın niyetinin dışına çıkan, hatta ona haksızlık edercesine özensiz versiyonları da dolaşıma girmiştir.

Bu yüzden, bu metinleri sadeleştirilmiş ve özgün halleriyle iki farklı edisyonla yayıma hazırlarken Hüseyin Rahmi'nin kaleminden çıkanları mümkün olan en az müdahaleyle ama olabilecek en anlaşılır biçimde okurun beğenisine sunmak temel amacım oldu. *Şık*'ın Arap harfleriyle kaleme alınmış ve yazarının onay verdiği özgün metnin son halini Latin harflerine aktarırken günümüzün imla ve dilbilgisi kurallarını kullandım ve böylelikle esas olarak okuma kolaylığı sağlayan bir deneyim ortaya çıkarmayı umdum. Okurların metinde geçen bir kelime ya da tabirin anlamından emin olamadığı durumlarda merakını giderebilmesi için kitabın sonuna oldukça kapsamlı ve özellikle romanda yer aldığı kısımlardaki anlamı karıştıracak içerikte bir sözlük ekledim.

Daha zorlu ve üzerine uzun uzadıya düşünmeyi gerektiren sadeleştirilmiş versiyondaysa, Hüseyin Rahmi'nin bugün için kimi zaman oldukça zorlayıcı, günümüzün konuşma dilinden epeyce uzaklaşmış, bolca Arapça, Farsça sözcük ve tamlama içeren, sıklıkla Fransızcadan alıntılar barındıran üslubunu olabildiğince bugünün okuruna hissettirmeye gayret ettim. Kimi yerlerde bugün için gündelik dilde sıklıkla karşımıza çıkmayan kelimeler yer alıyor olsa da, cümlelerin tamamından veya konunun bağlamından anlamlarının çıkarılabileceğine inandığım ölçüde yazarın kelime tercihlerini değiştirmekten kaçındım. Ayrıca yine okuma kolaylığı sağlaması için sadeleştirilmiş versiyonun sonuna da kısa bir sözlük eklemeyi uygun buldum. Bununla beraber, bazı durumlarda artık kullanımdan neredeyse tümüyle düşmüş olan kimi sözcükleri, bugünün okurunun da takip edebilmesi için yeniledim. Böylesi değişiklikleri yaparken de hemen her seferinde halihazırda yazarın romanın başka kısımlarında yer verdiği, bir başka deyişle üslubunun bir parçası haline getirdiği ve özgün halindekiyle aynı anlamı taşıyan bir kelime kullanarak, yazarın sözcük dağarcığının içinde kalmaya özen gösterdim. Bu sayede, umuyorum ki bu romanı okuyanlar dönemin havasını ve estetiğini Hüseyin Rahmi'nin yarattığı biçimiyle tatmayı sürdürebilecekler.

Romanda yer alan özel isim, eser ve yer adları gibi kullanımlarıysa kendi dillerindeki özgün hallerini esas alarak düzenlemeyi yeğledim. Böylelikle günümüzün okurlarının, dileklerinde daha fazla araştırma yapmak için ellerinin altında

kullanılabilir ve güncel bir başlangıç noktası olmasını amaçladım. Aynı niyetle, metin boyunca yer alan dipnotlarda da mümkün olduğunca açıklayıcı ama gevezelik etmekten ya da yorum belirtmekten uzak bir tutum takip etmeye çalıştım. Bu sayede okuyanların aklına takılabilecek kimi soruları yanıtlarken, kişisel değerlendirmelerini etkileyebilecek yönlendirmelerden de kaçınmayı amaçladım. Kuşkusuz meraklı okurlar artık hepimizin kolaylıkla erişebildiği dijital kaynakları kullanarak, Hüseyin Rahmi'nin ve *Şık*'ın dünyası hakkında çok daha ayrıntılı bilgilere ulaşp romana daha geniş bir manzardan bakmakta özgürdürler.

Son olarak bütün bu saydığım aşamalar boyunca yardımını, bilgisini ve dostluğunu esirgemeyen Can Yayınları'nın kıymetli editörü Mustafa Çevikdoğan'a ve desteğini daima yanımda hissettiğim Romina Yorohan'a ayrıca teşekkür ederim.

Erkan Irmak

Önsöz

Bu eser ilk defa 1305'te basılmıştı. Şimdi 1335'te yani tam otuz sene sonra ikinci kere yayımlanıyor.¹

Okurlar bu yaşlı hikâyede şimdiki Hüseyin Rahmi'nin acemi, nahif, cılız fakat ileride pek çok meyve vermeye hazır bir fidanını göreceklerdir. Bu çelimsiz fidan güçlü bir sap oluncaya kadar, yirmi yıl istibdadın² helak edici boralarıyla hırpalandı. Bazen köküne yakın budandı. Hayatını, özünü muhafaza için muhtaç olduğu maddi manevi gıdaları bulamamak tehlikelerine düştü.

Bu *Şık* romanı matbuat caddesine³ attığım ilk adımdır. Bu yüzden bunun kendimce heyecanlı bir hikâyesi vardır. Eserin yazılış tarihi, basılmasından iki-üç sene kadar da evveldir. Birinci kısmı hemen mektepte yazılmıştır. Zaten birçok cümlelerindeki beceriksizlik, acemilik, adeta çocukluk, bazı fikirlerdeki büyük saflık, okuyanlara bu hakikati söyler.

Şık'ın yazılmış yarısını büyük bir zarfa doldurarak Ahmet

1. Hüseyin Rahmi'nin belirttiği gibi *Şık*'ın ilk versiyonu Şubat 1888'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanmaya başlanır ve 1889'da da kitap olarak basılır. Üzerinde kimi küçük değişiklikler yaparak yeniden yayıma hazırladığı bu versiyonsa 1920'de (1335) yayımlanır. Yeni harflere aktarılırken yazarın eserinin son hali olarak kabul ettiği bu nüsha esas alınmış, gerek görüldüğünde metin birinci baskıyla karşılaştırılmıştır. (Y.N.)

2. II. Abdülhamid'in 1878-1908 arasında ülkeyi mutlak bir monarşiyle idare ettiği dönem. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile sona ermiştir. (Y.N.)

3. Dönemin İstanbul'unda matbaa, gazete ve kitapçıların çok büyük bir kısmının merkezi Babiâli Caddesi'nde bulunduğundan, zaman zaman buraya "matbuat caddesi" de denmiştir. (Y.N.)

Midhat Efendi'ye¹ gönderdim. Efendi merhumun eserlerini okurum. En büyük tutkunu, hayranıyım. Fakat henüz kendisini yüz yüze tanımakla şerefelenmiş değilim. Ne mizaç ve ahlakta bir zattır? Onu da bilmem. Eseri gönderdikten sonra bana müthiş bir pişmanlık geldi. Hiç öyle büyük bir adama böyle çocukça, budalaca, saçma yazılar gönderilir mi? Eyvah... Ben ne yaptım!

O gece üzüntümden, mahcubiyetimden uyuyamadım. Düşündükçe utancımdan terler döküyordum. Eserin iyi karşılanacağına binde bir ihtimal vermiyordum.

Ertesi günü arkadaşlarımdan biri elinde bir *Tercüman-ı Hakikat*² nüshasıyla karşıma çıkarak:

"Müjde... Eserin beğenilmiş. Ahmet Midhat Efendi Hazretleri seni matbaaya davet ediyor."

"Alay etme... Ben zaten mahcubiyetimden yerlere geçiyorum."

"Vallahi alay değil... İşte bak... Al oku..."

Gazeteyi aldım. Birinci sayfasının ortasında "Açık Mektup" başlığı altında şu satırları okudum:

"Matbaamıza gönderilen *Şık* adlı hikâye gerçekten takdire şayan görülmekle yazarı Hüseyin Rahmi Beyefendi'nin lütfen idarehanemizi şereflelendirmeleri rica olunur."

Gözlerime inanamıyorum. O vaktin yazar ve şairlerinin makamı olan *Tercüman-ı Hakikat* matbaasından böyle bir davet gelmesi aklımın alacağı bahtiyarlıklardan değil... Arkadaşlarım beni tebrike başladılar. Ben hâlâ bu hakikate inanamıyor, rüya görüyorum sanıyorum.

Bütün âcizliğimle Ahmet Midhat Efendi gibi bir yeni zaman bilgininin huzuruna çıkmak da benim için pek mühim bir meseleydi. Bütün cesaret ve becerimi toplamaya uğraşarak

1. Ahmet Midhat Efendi (1844-1912): Tanzimat döneminin en üretken yazar ve yayıncılarından. Yazdığı otuzun üzerinde romanın yanı sıra öykü, gezi, tiyatro, siyaset, ahlak gibi konularda da onlarca kitap, yüzlerce makale kaleme almıştır. Aynı zamanda dönemin en ünlü gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*'in de sahibi ve başyazarıdır. (Y.N.)

2. 1878-1921 arasında yayımlanmış, özellikle kurucusu Ahmet Midhat'ın 1912'deki ölümüne dek dönemin en popüler gazetelerinden biri olmayı başarmıştır. (Y.N.)

matbaaya gittim. Efendinin orada bulunmadığını, kendisiyle Galata'da Sıhhiye Dairesi'nde¹ görüşebileceğimi söylediler.

Karantina dairesinde büyük bir heyecanla hazretin huzuruna çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iriyarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk suali şu oldu:

"Kimsin sen çocuğum?"

"Şık yazarı Hüseyin Rahmi..."

Ah, korktuğuma uğradım. Efendinin yüzünde derhal bir güvensizlik tebessümü belirdi. Tabir hiç aklımdan çıkmaz. Bana pek alaycı gelen bir sesle:

"Oğlum senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi... Senin ne kalemin ne yeteneğin ne tecrüben ve ne de görgün henüz bunu yazmaya müsait değil... Bu hakikat görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenabilirsin. Fakat bu işi yalnız başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Pederin midir? Ağabeyin midir? Arkadaşın mıdır? O kimdir? Söyle..."

O yazılarda bana hiçbir ferdin bir tek kalem yardımı yoktu. O tarihte Yanya'da bulunan pederim Sait Paşa'ya her hafta mektup yazardım. Epeyce diller dökerdim. Pederim mektupları görüştüğü bazı zatlara okuduktan sonra fotoğrafımı göstererek, "İşte bu satırları yazan bu çocukçağızdır," dermiş. O zatlar da mektuplarla fotoğrafı karşılaştırdıktan sonra, "Hayır, ihtimali yok. Bu çocuk şu sözleri yazamaz. Sizi aldatıyorlar paşa..." cevabını verirlermiş. Pederim onların bu iddialarına nihayet kanaat getirerek bana şu nasihatleri yazmıştı:

"Oğlum Rahmi, bana yazdığın mektuplarda bir usta kâtip mahareti var. Başkasının yazdığı satırların altına imza koymak münasebetsizliğine alışmanı istemem. Cümlelerin hatalı, pürüzlü olsun, zararı yok. Bence kıymetli olan senin samimi ifadendir."

Bu konuda zaten yüreğim yaralı... Koca Ahmet Midhat Efendi'nin aynı ithamı karşısında küçüldüm. Büzüldüm. Hiçbir söz bulamadım. Nihayet gözlerimden dökülen iki damla hazin bir cevap yerine geçti. Bu saf, samimi, masumca ağlayı-

1. 1837'de, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki sağlık meseleleriyle çağdaş tıp biliminin imkânlarıyla mücadele edilmesi ve bu yönde kararlar alınması amacıyla, bugünün Savunma Bakanlığı'na karşılık gelen Harbiye Nezareti bünyesinde kurulan teşkilat. (Y.N.)

şım efendiye dokundu. Hemen, “Ağlama... Ağlama, inandım. Fakat böyle güzel başlayan eserlerin bazen sonu başına uymayıverir. Bunu tamamla. Sonra yayımlayalım,” dedi...

Ben heyecan, üzüntü, ümitsizlik içinde hikâyemi bitirdim. Efendi başı kadar sonunu da beğendi. Artık haftada birkaç defa Karantinahane’ye gitmeye, fıkralar, makaleler de yazmaya başladım. Beni takdir ederek veled-i manevi evlat edindiğini gazetesiyle ilan etti.

Yayıncılık pazarına dökülen isimlerin o üzücü, bilinmezlik ve itibarsızlık devresi olan çetin başlangıcı görmedim. *Şık*, *Tercüman*’a tefrika edildi. Efendinin pohpohlarıyla birden tınındım. Yazdıklarım itibar buldu.

* * *

O zamandan beri hiç okumamış olduğum bu hikâyenin sayfalarını otuz sene sonra şimdi gözden geçirirken uzak, biraz paslı, dumanlı fakat sisli bir doğuş gibi aydınlık, şen, mesut, kaygısız bir mazi aynasında gençliğimi görüyorum. Ne safça satırlar, ne acemi düşünceler, ne çocukça tuhafıklar, ne basit tasvirler...

Eserin çocukça neşesini bozmamak için cümleleri bütün saflıkları, uzatmaları, bazen tutarsızlıkları ve kabalıklarıyla bırakıyorum.

O zaman bu hikâyenin eriştiği rağbet hayretimi uyandırmış, sebebini efendiden sormuş ve şu cevabı almıştım:

“Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserin en büyük fazileti okuyanları kahkahalarla güldürmesidir.”

Meşhur Molière,¹ *Le Médecin Volant*² adlı piyesini genç

1. Jean-Baptiste Poquelin (1622-1673): Fransız oyun yazarı ve oyuncu. *Cimri*, *Tartuffe*, *Gülünç Kibarlar*, *Kibarlık Budalası*, *Hastalık Hastası* gibi pek çok klasik tiyatro oyunuyla kendinden sonra gelen yazar ve oyuncu kuşaklarını etkilemiştir. (Y.N.)

2. Molière’in 1645’te yazdığı, Türkçede *Uçan Hekim* ya da *Uçan Doktor* adlarıyla bilinen ilk tiyatro oyunu. İlk olarak 1645’te, Paris’te sahnelenmiştir. İtalyan fars ve güldürü geleneğinin bir örneği sayılabilecek bu oyun, Molière’in sonraki eserlerinde geliştireceği tarzından izler taşır. (Y.N.)

yaşında yazmış. Bir Fransız eleştirmeni bu eser hakkında fikirlerini bildirirken, “İşte bu *Le Médecin Volant*, *Le Médecin Malgré Lui*’nin¹ taslağıdır,” diyor. Bu *Şık* hikâyesindeki Şatırza-de Şöhret Bey de kendisinden on yedi sene sonra doğan *Şıpsevdi*² kahramanı Meftun Bey’in temelidir.

* * *

Şimdiki ihtiyar ben, genç, toy, acemi Hüseyin Rahmi’nin ne kadar kusurlarını görüyorum. Emin olunuz zamandan büyük bir öğretmen, hakikatlerin telkininde ondan daha kudretli bir hoca yoktur. Yaşayan görüyor ve öğreniyor...

Okuyunuz efendim, okuyunuz. Gençliğimin ihtiyarlığımdan çok neşeli ve daha güldürücü olduğunu göreceksiniz... Çünkü ben bile kendi kendime bayıla bayıla güldüm.

20 Kanunuevvel 1335 [20 Aralık 1919], Heybeliada
Hüseyin Rahmi

1. Molière’in ilk olarak 1666’da sahnelenen oyunu (yayınlanış 1667). Türkçeye ilk olarak Ahmet Vefik Paşa tarafından *Zoraki Tabip* adıyla uyarlanan eser, ilerleyen yıllarda *Zoraki Hekim*, *Zoraki Doktor* gibi adlarla çevrilmiş ve pek çok topluluk tarafından sergilenmiştir. (Y.N.)

2. Hüseyin Rahmi’nin 1901’de ilk olarak *Alafranga* adıyla *İkdam* gazetesinde tefrika edilmeye başlanan ancak istibdat yönetimi tarafından sakıncalı bulunarak yarıda kesilen romanı. Kitap daha sonra önce 1909’da *Sabah* gazetesinde yeniden tefrika edilmeye başlanmış ve 1911’deyse *Şıpsevdi* adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. (Y.N.)

I

Beyoğlu'nda Bir Metres

Şık denilince elinde *gant*'ı,¹ cebinde kartı olan fakat üstünde nakdi bulunmayan nazenin, derhal bastonuyla, kostümüyle, gözlüğüyle zihinlerde canlanır!

Âleme karşı şu dış görünüşle boy gösteren bir genç, zamanımızda ahlakına fesat karıştırmış, hoppalığı pek azıştırmış olmakla itham edilerek halkın küçümseyen bakışlarına uğruyor.

Halbuki bu ithamlar bazen haksız yere ortaya çıkıyor. Çünkü eline *gant* giyenlerin, cebinde kart taşıyanların tamamını şıktır diye hor görmeye kalkışmak icap etmez. Asıl kınamaya layık olan şıklar, esasen hiçbir meziyet ve fazilete sahip olmayıp her hareketleri birer adi taklitçilikten ibaret kalanlar, her gören veya işitenleri bir büyük üzüntüyle beraber bir elde olmadan gülmeye mecbur edecek birtakım gariplik hallerini kendinde toplayanlardır.

Bu bölümde güzel bir örnek olarak fikir sahiplerine işte bizim Şatırzade² Şöhret Bey'i arz edeceğiz.

1. (Fr.) Eldiven. (Y.N.)

2. Hüseyin Rahmi, Arapçada genellikle "hayâsız, ahlaksız kişi", Türkçedeysen "neşeli, şen" gibi anlamlara gelen "şatır" sözcüğünü her iki karşılığı da çağrıştıracak biçimde kullanmıştır. (Y.N.)

Şatırzadeliği eski bir hanedan adına mensup veya hut başka bir olaya dayanan bir isim zannetmeyiniz. Şöhret, sadece böyle bir unvanla yâd edilmeyi arzu ettiği için tuhaflıklarından biri olarak isminin yanına bir de Şatırzadelik ilave eylemiştir!

Şöhret Bey şıktır. Ama nasıl şık? Bu kelimenin kötü anlamı yönünden ne kadar genişletilmesine imkân varsa işte öyle şıktır. Malum ya... şıklık yalnız kıyafetle olmaz. Yaradılış bakımından, ahlaken de şık olmak icap eder. Kıyafette görülen abartılı şıklık, bazen tabiata karışan fenalığın dışı vurmuş alametleri demektir. Bir erkek pudra, düzgün,¹ allık, kırmızılık gibi kadınlara mahsus olan süslenme araçlarını kullanmada kadınları geçerse onun ahlakından şüphe edilebilir. Yaratan Allah kadını kadın, erkeği erkek olmak üzere yaratmıştır. Her sanattaki hikmetine bizi hayran eden o kudret sahibi en büyük bir mükemmelliğini de kadınla erkeği birbirine karşı pek cazip bir şekil ve vücutta yaratmakta göstermiştir.

Tabiat tarihi görmüş olanların malumlarıdır ki kadın erkekten yalnız cinsiyeti ayırt eden alametlerle değil, vücudun düzeniyle de tamamen farklıdır. Kadınların yaradılışında görülen nezaket, vücutlarının birçok kısımlarındaki o cinsiyete mahsus olan hoşluk niçin o kadar göz alıcıdır? Kendilerine eş olmak için yaratılan erkeklerin alaka ve hayranlıklarını uyandırmak sırrından dolayı değil mi? Tabiatın üstadı her iki cinse de kendine mahsus bir başka incelik vermiş. Bir güzel kadının vücudunun görünüşü değil, bazen hayali bile nasıl bir erkeğin sinirlerine gerginlik getiriyorsa, keza bir erkeğin daha irice ve tüylüce olan vücudu kadın üzerinde aynı tesiri ortaya çıkarır. Bir zevk sahibi erkek nasıl bıyıklı bir kadından

1. Eskiden cildin güzel ve gergin görünmesi için yüze sürülen sıvı madde. (Y.N.)

hoşlanmazsa, keza zevk sahibi bir kadın da düzgünle, rastıkla erkekliğinin güzelliğini değiştirmeye çalışan bir mahluktan hoşlanmaz.

İşte bizim Şatırzade böyle korseli, pudralı şıklardandır. Modaya merakı pek fazladır. Fakat maddi güç açısından düşkünlüğü, öyle mükemmel terzilerin dükkânlarına yanaşmaya müsait olmadığı için, sokak içlerinde تنها yerlerde işleyen sünepe terzilerin başlarına bela olur. Çünkü bir pantolona biçilip dikilme hakkı hem üç çeyrek meci diyeden¹ fazla vermez hem de pantolonu bacağına giydikten sonra meşhur Mir'in² makasında olan fevkaladeliği bunda göremediğinden dolayı 'biçare terziye bir söylemediğini bırakmaz. Nihayet getirdiği kumaşı ziyan etmiş olduğunu vesile ederek üç çeyreğin yüz parasını daha kesmeye kalkışır.

Mesela bu sene dar elbise giymek moda değil mi? Bizim Şatırzade kostümü o kadar darlaştırır ki diğer şıklarınki hakikaten onun yanında bol kalır. Yakalıkların enileştiğini görünce ertesi günü kulaklarının uçlarıyla temas edecek kadar enli bir yakalık diktirip takar! İşte her süsü, böyle benzetme veyahut benzetmeyi de aşırarak moda olan şey her neyse onun abartılısını yapıp âleme gülünç olmaktan ibarettir.

Elde meraklı çok! Sokakta buna rastlayanlar, aklından zoru olup olmadığını anlamak için dikkatle yüzüne baktıkça zavallı Şatırzade, "İşte bugünkü kıyafet ve süsü-

1. Padişah Abdülmecid'in tahta çıkışının altıncı yılı dolayısıyla 1844'te basılan altın ve gümüş paraların genel adı. Bu tabir, ilerleyen yıllarda daha çok 20 kuruş değerindeki gümüş sikkeleri belirtmek üzere kullanılmıştır. Osmanlı'da 1844-1922 arasında kullanılan altın ve gümüş paraların değerleri 1 lira = 5 meci diye, 1 lira = 100 kuruş ve 1 lira = 4.000 para olarak düzenlenmişti. (Y.N.)

2. Pek çok Tanzimat dönemi romanında karşılaşılan, Osmanlı'nın ilk "meşhur" Avrupalı erkek terzisi, modacısı. Kıyafetlerini Terzi Mir'e diktirebilmek, dönemin yenileşme çabasındaki erkekleri için önemli bir statü simgesi olmuştur. (Y.N.)

mün mükemmeliyeti halk üzerinde istenilen tesiri uyandırdı. Herkes kostümüne, yüzüne hayran oluyor,” diye seviniyor. Ve zaten Deli Corci¹ gibi dansa benzer bir hoppalıkla yürümek alışkanlığıyken bugün zıp zıp sıçramak derecelerine varır.

Şatırzade süse, düzene olan merakına kıyasla simaca çirkindir. Zaten çirkinlerin süse, düzene itinaları güzel-lerden daha çok değil midir? Bazı çehre zügürtleri vardır ki süslendikçe çirkinleşirler. İşte bizim Şöhret de bunlardandır.

Fakat bu hali günde birkaç defa saçlarını tarayıp süsünü püsünü *à la mode*² düzenlemesine asla mâni olamaz. Şöhret kendini çirkin mi zanneder sanıyorsunuz? Heyhat! Kendi siması hakkındaki vicdani kanaatine mü-racaat edilse dünyanın beş kıtasında kendi gibi bir yüz sahibi daha bulunabileceği şüpheli kalır! Onun çirkinliği yalnız şunun bunun birer boş hükümlerinden ibarettir. Eksiklik onun güzelliğinde değil, öyle hükmedenlerin güzelle çirkinini ayırt etme konusundaki hislerinin yanlışlığındadır.

Şöhret Bey der ki:

“Bana çirkin diyenlerde asla zevk yoktur. Bu biçareler musikiden en güzel bir parça dinleyip de hiçbir hoşluk hissetmeyen ve en meşhur bir ressamın herkesi hayran bırakan fırçasından çıkan bir tabloya bakıp da hiçbir şey anlamayan çapulculara benzerler. ‘Estetik’in ne olduğunu bilmeyen böyle adamlar güzellikten çirkinlikten ne anlarlar? Benim güzelliğim hakkında bir hüküm vere-

1. Dönemin İstanbul’unda sokaklarda başıboş dolaşan, ağzına geleni söyleyen, herkese ve her şeye kızan; buna karşın zararsız kabul edilen kişilere, halk arasında “Deli Corci” denirdi. İbrahim Edhem (1818-1893) ve Ahmet Vefik (1823-1891) paşalar da asabi karakterleri ve “alafranga” bulunuşları nedeniyle bu lakabı alanlar arasındaydı. (Y.N.)

2. (Fr.) Modaya uygun. (Y.N.)

bilmek yetkisi ancak güzel sanatlardan anlayanlara ait bir niteliktir.”

Şatırzade'nin şu sözleriyle güzel sanatlar erbabının takdir dolu bakışlarına ve hayretine arz eylediği şirin yüzünü hele bir görelim:

Efendim, Şık'ımda renk esmer, çehre insanların “orangutan” neslinden türediğini iddia eden bazı ilim adamlarının sözlerini onaylatacak derecede kaba ve uzun! Altçene ileri doğru çıkık! Kara kaşların her biri ikişer parmak enliliğinde! Burun Fransızların *aquiline*¹ tabir ettikleri şekilde, yani gagavari, ufacık siyah gözler gayet çukurda! Boy sırik, endam çelimsiz! Yaşı yirmi beş-yirmi altı tahmin olunabilir.

Şöhret Bey bundan birkaç ay önce Beyoğlu âlemlerinin birinde –kendi tabirince– bir *conquête*² yapmış yani bir kadının gönlünü çalarak birbirine ilanaşk etmişler. Şık, madamın hanesine gelip gitmeye başlamış, münasebeti ilerletmişler. Muhabbeti koyulaştırmışlar. Malum ya, bu tarzda koyulaşan muhabbetlerin kıvamı parayla gelir! Halbuki bizim Şatırzade, “Sanma o baygın bakışı aşkındandır / İnan vallah ki açlıktandır!” vasıflarına uygun olacak züğürt şıklardandır. Valideden, pederden varlıklı olmadığı gibi kendi çalışma ve gayretiyle kazanmak meziyetinden de tamamen mahrumdur. Nitekim kendisi ... kalemine³ devam ederse de bu devam yalnız bir sözden ibarettir. Kaleme niçin böyle seyrek geldiğinin sebebi kendinden sorulsa aldığı yüz elli altı buçuk kuruş maaşı, o büyük zekâ ve irfanıyla uyumlu bulmadığı için olduğu cevabını verir.

Şatırzade aşk ilişkisi yaşadığı madamın hanesine yir-

1. (Fr.) Gaga gibi. (Y.N.)

2. (Fr.) Fetih. (Y.N.)

3. Resmî kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer. (Y.N.)

mi gün kadar devam eder. O aralık nasılsa eline geçirebilmiş olduğu beş-on lirayı bu devamı esnasında yiyip bitirir.

Metresiyle geçirmiş olduğu bu yirmi günlük sefahat ömrü Şık'ın kalbinde ölünceye kadar unutulması mümkün olmayan tatlı bir eser bırakır. Lakin ne çare ki bin türlü zorlukla ancak toparlayabilmiş olduğu o beş-on altının bitmesi Şık'ı sevgili metresinden bir mecburi ayrılığa uğratar.

Ayrılıktan özlem meydana geleceği malum. Şık bu yakıcı ayrılığa çok vakit tahammül edemeyeceğini anlar. Fakat ne yapsın? Metresiyle kendi arasında olan muhabbet bağı paradır. Onsuz emele kavuşmak mümkün değil.

Para bulmak için pek çok yollar düşünür. Hayli teşebbüslere kalkışır. Hep başarısızlık tarafı yüz gösterir. Nihayet validesinin elmas küpelerini çalıp satmak ve bu şekilde muhtaç olduğu akçeyi tedarik etmek fikri aklına gelir. Başlangıçta bu şekilde akçe tedariki Şık'a kolay görünürse de sonradan işin fena netice vereceğini düşünür. Zira Şık'ın validesi İstanbul'da bir eşi daha bulunmaz kurnazlıkta ve kadınlarca eli bayraklı tabir edilen derecenin pek üzerinde edepsiz bir kadındır. Maazallah küpesinin uğradığı kazayı haber alırsa bu kadın neler yapmaz! Sonra validesinin elinden yakayı Şık nasıl kurtarabilsin? Kim bilir bu hırsızlığın gerçekleşmesinin ardından ne türlü rezaletler meydan alacaktır?

Fakat diğer taraftan Şık'ı bu hırsızlığa mecbur eden arzuya karşı gelebilmek de zor. Şık bir-iki gün bu hırsızlığı yapıp yapmamak arasında tereddüt eder. Fakat nihayet, "Ben birkaç gün daha metresimle birlikte yaşayayım da isterse ondan sonra kıyametler kopsun," der, niyetini uygulamaya karar verir.

Bir gün validesinin evde bulunmadığını fırsat sayar. Hatunun sandığını kırar. Küpeleri çalar. Kuyumcu çarşı-

sında açıkartırmaya verir. K pelerin alt sallantılarından bazıları düşmüş ve bir tanesinin orta yerindeki pırlanta taşın dibinin iğneyle karıştırılmış olması kusur bulunarak bunlara bin kuruştan fazla para veren olmaz. Eğer bu kusurları bulunmamış olsa bin beş yüz ve belki de iki bine kadar değerleri bulunduğu şık'a söylenir.

şık bu miktar paraya da memnuniyetle rıza gösterir. Küpeleri satar. Paraları cebine koyduktan sonra metresinin Pangaltı'daki hanesine can atar. şatırzade'nin metresi Madam Potiş piyasa aş ftelerinin en bayağılarındanır. Madam Potiş kötülükte vardığı aşırılıktan dolayı dünyanın mevcut medeniyetinin en bayağı kadınlara sığınak olarak açık bıraktığı fuhuş yerlerinin pek  oklarından bile sürülmüştür.

Bu tarzda şatafatlı geçinmeye alışmış bulunan kadınlara ne kadar sefalet ve zorluk çekseler yine rezil sanatları haricinde meşru bir iş tutmayı beceremezler. Madam Potiş avladığı şöhret Bey gibi müşterilerden mahrum kaldıkça bazı geceler a  yatmak zorluklarına kadar düşerdi.

şöhret Bey yaradılış olarak aptal denecek kadar temiz kalpli, Madam Potiş'se böyle şöhret Bey tabiatında bulunan insanları istediği gibi idare edecek mertebede sanatının ustasıdır.

İlişkilerinin başlangıcında Madam Potiş, şık'ın her halini incelemiş, o zavallının dünyada en ziyade özendiği şeyin alafrangalık olduğunu ve her tavır ve hareketini Frenkliğe benzetmeye uğraştığını fakat o yaşama bu düşkünlüğüne, bu hevesine kıyasla Avrupa  detlerinin büsbütün cahili ve yabancısı bulunduğunu anlamıştı.

Madam, şöhret'in bu haline h kim olunca zavallıya metreslikten ziyade bakıcılık etmeye başladı. Alafrangalık vesilesiyle şık'a her bir isteğini yaptırıyordu.

Bu nazlım gayet uzun boylu, şişman,  illi ve kırmızı

ehreli, sima ve endamca incelikten uzak, tatsız tuzsuz, otuz beşini geçkin bir kadındır. Aslen Fransız bulunduğu için anadilini gayet ahenkli ve o milletin kadınlarına mahsus latif bir Őiveyle söylediğinden o konuştukça Şöhret hayran olup kalırdı.

Avrupa det ve tavırlarının şığı bulunan Şatırzade, böyle güzel Fransızca konuşan metresini koluna takıp da Beyoğlu'nun kendi gibi şıklara mahsus yerlerinde dolaşmayıp kendine en büyük bir şeref kabul ederdi.

Şöhret'in gelişini görünce Madam Potiş güya son derece sevinmiş gibi birtakım sahte yaygaralar, ırpınmalar yaptı ki, zavallı Şık sevgilisi tarafından bu kadar hasret dolu bir karşılama göreceğini hatırına getirmemişti.

Kadın, Şık'ın boynuna sarılarak bir buçuk aya yakın bir müddetten beridir hiç gelip kendini sormamış olduğu için sitemlere, azarlamalara başladı. Şık kendini aklamak için bin türlü yalanlar bulup söylüyordu. Bu yolda birtakım şakalaşmalar filan olup bittikten sonra nihayet bir buçuk ay süren bu uzun ayrılığın acısını çıkarmak üzere bu akşam mkemmел şekilde eğlenmeye karar verdiler.

Nerelerde ve nasıl gezeceklerine dair bir program hazırlandı. Programın hazırlanmasından sonra aralarında şöyle bir sohbet başladı:

Şöhret Bey: "Madam! Gerek yüzünüzün parıltısı ve gerek kibar tavırlarınızla bu gece Beyoğlu'ndaki kadınların tamamına üstün gelecek ve bundan dolayı kadınların eşliğinde çıkan diğer erkeklere karşı beni haklı bir iftiharda bulunduracaksınız! Fakat bu kadar mükemmeliyetle beraber bir eksikliğimiz var ki ona dikkat edenler içinde bizi ayıplayanlar bulunabilir."

"Sevgili Şöhret! O eksikliğimiz nedir? Söyle. Eğer yapılması mümkün bir şeyse tamamlanmasına çalışmaktan geri durmayız."

“Eksiğimiz sokağa çıktığımız vakit zinciri elimizde, kâh arkamız sıra bizi takip ederek ve kâh tın tın önümüze geçer zarif bir köpeğimizin bulunmamasıdır.”

Madam Potiş herkesin sokakta kendilerini ayıplamaya kadar varacağı eksiklerinin köpek olduğunu anlayınca hemen bir kahkaha salıvermek ister fakat yine kendini zapt eder. Çünkü bu sözünden Şöhret’in ne kadar alafrangalık düşkününü ahmak bir herif olduğu kadının gözünde bir kat daha ispatlanır. Madam Potiş, Şöhret’in bu sözlerine gülmek değil bilakis bu yoldaki fikirlerini onaylayarak kendine fırsat kapılarını açmış olacağını hesap eylemişti. Bunun üzerine derhal cevap verdi:

“Benim güzel Şöhretçğim! Alafranga âdetlerinin her bir ayrıntısına nasıl da hâkimdir! Öyle ya! Her bir süsleri mükemmel olarak sokağa çıkan bir erkekle kadının yanlarında bir zarif köpek bulunmaması Avrupa’ca pek büyük bir ayıp sayılır! Allah göstermesin, niçin herkesin ayıplayan bakışlarına uğrayalım? Elbette güzel bir köpek tedarik eder de öyle sokağa çıkarız.”

II

Drol

Yukarıdaki bölümün nihayetinde görülen konuşmadan sonra Madam Potiş bir yerden ödünç olarak bir güzel köpek bulup yarım saate kadar geri dönmek üzere Şöhret'i evde bırakır. Sokağa çıkar.

Birçok yerlere müracaat eder. Fakat kendisine bir gecelik köpeğini ödünç verecek bir dost bulunmaz. Veyahut daha doğrusu Madam Potiş'in dostu olan kadınlar da kendisi gibi ipsiz sapsız avare güruhundan bulundukları için ödünç alınacak köpek hiçbirisinde mevcut görülmez. Şimdi nasıl etsin? Birkaç kuruşa bir köpek bulup satın alacak kadar da madamda para yok. Şimdi bir köpek bulamadan mı dönmeli? Veyahut seksen mahalleye müracaat eylediği halde kimse kendisine bir gecelik köpeğini inanıp vermemiş olduğunu Şöhret'e karşı itiraf mı etmeli? Hiç Madam Potiş, Şık'ın gözünde kendi hay-siyetini düşürmek demek olan böyle bir itirafta bulunabilir mi? Hem bundan başka Avrupa'da köpeksiz sokağa çıkmanın ayıp sayıldığını da bir kere söylemiş bulundu. Şimdi bunun tersine hareket uygunsuz düşecek...

Ne olursa olsun buna bir çare, bir tedbir bulmalı. Kadın düşünür taşınır. Nihayet bazı akşamları ekmek vermekte olduğu ve daima kapısının önünde dolaşan bir köpek aklına gelir. Bu köpek sokak köpeklerinin bodur

cinsinden olduğundan, diğer arkadaşları gibi vücudu tamamen büyümemiş, cüssece onlardan biraz küçük kalmıştı. Madam Potiş kendi kendine der ki: “Ha tamam! Kolayını şimdi buldum. Bu hayvanın zayıflığı bazı maddelerin gezdirmekte oldukları narin yapılı, ince bacaklı köpekleri pek andırıyor. Bunun başına canfesten¹ bir âlâ başlık dikip geçiririm! Ucuna bir de kordon bağlarım. Bu ipekli başlığı giydikten sonra bizim köpek Şöhret’ten daha yakışıklı, daha şanlı olur. Hangi cinsten olduğunu kimse fark edemez.”

Madam Potiş zihnen bunu kararlaştırdıktan sonra kendiyile aynı sanattan bir komşusunun evine girer. Bazı soğuk kış günlerinde araba hayvanlarının başlarına geçirdikleri fanila başlıklar gibi göz ve kulak yerleri açık bulunmak ve hayvan arzu eylediği vakit ağzını istediği kadar açabilmek üzere, al canfesten köpeğin başına göre bir başlık biçip diker. Buna bir buçuk metre uzunluğunda kalın kaytandan² bir de kordon takar. Bu işin bitiminde ev sahibesi bulunan kadına der ki:

“Dostum, bu yakınlarda budala bir Türk yakalamış olduğumu biliyorsunuz ya? Bu gece işte bu zavallı herife bir küçük komedi oynayacağım. Bu meselede biraz sizin de yardımınıza muhtacım. Bu diktiğim başlığı alınız. Hani ya bazı akşamları ekmek verdiğimiz daima bizim kapıların önünde dolaşan bir köpek yok mu? İşte onu evin avlusuna çağırıp bunu güzelce başına geçiriniz. Ortalık karardıktan sonra köpeği bizim eve getirip bırakınız. Komedi oynanıp bittikten sonra buna dair size pek çok eğlenceli haber veririm.”

Madam Potiş bu tembihin tutulacağına dair dos-

1. Parlak, ince, iki renkli gibi görünen ipekli kumaş. (Y.N.)

2. İpek veya pamuktan yapılmış sicim. (Y.N.)

tundan bir güçlü bir vaat aldıktan sonra doğru hanesine döner.

Kendisini merdiven başında karşılayan Şöhret'e güleç bir yüzle der ki:

“Şöhretçiğim biraz geç kaldığım için beni affet. Pek çok yerleri dolaştım. Köpek çok fakat hiçbiri aradığımıza uygun değil! Hanelerine gittiğim dostlarımın her biri, ‘İlla bizim köpeği al, başka yerden alma,’ diye çok ısrar ettiler. Hatırlarını kırmamak için her birine bir yalan söyleyerek savuştum. Hiç ben öyle adi hayvanları peşime takıp da sokağa çıkar mıyım? Aman Şöhret! En sonra zengin bir dostumdan bir köpek buldum. Lakin bu hayvan köpek değil adeta bir antika! Bu köpek ‘carlin’¹ cinsindenmiş, elli seneden beridir ki bu cinsin nesli sona ermiş! Şimdi nadirattan olarak yalnız Balear Adaları’nda² bulunabilirmiş! Bilirsin ya! Bir şey nadir elde edildikçe kıymeti artar. Bazı merak sahipleri yüz-yüz elli liralık âla cins atlarla bu köpeği değiştokuş ederlermiş. Bu kıymetli hayvanı bize şimdi gönderecekler. Köpek cinsinden anlayan kimselerin bu gece mutlak bu hayvanda gözleri kalacaktır.”

Şöhret böyle nadir kabul edilen bir köpekle sokağa çıkıp âleme karşı büyüklük satabileceğinden dolayı büyük memnuniyetle şükranla hemen Madam Potiş’in ellerine sarılıp öperek dedi ki:

“Teşekkür ederim sevgilim! Sen nasıl emsali az bulunur bir nadideysen köpeğin de öylesini seçtin değil

1. Pug veya mops olarak bilinen, Çin kökenli bir süs köpeği ırkı. Karakteristik olarak kıvrık bir yüze, basık bir burna, sarmal bir kuyruğa sahiptir. Tüyleri kısa ve parlakken, kaslı ve köşeli bir vücudu vardır. Kökeni antik Çin olmakla birlikte asıl ününü Avrupa hanedan aileleri ve sosyete mensuplarınca çokça sahiplenilmesine borçludur. (Y.N.)

2. Akdeniz’in batısında bir takımada. İspanya’nın doğu kıyılarının açığında yer alır. (Y.N.)

mi? Bu akşam metresimle köpeğime kıskanç gözlerle bakmadık kimse kalmayacak! Bu gece benden bahtiyar insan var mı?”

Akşamüzeri Şöhret’le metresi ikisi birden aynanın karşısına geçip süslenmeleriyle meşgul olmaya başladılar. Şık yağlandı, tarandı, pudralandı. Madam Potiş *jupe u relevée en panier volumineux* (kıcı kaba sepet şeklinde kabarıklık fistan) denilen biçimde bir fistan giydi. Koca memelerinin biçimsizliğini gidermek için kadın korseyi o kadar sıkıştırdı ki, vücudundaki kan hep suratına hücum ederek çehresi mosmor kesildi. Zaten iri bulunan kıcının üzerine bir o kadar daha kıcılık ilavesiyle balona döndü.

Bu moda ne kadar acayip bir âdettir! Ona kıyafetlerini uyduran kadınların çoğu güzel olmaktan ziyade çirkin oluyorlar. İki kadına yaraşırsa sekseni sevimsiz, garip bir şekil ve sima meydana getiriyor.

Nedir o, o korseyi sıktıkça sıkıp göğsü cumba gibi dışarı fırlatarak bel tarafını incelte incelte nihayet kopacak gibi bir hale getirdikten sonra vücudun ondan aşağı kısmını birdenbire kalınlaştırmak? Vücudun doğal güzelliğini bu kadar biçimsiz bir hale koymakla da kanaat etmeyip de beli içeri çökertip ve ondan yukarısını mümkün olduğu kadar kavislendirerek *cambré*¹ dedikleri acayip bir yürüyüşle yürümek ne olacak? Göz alışmayıp da insan böyle bir kıyafeti, böyle bir tuhaf yürüyüşü birdenbire görmüş olsa, mutlaka bir müddet gülmekten kendini alamaz zannederim.

Ya bizim hanımefendiler dahi bu kıyafete imrenip de feracelerinin² yakalarını bedene yapıştırarak belin or-

1. (Fr.) Kemerli. (Y.N.)

2. Eskiden kadınların dışarı çıkarken giydikleri, gerdan altında kavuştuktan sonra omuzlara doğru açılıp sırttan yere kadar dökülerek inen, pelerine benzer, geniş yakalı üst giyeceği. (Y.N.)

tasını incelttikçe inceltip omuzlarını kuş kanadı gibi meydana çıkarmadılar mı? Bunlar da *cambré* dedikleri yürüyüşle pek güzel yürümeye başladılar!

O canım vücutlar inceltile inceltile, sıkıştırıla sıkıştırıla hani ya yukarı tarafı enli, ortası ince, alt tarafı yine kalın bir tür mezar taşları yok mudur? İşte tıpkı onlara benzetildi.

Hayır hayır, hata ettik. Bizim hanımlarımız ne bunlara ve ne de hiçbir şeye benzetilemeyecek bir hale geldiler. Çünkü moda denilen şeyin bütün dünya üzerinde yegâne akademisi Paris'tir. Paris'te modayı değiştirme ve düzeltme zevki dahi en büyük aktrislerde veyahut *demi-monde*¹ denilen işveli kadınlardadır. Bunlar moda yapacakları zaman kadınların gündüzlük gecelik hallerini, tiyatrodaki, bahçedeki, arabadaki veyahut salonlardaki vaziyetlerini dikkate alırlarsa da Şark'ta ferace ve yaşmak² altında gezen bir sınıf kadın bulunduğunu hayal bile etmezler. Sonra bu moda İstanbul'a gelir. Bizim çarşılı Ermeniler veyahut Ermeni kadınlar onları hanımlarımıza uyarlamak isterler. Yakasından kesip yenine,³ eteğinden çıkarıp pişine⁴ eklemek yoluyla moda karikatürüne benzettikten sonra bir de o kıcı kaba sepet şeklinde kabarık fistanları, bellerini oyup daralttıkları feracelerin

1. Fransızcada anlamı "yarı dünya" olan *demi-monde* tamlaması, Alexander Dumas'nın 1855'te yayımlanan *Le Demi-Monde* oyununun ardından yeni bir anlam kazanmıştır. Fuhşun evlilik kurumu üzerindeki kötü etkilerini ele alan oyun sonrasında, bu tabir bir bileşik kelime haline gelmiş (*demimonde*) ve dönemin varlıklı erkeklerine cinsel ve duygusal tatmin sağlayan, bu "zevk dünyası"nın bir parçası haline gelen kadınları tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır. (Y.N.)

2. Eskiden kadınların sokakta ferace giydikleri zaman yüzlerine örttükleri, gözleri açıkta bırakan, biri yukarıdan, biri aşağıdan gelen iki parçadan oluşan, ince tülbenkten yüz örtüsü. (Y.N.)

3. Giyeceklerin kol kısmına verilen ad. (Y.N.)

4. (Fars.) Ön taraf.

içine doldurunca artık bu halin bir şeye benzetilmesine imkân kalır mı?

Güzel ve şık olmak için beyler, hanımlar kendilerini her neye benzetmek lazımsa benzetedursunlar, biz gelelim Şöhret'le Madam Potiş'e: Bunlar bir saat kadar süsleriyle uğraştılar. İkisi de zanlarınca güzel oldular. Şöhret metresinin yüzüne bakıp bakıp da, "Ah ne kadar koket¹ oldun!" diyerek sarılmaya davrandığı esnada çat çat kapı çalındı. Madam Potiş açmaya seğırtince gördü ki komşu kadın Balear Adaları'na mahsus *carlin* cinsinden kıymetli köpeği al canfes başlığıyla getirmiş. Madam Potiş, Şöhret'e işittirecek kadar yüksek bir sesle kadına dedi ki:

"Efendiniz Mösyö Thompson'a şu lütuflarından dolayı teşekkürümü arz ediniz. Sakın merak buyurmasınlar, sevgili köpeğine iyi bakılmasına dikkatte asla kusur etmem."

Köpeği getiren kadın çıkıp gittikten sonra Madam Potiş kıymetli köpeği Şöhret'in şaşkın bakışlarına takdim ederek dedi ki:

"Bak Şöhret bak! Hiç böyle nadide hayvan gördün mü?"

Şöhret al canfes başlıklı köpeği nadir görülen bir şey gibi inceleyen bir bilgiç tavrıyla uzun uzadıya, hayretle muayeneden sonra:

"Hakikaten madam, görülmedik bir hayvan! Fakat acaba ismi neymiş?"

"İsmi Drol'dür."²

1. Abartılı ve süslü giyinmiş kadın. (Y.N.)

2. Fransızca *drôle* sözcüğü "komik" anlamına gelmektedir. (Y.N.)

III

Sarhoş İki Külhanbeyi

Tamam akşam saat on ikiye¹ doğru Şöhret'le Potiş kol kola ve Drol'ün kordonu ellerinde sokağa çıktılar. Pangaltı Caddesi üzerinde biraz ilerledikten sonra Drol yürümemeye başladı. Şatırzade kordonu çektikçe hayvan boynunu ileriye doğru uzatıp dört ayağı üzerine yere mihlanmış gibi duruyor, ondan ileriye gitmek istemiyordu. Çünkü Drol kendi mahalle arkadaşlarının ondan öteye ilerleyemeyecekleri sınır üzerine gelmişti. Eğer sınırı geçerse öteki mahalle köpeklerinin haddini bildirecek çeneleriyle dişleneceğini biliyordu.

Drol yürümemekte, Şöhret kordonu çekmekte ısrarı arttırınca başlarına birkaç seyirci toplandı.

Seyirciler Şık'ın kıyafetiyle köpeğin al başlığını görerek manalı tebessümlere başladılar. O sırada seyircilerin içine iki sarhoş Ermeni külhanbeyi de katıştı. Ve bunlar için gördükleri tuhaflık üzerine kapıldıkları hayreti gizlemeye bir mecburiyet olmadığından iki arkadaş şöyle bir sohbeta giriştiler:

"Şu köpek ki yürümüyor inat ediyorsa bil ki sokak köpeğidir!"

1. Mevsime göre değişkenlik gösteren Müslüman saatinde güneşin batışı saat on ikiye ifade eder. (Y.N.)

“Hayır *ahbar*¹ tazıdır ne!”

“*Zo*² kuyruğunu görmüyorsun? Tazı dediğin böyle olur?”

“Vartan hımbıl olma! Hiç sokak köpeğinin al takkesi olur?”

“*Zo* divanesin nesen? Sokak köpeğini tanımıyorsun? Besbelli şeydir!”

“*Zo* bu işin dibinden bir meci diye iddia korsun?”

“He! Korum.” Eliyle cebini dökerek: “Fakat iddia bende kalacak, bizim *carmak*³ (beyaz) şundan dışarı çıkmayacaktır.”

Bu konuşma en yüksek perdeden gerçekleştiği için anbean adedi artan seyircilerin tamamı iştirmek ve Ermenilerin hangisinin iddiasında hak kazanacağını merak ederek dikkatli bakışlarını Drol’ün üzerine yöneltmekteydiler.

Madam Potiş bunun sonunun rezalete varacağını anladığından Şöhret’in elinden bastonu alıp birkaç defa Drol’ün arkasına şiddetle vurunca zavallı hayvan ileride hemcinsleri tarafından gerçekleştirilecek saldırıları şimdi yemekte olduğu şiddetli baston darbelerine tercih ederek mahalle sınırını geçti. Yürümeye başladı.

Drol’ün tazı veyahut sokak köpeği olduğu hakkında iddiaya girişen külhaniler de peşlerine takıldılar. Seyircilerin içinde iddianın neticesinin neye varacağını anlamak isteyen bazı meraklı kişiler dahi bu kalabalığa katıldı.

Ermeniler Şöhret’le metresini hem takipte devam ve hem de bağıra bağıra, “*Zo* görmüyorsun! Sokak köpeğidir!”, “Hayır tazıdır!” diyerek iddialarını tekrar ediyor-

1. Ermenice “erkek kardeş” anlamına gelen sözcük zaman içinde yazı diline de geçmiştir. (Y.N.)

2. Ermenilerin konuşurken cümlelerin başına koydukları bir ünlem. (Y.N.)

3. Ermeniceden Türkçe argoya da geçmiş olan “*carmak*” ya da “*carmakçur*” sözcüğü aslında rakı anlamına gelir; ancak burada rengi itibarıyla para (meci diye) yerine kullanılmıştır. (Y.N.)

lardı. Sokaktan gelip geçenlerden bu konuşmayı işitenlerin tamamı bir kere Şöhret'le madamı ve bir de al başlıklı Drol'ü bakışlarıyla incelemeden geçirdikten sonra bu komedyanın sonunun nereye varacağını öğrenmek için bunlar da meraklı kişiler arasına katılıyorlar ve bu şekilde sürü büyüyordu.

Böyle alay malay köpeklerle mahsus olan mahalle sınırını yirmi-otuz adım geçer geçmez sokak köpekleri canfes başlıkla kıyafetini değiştirmiş hemcinslerini tanımakta güçlük çekmediler. Öteden beriden birkaç havlama işitildi. Biraz daha ilerleyince havlamalar arttı... Çok geçmeden etraflarını bir büyük havlama sardı! İş yalnız havlamalarla kalsa âlâ! Arada bir saldırı da gerçekleşmeye başladı!

Zavallı Drol kuyruğunu iki bacağı arasına sıkıştırarak mümkün olduğu kadar büzülüp küçülmüş olduğu halde başını sağ, sol, ön ve arka tarafa çevirip kendini etraftan dişlemeye hücum eden köpeklerin hamlelerini engellemeye çalışmakta ve arada bir, çok canı yandıkça sığınmak için Madam Potiş'in fistanı altına doğru baş salmaktaydı.

Seyircilerin birtakımı kahkahalarla gülüyor, bazıları da taş atarak köpekleri dağıtmaya uğraşıyordu.

Biraz da malum külhanilere kulak verelim:

"Zo şu köpekler kadar da uyanık değilsin? Cinslerini senden çabuk tanıdılar? Haydi bakalım mecidiyeyi tokat et!"

"Hele şu hımbıla bak! Görmüyor ki şu köpek tazıdır. Al takkesi vardır? Bir de durmuş da mecidiyeme hırlanıyor!"

"Boş laf etme ahbar! Mecidiye meydan görsün diyorum. Akşamleyin bu işin dibinden bir belalı hır çıkarmayalım!"

"Zo nasıl mecidiye?"

Drol'ün sokak köpeği olduğunu iddia eden Ermeni iki eliyle rakibinin yakasına sarılarak öfkeyle:

"Zo! Deminden şunda bahis komadık?"

Diğeri yakasına yapışanın yüzüne şiddetli bir tokat atarak:

“Tazıdır ne!”

Öbürü tokadı iadeyle:

“Sokak köpeğidir diyorum sana!”

Bunlar böyle tazıdır, sokak köpeğidir diye işi karşılıklı atışmadan dövüşmeye dökünce bütün halk Şöhret’in tarafını bırakıp bu tarafa yığıldılar. Lakin Ermenileri birbirinden ayırmak mümkün değildi.

Nihayet polis yetiştı. Beş-on dakika kadar uğraşmakla ancak ayırabildi. Polis ikisinin ortasına girip emreder bir sesle:

“Söyleyiniz bakalım, niçin dövüşüyorsunuz?”

Cevap olarak Ermeni’nin biri henüz yenemediğı öfkesinden titreyen sesiyle dedi ki:

“Polis efendi tazıdır!”

Polis zayıf vücutlu bir zat olduğundan derhal bu lafı kendine mal ederek ahaliye hitaben dedi ki:

“İşitiyorsunuz ya? Bu herif bana tazı diyor! Merkezde de böylece şahitlik etmelisiniz.”

Öbür Ermeni polisin bu sözünden, rakibi polis ve halk karşısında iddiasını ispat etti de şimdi kendisinden meci diyeyi alacaklarmış gibi bir çıkarımda bulunarak en yüksek sesiyle haykırarak:

“Hayır! Hayır! Polis efendi sokak köpeğidir! İspatına her dakika hazırım!”

Bu defa polis bütün bütün alevlendi. İkisnin de yakasına sarılıp çekerek diyordu ki:

“Şimdi ben size polis efendi tazı mıdır sokak köpeğimidir gösteririm. Haydi bakalım merkeze!”

“Tazı olduğuna şüphe yoktur!”

“Sokak köpeğı cinsindendir vesselam!”

Kalabalık içinde vakanın başlangıcından beri hazır bulunan bir zat polise doğru yürüyerek dedi ki:

“Telaş etmeyiniz efendim! Durum sizin anlamış ol-

duğunuz gibi değil. Herifleri söyletelim de dinleyiniz.” Ermenilere hitaben: “Gürültü etmeyiniz. Tazıymış, sokak köpeğiymiş şimdi o lazım değil. Tartışmanıza sebep olan şeyi ta başlangıcından polis efendiye anlatınız. Yoksa ikiniz de hapishaneye gidersiniz.”

Ermenilerden biri eliyle Şöhret’i işaret etti. Bütün bakışlar o tarafa dikildi. Sonra da sorgulayanlara cevap olarak dedi ki:

“Şu köpoğlunun herifi bir sokak köpeği yakalamış, başına bir de al takke etmiş, şundan geçiyorduysa biz de Mıgır’la rastlanıp ensesine düştük. O tazıdır dediyse ben sokak köpeğidir dedim. Ve hâlâ da derim, lafımdan dönmem. Bunun ucundan birer mecidiye bahis koyduk. Ben sokak köpeğidir diyorsam o hâlâ boş laf edip tazıdır diyor. Haydi polis efendi, buna siz bir racon kesiniz.”

Ermeni’nin şu cevabı üzerine bütün kalabalığın dikkatli bakışlarına hedef olan Şöhret, bu aralık var kuvvetiyle bastonunu etrafa savurarak köpeklerin saldırısından kıymetli Drol’ü kurtarmaya uğraşıyordu. Madam Potiş’s e Drol’ün can acısıyla fistanının altına, bacaklarına doğru saldırmamasından ürker ek avazı çıktığı kadar haykırıyordu.

Bereket versin ki o anda oradan bir boş fayton geçmekte olduğunu Şöhret gördü. İspire¹ bağırıp durdurarak madam, köpek, Şık üçü birden içine can atılar.

Sarhoşlar Drol’ün faytona girdiğini görünce ikisi birden, “Bırakmayınız zo! Gidiyorlar ne! Şu köpeğin cinisini ispat edeceğiz!” diyerek bağışmakta, Drol’s e aleyhinde şiddetle düşmanlıklarını belli eden sokak köpeklerinin hücumlarından canını kurtarabilmiş olduğundan dolayı faytonun içinde ayakta etrafa havlayarak zaferini ilan ede ede araba yürüdü.

IV

Canavar

Madam Potiş'in tarifi üzerine araba ... Sokağı'na kadar giderek orada bulunan bir büyük lokantanın kapısı önünde durdu. Saat de hemen bire¹ yaklaşmıştı. Bu lokanta Baba Perdriks namında bir Fransız'ın idaresinde bulunuyordu. Yemek salonu epeyce geniş olduğundan başka *couple amoureux* tabir edilen, âşıkla âşıkaların tek başlarına serbest ve mahrem kalabilmelerini temin eden özel kabinleri de vardı. Bizim Şöhret'le Potiş bu kabinlerden birini seçtiler.

Lokantacı Baba Perdriks bunların vücutlarını görünce epeyce bir telaşla karşılamaya koştu. Çünkü Potiş ne zaman böyle soyulmaya hazır Şöhret akılda bir av yakalarsa çok masrafa sokmak için genellikle Perdriks'in lokantasını seçerdi. Yenilip içilen şeylerin Şık tarafından paraları ödendikten sonra lokantacıyla Potiş arasında ayrıca özel bir hesap daha görülüp Potiş'in hissesi ayrılırdı.

Bu akşam lokantanın genele ayrılmış olan yemek salonunda kalabalık çoktu. Oturacak yer kalmamış, yemek masalarının hemen tamamı tutulmuştu. Ortalıkta birçok sözler, kahkahalar duyuluyor, her kafadan bir ses çı-

1. Güneşin batışından bir saat sonrası. (Y.N.)

kıyor, bunların toplamı epeyce büyük bir uğultu ve gürültü yapıyordu.

Şöhret'le Potiş özel kabinlerine kapandıktan sonra sokakta geçirmiş oldukları felaketten, heyecandan kaçmış olan iştahlarını davet için bir hayli mastika¹ parlattılar.

İkisinde de kafalar dumanlandı. Beyinler hararetle-nip döndükçe kadehler de dolup dolup boşalıyordu. Bun-larda beklenen derecenin pek üstünde bir neşe hasıl oldu. Birbirlerine olan sevdalarının büyüklüğünü tarif için ken-di söyleyiş ve ifadelerinin kuvvet ve parlaklığı oranında söylemedikleri söz bırakmıyorlardı.

Gide gide yüreklerindeki yangını ifadedeki şiddetle-rini meze ve içki getirip götüren garsonların mahremiye-tinden çekinmeyecek bir dereceye, buseler alışverişine kadar vardılar.

Efendisiyle hanımı böyle birbiriyle meşgulken Drol' ün de ne yapmakta bulunduğunu merak etmez misiniz? Bu hikâyenin en büyük şahıslarından biri de Drol'dür. Bunun her hali, her tavrı daima merak edilmeye layıktır.

Aç köpek, lokantaya girdiği dakikadan beri yemek kokusunu alarak gözleri cam gibi parlamaya ve kudur-muşa yakın bir hal kazanmaya başlamıştı. Madam Potiş köpeğin, meze için getirilen yiyeceklere atılmak konu-sundaki niyetini bakışından anlıyor, sık sık Şöhret'in bas-tonunu kaldırarak bu hareketini engellemeye uğraşıyor-sa da, bu şekilde hayvanı engellemeyi bir müddet başa-rabildi. Biraz sonra Drol yiyeceklere atılamamaktan or-taya çıkan büyük bir üzüntüyle pek feci şekilde ulumaya başladı. Büyük salondaki müşterilerin tamamı rahatsız oldular. İş yalnız Drol'ün ulumasıyla da kalmadı. Sokak-tan bu yabancı ulumayı işiten köpekler hep beraber lo-

1. İçine sakız eklenerek üretilen bir rakı çeşidi, sakız rakısı. (Y.N.)

kantanın önüne birikti. Bir büyük havlama ahengi de dışarıdan başladı.

Garsonlar birkaç defa sopalarla çıkararak köpekleri dağıtmaya mecbur oldular.

Kadehlerin adedi arttıkça Potiş bastonla köpeğe karşı olan hâkimiyetini güler yüzle gerçekleştirmek iktidarını kaybettiğinden Drol fırsat düştükçe meze tabaklarını silip süpürmekte pek açığöz davranıyordu.

Doğduğundan beri karnı doyuncaya kadar yemek bahtiyarlığının ne olduğunu bilmeyen zavallı hayvan bir-iki meze kırıntısıyla doymak şöyle dursun, bunları yedikçe açlığında, iştahında büyük bir şiddet ortaya çıkıyordu.

Köpekte her histen kuvvetli bulunan koklama hissi yardımıyla anladı ki en âlâ yemek kokuları bulundukları kabinin dışından geliyor.

Drol, efendisiyle hanımının kendi hakkında göstermekte oldukları kayıtsızlıktan yararlanarak köpeklere mahsus olan bir çeviklikle, garsonların girip çıkmakta oldukları kapıdan kendini kimseye sezdirmeksizin büyük salona çıktı.

Geçişini hiç bildirmeden masa diplerinden yürüyüp koklama hissinin rehberliğiyle garsonların yemek getirip götürmek üzere girip çıktıkları diğer bir kapıdan içeri daldı.

Burası şişesi işlenmiş bir ufak lamba yanan, yarı karanlık, dar bir yerdi. Salonun kapısına karşılık olan duvarda, insanın göğsüne varacak kadar bir yükseklikte, mutfakta pişen yemekleri dışarı vermek için büyük bir daire şeklinde açılmış bir delik ve bu deliğin önünde de yemek takımlarının konulmasına ayrılmış bir raf bulunuyordu.

Drol buraya girdiği esnada içeride kimse yoktu. Aşçı ısmarlanan beş-altı kap yemeği garsonların gelip almaları için deliğin önündeki rafa dizip çingirak çalmıştı. Drol buraya girince etrafı bir kokladı. Derhal raf üzerindeki tabakların yemeklerle dolu bulunduğunu keşfetti. He-

men bir hamlede rafa atladı. Birkaç saniye zarfında tabakların kimisinden yedikten ve kimisini devirdikten ve bazılarının içine de ayaklarını sokup çıkardıktan sonra, oraya doğru gelmekte olan ayak patırtılarını duyunca bir anda kendini raftan aşağı attı. Tahtanın altına büzülerek renginin siyahlığıyla karanlığa karıştı. Görünmez oldu.

İki garson gelerek yemekleri birer birer salona götürüp müşterilere dağıttılar. Malum ya! Böyle kalabalık bir yemek salonuna hizmet eden garsonlar, birkaç müşteriye birden yemek yetiştirmek, birçoğundan emirler almakla meşgul olduklarından başlarını durmadan ona buna çevirmekten ellerindeki yemeklere dikkat etmeye pek de vakit bulamazlar.

Salonun ortasında bulunan tıknazca bir mösyö, ısmarlamış olduğu piliç kızartmasını bir kere çatalla karıştırdıktan sonra:

“Garson!”

Garson: “Geliyorum efendim.”

“Çabuk!”

“Buyurunuz efendim.”

“Bu piliç kızartmasını benden evvel biri yemiş.” Herif hiddetle gözlerini açarak: “Söyle bakayım, bana kimin artığını yedirmek istedin?”

“Artık mı? Aman efendim merhamet...”

“Artık mı diye hâlâ soruyorsun? Bir kere eğil de dikkatli bak! Şu pilicin dişlenmedik bir yeri kalmış mı?”

Garson mahcubiyetinden söyleyeceğini şaşırıp kalmışken sol taraftan kalın bir ses:

“Garson!”

Bu sesi takiben biraz öteden mösyönün biri ağzına henüz bir kaşık almış olduğu *consommé*'yi¹ iğrenerek yere

1. Uzun süre pişirilen etin suyundan elde edilen, Fransız mutfağından diğer dünya mutfaklarına yayılmış, farklı reçetelerle hazırlanabilen, genellikle parlak ve şeffaf bir dokusu bulunan bir çorba türü; konsome. (Y.N.)

tükürerek tabağı gazın ışığına doğru kaldırır, ağzına aldığı şeyin ne olduğunu incelemeye uğraşarak kısık bir sesle:

“Garson! Garson! Garson!”

Zaten şaşırıp alığa dönmüş bulunan garsonlar, bu çağırnlara dert anlatmaya vakit bulamazken kimi ince kimi kalın fakat hepsi öfkeyle birkaç yönden birden şiddetli, “Garson!” sesleri işitilir.

Lokanta sahibi Perdriks’le garsonlar hangi tarafa koşacaklarını bilemeyip ellerini ovuşturarak kimi getirilen sütlacın içi çorba gibi karıştırılmış olduğundan, kimi kompostoda çamur bulunduğundan şikâyet eden müşterilere ne cevap vereceklerini bilemezler. İçine evvelce tavuk yolunmuş bir sepete girip çıkarak oradan aldığı tüyleri bir ekmek kadayının üzerine yapıştırmış olması, Drol’ün en büyük bir ustalık eseri sayılabilirdi.

Baba Perdriks şaşkın şaşkın garsonların yüzlerine diktığı bakışlarıyla, “Hainler, bu rezaleti bu kadar müşterinin önünde beni maskara etmek için kasten mi yaptınız?” demek istediği anlaşıyordu.

Zavallı garsonlarsa bu hale Baba Perdriks’ten fazla şaşırıp kalmış olduklarından birbirinin yüzüne hayretle bakıyorlar, kabahati yükletecek yer arıyorlardı.

Perdriks bu garip halin kimin hatasının eseri olduğunu araştırma işini sonraya bırakarak, şimdilik müşterilerin şikâyetlerine neden olan tabakların derhal önlerinden kaldırılmasını emretti. Müşterilere yeni yemekler dağıtıldı. Fakat bu defa garsonlar yemekleri müşteri önüne koymadan evvel gazın ışığında güzelce muayene etmek tedbirine uymaya başladılar.

Birkaç kap yemek dağıtımından sonra garsonun biri götürmekte bulunduğu bir kotlet¹ tabağını incelemek-

teyken tabağın içinde birkaç kavrulmuş patates kırıntısından başka bir şey kalmamış olduğunu gördü. Ve bu gördüğü üzerine Perdriks'le diğer garsonu çağırıp tabağı onlara da gösterdi.

Üçü de toplanıp bu gece yemeklere dadanan bu garip musallatı keşfe uğraşmaktayken mutfak tarafından bir gürültü işitildi. Ama ne gürültü! Canhıraş! Köpek hırıltısına benzer bir hırlamayla bir de çokça bağırان bir insan sesi birbirine karışıyor, Rumca şu sözler işitiliyordu:

"Aman çabuk yetişin! Elimi koparacak! Bacağımı kavrayacak! Beni öldürecek!"

İçeride canı yanan aşçı bu yardım dileyen şikâyetini bir araya getiren kelimeleri o kadar keskin bağırıyordu ki, çoğunlukla haykırmayla söylenilen sözlerin güç anlaşılmasına aykırı olarak bunun ne dediğini anlamakta Rumca bilenler hiç güçlük çekmediler.

Aradan bir-iki saniye geçer geçmez o feryat bir daha işitildi. Bu defa diyordu ki:

"Çabuk yetişiniz, bu canavar pek azılı!"

İçeride bir canavar bulunduğunu işittikleri gibi Baba Perdriks'le garsonlarda bet beniz kül kesildi. Üçü de dehşetlerinden birbirlerinin yüzlerine bakakaldılar. Bunların hiçbirinin içeride canavarla pençeleşen aşçının yardımına koşabilecek cesaret sahiplerinden olmadıkları anlaşıldı.

Baba Perdriks korkusundan dolayı içeri girmeye cesaret edemediyse de aşçısını diri diri azılı bir canavarın pençesi altında bırakmaya da gönlü bir türlü razı olamadığından, yemek salonunun ortasına doğru gelip titrek bir sesle müşterilere hitaben dedi ki:

"Efendiler! İşitiyorsunuz ki bizim aşçı zavallı Teodori, bir azılı canavarın pençesi altında can vermekte olduğunu yürekleri acındıracak dehşetli feryatlarla anlatıyor. Elbette içinizde zavallının böyle bir facia yoluyla ölümü-

ne vicdanı razı olmayacak bir cesaret sahibi adam vardır. Belki henüz bir tarafı yaralanmamıştır. Kurtulmasına koşulursa kurtarılabilir.”

Baba Perdriks’in bu derece korku ve telaşa düşmesini mübalağaya yormamalıdır. Biçare adam garsonların müşterilere dağıttıkları kimi artık, kimi çamurlu yemekleri gördüğü vakit ortaya çıkan mahcubiyetinden zaten şaşkına dönmüşken, bir de bu aralık içeriden aşçının, “Aman yetişiniz! Bir azılı canavar!” diye feryada başlaması herifin büsbütün aklını başından almış olduğundan, Beyoğlu gibi koca bir şehir ortasındaki bir lokantanın mutfağına hiç gözlere görünmeden koca azılı bir canavarın girebilmesi ihtimali ne kadar akıllardan uzak bulunduğunu düşünmeye fırsatı olmamıştı.

Lokantada bulunan müşterilere gelince, bunlar bir feryattır işitiliyor, bir canavar ismi ortada dönüyor ama bu yardım feryadını eden kimdir? İçerideki canavar ne cins canavarlardandır? Ve nasıl olup da oraya kadar girebilmiştir? Buralarını ilk anda haliyle anlayamamış olduklarından, herkes birbirlerinden konunun izahını isteyerek ortada büyük bir gürültü ortaya çıkarıyordu.

V

Canavara Hücüm

Baba Perdriks'in zavallı Teodori hakkında topluluğun merhametini çekmek için söylemiş olduğu sözler, müşteriler içinde en fazla kuru yüzlü, kara sakallı bir mösyö üzerinde tesir meydana getirdi.

Baba Perdriks sözünü bitirir bitirmez bu zat ayağa kalktı. Daima yanında taşımakta bulunduğu revolverini eline alarak canavarın bulunduğu yeri kendisine göstermelerini emreyledi.

Perdriks bu kahraman zatın gösterdiği şu Rüstem'vari¹ cesarete hayretini belli etmekle beraber herifin önüne düştü. Onu mutfakla yemek salonu ortasındaki aralığın kapısı önüne kadar götürdü.

Fakat bu esnada yemek salonundan bir kadın çılgılığı işitilmeye başladı. Bu çılgılık, kahraman mösyönün yanında lokantaya getirmiş olduğu karısının korkulu sesiydi.

Zaten sinirleri zayıf bulunan zavallı kadıncağız, kocasının elinde revolver, bir azılı canavarı tepelemeye gittiğini görünce bütün vücuduna bir titreme yapışarak bir

1. Firdevsi'nin ünlü eseri *Şehname*'de yer alan ve Rüstem veya Zaloğlu Rüstem olarak bilinen ünlü Pers mitolojisi kahramanı. Rüstem'in gösterdiği efsanevi kahramanlık ve yiğitlikler zaman içinde tüm Ortadoğu kültüründe cesareti tarif etmek için kullanılan ortak bir simgeye dönüşmüştür. (Y.N.)

türlü kendini durdurmayı başaramayıp haykırmaya başlamıştı. Biçare diyordu ki:

“Edmon! Bu kadar kişinin içinde canını tehlikeye koyacak bir sen mi varsın? Eğer kapıdan içeriye bir adım atacak olursan bil ki bayılacağım. Karına merhamet et! Üstüme fenalıklar geliyor!”

Mösyö Edmon şarap kuvvetiyle böyle bir cesaret gösterisine kalkışmışsa da kapının önüne gelince herif korkudan ayılarak kalbinde bir büyük pişmanlık baş göstermişti. Lakin ne çare ki ağzından bir sözdür çıkmış ve oraya kadar gelmiş bulundu.

Bu pişmanlığı üzerine karısının yürek burkan yalvarışları kahramana büsbütün tesir ettiğinden Baba Perdriks kapının zembereğine elini uzatıp da, “Buyurunuz,” dediği zaman işte titremenin âlâsı Mösyö Edmon’da görüldü!

Şu sırada içeriden canavarın homur homur homurdandığı işitilmesin mi? Bunu duyunca Mösyö Edmon’un korkusu, titremesi iki kat çoğaldı. Baba Perdriks’in, “Buyurunuz,” kısa teklifine ve safdilliğine ister istemez katılamayacağı anlaşıldı.

Belki salon dahilinde kendisine, “Behey adam, divane misin? Ne cins hayvan olduğunu bilmediğin bir canavarın üstüne gidilir mi? Bu niyetten vazgeç!” diyecek bir insaf sahibi bulunur ümidiyle Edmon hazretleri melül melül etrafa göz gezdirdi. Fakat herkesin böyle bir hayır-severce sözde bulunmak için değil, belki olayın neticesine ermek kastıyla dikkatli bakışlarını kendi üzerine açmış bulunduklarını gördü.

Karısı bu delice niyetten vazgeçmesi için kocasına bağırmakta hâlâ devam ediyordu. Ama karı sözüne uyarak böyle bir kahramanlıktan dönmeyi o kadar halka karşı herif bir türlü erkekliğin şanına yediremiyordu.

Nihayet Mösyö Edmon bütün bakışları kendi üzerine dikilmiş bulunan kalabalığa karşı hiç olmazsa şu ka-

darcık olsun bir kahramanlık göstermiş olmak için, bütün cüretini toplayarak bin çekinmeyle ağzını kapıya verip bağırarak dedi ki:

“Hazır mısın Teodori? Seni kurtarmaya geliyorum!”

İçeriden sanki buna bir cevap olmak üzere birdenbire tencereler, tabaklar birbirine giriyormuş gibi bir gürültü kopuverince, kahraman Edmon’la Baba Perdriks ve garsonlar kapının önünden üçer dörder adım geriye fırladılar.

Bu gürültü birkaç saniye sürdükten sonra kesildi. Edmon, “Görmüyor musunuz cesareti?” manasını ima eder bir yüzle etrafa bir göz gezdirdikten sonra revolveri tetiğe alıp bütün tedbirliliğiyle kapıya yaklaşmaya başladı. Perdriks’le garson da birbiri arkası sıra kahramanı takip ettiler. Kapıya doğru birkaç adım atar atmaz küçük bir gürültü ortaya çıkıvermesiyle kahraman bundan ürkererek olduğu yerden bir adam boyu kadar yukarıya sıçradı, bu hal güya bir elektrik akımıyla birbirlerine bağlanmışlar gibi takipçilerine de tesir etti. Yani Baba Perdriks’le garsonlar hep birer defa ürküp sıçradılar. Bunun ardından Edmon bulunduğu noktadan ileri adım atmaksızın yalnız boynunu kapıdan tarafa uzatıp içerisini büyük dikkatle dinledi. Arkasındakiler de hep beraber boyunlarını uzatıp kahramanın bu hareketini taklit ettiler.

Edmon bu kulak verişten sonra başını arkaya çevirip yardakçılarına bir işaret etti. Bu işaretin, “Artık gürültü kesildi, yürü bakalım,” komutu olduğunu arkadakiler anlayıp boyunlarını ileri doğru uzatmış ve gayet dikkatle içeriyi dinlemekte oldukları halde, aheste aheste adım atarak harekete başladılar.

Mösyö Edmon gibi üstünde silah taşıyan kimselerin tamamını hakikaten cesur adamlar zannetmemelidir.

Daima yanında silah bulundurmak cesarete yegâne alamet sayılamaz. Bazı kimseler vardır ki silahsız adım

atmadıkları halde küçük bir patırtı meydana geldiğinde kendilerine daimi bir yük edindikleri silahlarını kullanabilmeleri şöyle dursun, o aralık gözlerden gizlenmiş olmak için herkesten evvel sokulacak bir delik aramak derdine düşerler. Cesaret sahipleri yanlarında silah bulunmadığı zamanda bile icap ederse ateşe saldırlar.

Edmon bu defa da kapının önüne kadar geldi. İçeri giremeyeceği malum! Fakat kapının önünde dimdik durup halka boy göstermek de cesaret sergilemekten sayılamaz ya, elbet bir şey yapmalı!

Bu defa içeride gürültü falan büsbütün kesilmişti. Baba Perdriks bu sükûtu artık zavallı Teodori'nin canavar pençesi altında işi bitmiş olduğuna yorarak yavaşça Edmon'a dedi ki:

"Mösyö kahraman, bizim zavallı aşçının artık işi bitmiş olmalı, baksanıza hiç sesi çıkmıyor."

"Dur, acele etme şimdi anlaşılır."

Edmon yine ağzını kapıya yanaştırarak dedi ki:

"Teodori! Öldün mü? Yoksa hâlâ sağ mısın?"

İçeriden aşçı bu suale karşı bir şeyler mırıldandı ama ne dediği anlayamadı. Edmon bu mırıltıyı duyunca hemen arkasına dönüp büyük bir sevinçle dedi ki:

"Daha ölmemiş!"

Perdriks de aynı güleçlikle garsonlara dönüp, "Daha ölmemiş!" müjdesini verdi.

Garsonlar da ahaliye, "Daha ölmemiş!" cümlesini tekrar ettiler.

Bu, "Daha ölmemiş!" sözü lokantada mevcut halk arasında ağızdan ağza dolaşmakta olduğu esnada, müşteriler içinde siyah redingotlu, uzunca ve kumral sakallı bir Frenk ayağa kalktı.

Bu zat Dersaadet'te bulunan Frenk mekteplerinin birinde tabiat tarihi hocasıydı. Bu akşam şarabı her zamankinden pek fazla kaçırmış bulunduğundan, o aralık

lokanta içinde ortaya çıkan bu canavar patırtısı herifin ispirotoyla doğallığı bozulmuş zihnine fena halde tesir etmişti. İşte bunun için içi içine sığmayarak ayağa kalkmıştı. Etrafa bir göz gezdirdikten sonra kalabalığa hitaben dedi ki:

“Efendiler! Hanımlar!”

Tabiat tarihi hocası, kalabalığa olan şu hitabıyla bütün bakışların kendine döndüğünü görünce şu şekilde söze başladı:

“Deminden beri ortada bir canavar sözü dönüyor. Bu kanlı canavarın içeride aşçıyı paralamakta olduğu söyleniyor! Lakin kimse düşünmüyor ki canavara yırtıcılık atfetmek ilme aykırı bir söz söylemektir!”

Şimdi hakikaten herkes bakışlarını bu yeni ortaya çıkan tuhaflığa açmıştı. Hatta canavar tepelemeye hazır bulunan Mösyö Edmon bile biraz korkuyu zihninden çıkararak sarhoş Frenk'i büyük ciddiyetle dinlemeye başlamıştı.

Frenk sözünde devamla diyordu ki:

“Canavar *monstre* kelimesinin anlamının ne olduğunu bilmediğiniz için, işte böyle beyhude telaş ediyorsunuz. Canavar diye kuruntuların ve hayallerin hakikatlere üstün geldiği zamanlarda daima işitilmedik gariplikler, hikâyeler dinlemeye istekli olan ahaliyi eğlendirmek ve daha doğrusu bir emele hizmet ettirmek için eski zaman şairlerinin hayallerinde vücut bulmuş olan birtakım garip şekilli hayal ürünü hayvanlara denir. Fen lisanındaysa canavar kelimesinin manası büsbütün başkadır. Bilimsel olarak canavar diye, doğduğu zaman organlarının düzenleri açısından bir eksik veya fazla görülen insan veya hayvanlara deniyor. Bazı hayvanlar analarından başsız, tek gözlü veyahut iki vücut birbirine yapışmış ve daha başka şekilde tabiatın genel yaradılışa mahsus olan kanunlarından tamamen veya kısmen sapmış oldukları halde doğar-

lar. İçinde yaşanan asrın başlangıcına kadar bu sapsmalar bir tabiat harikası gözüyle bakılmışsa da sonraları Fransa'da Geoffroy Saint-Hilaire,¹ Serres,² Breschet³ Almanya'da Sömmerring,⁴ Meckel,⁵ Tiedemann⁶ gibi mahir bilimsanlarının bu konuya dair gerçekleşen incelemeleri neticesinde bu bozuklukların dahi birtakım tabiat kanunlarına tabi bulunduğu ispatlanmıştır.⁷ Fizyolojinin böyle bedeni kusurlu olarak doğan hayvanları inceleyen kısmına teratoloji adı veriliyor ki, bu kısım yukarıda isim-

1. Étienne Geoffroy Saint-Hilaire (1772-1844): "Kompozisyon birliği" ilkesinin kurucusu Fransız doğabilimci. Jean-Baptiste Lamarck'ın evrimsel kuramlarını savunmuş ve geliştirmiştir. Canlı organizmaların biçimlenişinin altında yatan bir birlik bulunduğuna, türlerin zaman içinde değişime uğrama ihtimallerine dair fikirler öne sürmüş; iddialarını kanıtlamak için anatomi, paleontoloji ve embriyoloji alanlarında karşılaştırmalı araştırmalar yapmıştır. (Y.N.)

2. Pierre Toussaint Marcel de Serres (1780-1862): Fransız mağara kâşifi, jeolog ve doğabilimci. Özellikle mağaralardaki insan ve hayvan fosilleri üzerinde araştırmalar yapmış ve insan anatomisinin gelişimi konusunda bilime katkı sunmuştur. (Y.N.)

3. Gilbert Breschet (1784-1845): Fransız anatomist. Karşılaştırmalı anatomi ve hayvandan insana bulaşan hastalıklar üzerine çalışmıştır; aynı zamanda hayvanların –özellikle memelilerin– farklı doğa koşullarına uyum sağlama süreçlerini incelemiştir. (Y.N.)

4. Samuel Thomas von Sömmerring (1755-1830): Alman doktor, anatomist, antropolog, paleontolog ve kâşif. İnsan gözündeki retina ve görme merkezini ilk kez tanımlayan kişidir. Bununla birlikte beyin ve sinir sistemi, embriyo ve gelişimsel anomaliler, akciğerlerin yapısı gibi çok çeşitli alanlarda yaptığı çalışmalar onu devrinin en önemli anatomi uzmanlarından biri haline getirmiştir. (Y.N.)

5. Johann Friedrich Meckel (1781-1833): Aynı addaki babasıyla benzer bilim dallarında araştırmalar yaptığı için genellikle "genç" olarak adlandırılan Alman anatomist. Jean-Baptiste Lamarck'ın evrimsel kuramlarını kullanarak doğum sırasında gözlemlenen kusur ve anomalileri incelemiş, embriyonun gelişimi üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Yazdıklarında, anormal fiziksel gelişimlerin de tıpkı normal gelişimler gibi doğa yasalarına tabi olduğunu savunmuştur. (Y.N.)

6. Friedrich Tiedemann (1781-1861): Alman anatomist ve fizyolog. Omurgalılarla insan beyninin embriyo aşamasındaki gelişimlerini gözlemlemiş, ikisinde de aynı ilkelerin geçerli olduğunu kaydetmiştir. Evrim kuramının ilk savunucularındandır. Deneye dayalı doğal bilimlerin gelişmesinde ve geleneksel yaklaşımların terk edilmesinde büyük paya sahiptir. (Y.N.)

7. Anılan isimler, geçmişte "canavar" diye tanımlanan olağandışı fiziksel görünüme sahip canlıları tarihte ilk kez bilimsel yöntemlerle bir araştırma konusu haline getiren öncü bilimsanlarına aittir. (Y.N.)

lerini saymış olduğumuz zatlar taraflarından kurulmuştur. Zaten...”

Tabiat tarihi hocasının sözünü tamamlamasına vakit kalmaksızın içinde canavar bulunan kapı birdenbire açılıp da önde Drol, arkada elinde koca bir sopa aşçı Teodori dışarı fırlamazlar mı!

Kapının yanında duran kahraman Edmon ilk anda neye uğradığını bilemeyerek vücuduna musallat olan titremenin etkisinin şiddetiyle elinde tutmakta olduğu revolverin tetiğini elinde olmadan parmaklarıyla hareket ettirmesiyle revolver o anda atçş alıp dehşetli bir patlayışla beraber şangır şungur salonun ortasında asılı bulunan lambayı aşağıya indirmesin mi!

Vay halktaki telaş! Vay kadınlardaki çığlık! Herkeste sokak kapısına bir hücum ki kıyamet!

Bir anda o kadar kişinin bir kapıdan çıkması mümkün olur mu? Kapının önüne sıkışıp bir ayak evvel dışarıya can atmak için gösterdikleri istekten kalabalığın birçoğu birbirlerini çiğnedikleri gibi, birtakımı da sokağa bakan pencerelerin camlarını kırıp demir parmaklıklardan geçebilmek için beyhude başlarını dışarıya çıkarmaya uğraşmaktaydılar.

Kapıya, pencereye yanaşamayan zavallıların masa dibi, iskemle altı gibi yerlere sokulup tehlikeye karşı kendilerine bir siper tedarikine can atmaktaydılar.

Mösyö Edmon’un karısı çoktan bir tarafa düşüp bayılmıştı. Fakat herkes kendi canının derdine düşmüş bulunduğundan, Madam Edmon’un bayıldığına dikkat bile eden yoktu.

Halkı bu telaşa düşüren sebeplerin birincisi ne cins hayvan olduğu bilinemeyen canavarın dışarı uğramış bulunması, ikincisi bunu öldürmek için boşaltılacak silahlardan herkesin kendini sakınmak derdine düşmesi meseleleriydi.

Lokantadan dışarıya can atmak bahtiyarlığına erişenler canavarın şekil ve görünüşünü birbirlerinden soruyorlardı. Görenler görmeyenlere bu garip canavarın başı kırmızı, vücudu kara olduğunu büyük bir heyecanla tarif ediyorlar ve hele iriliği açıkartırmaya çıkarılıp herkesçe büyültüle büyültüle o küçük Drol hemen hemen mandaya yakınlaştırılmıştı.

VI

Zarar Zıyan Tazmini

Lokantada meydana gelen üzücü vakanın neticesi olarak edilen gürültüler, feryatlar civar yerlerden işitilerek “lokanta tutuştu” zannıyla hariçten birtakım halk kapının önüne yığıldılar.

Dışarıdaki halk içeriden çıkanlara lokantanın neresinden tutuşmuş olduğuna dair birçok sualler sormaya kalkışıyorlarsa da, “Biz de iyi görmedik ama başı kırmızı, vücudu kara, büyüklüğü manda kadarmış!” sözünden başka bir cevap alabilmeleri mümkün olamıyordu.

Vakanın esasını anlayamadıkça halktaki merak da büyüyor ve herkesin merakı büyüdüğü kalabalık da artıyordu.

Her nerede böyle bir vaka ortaya çıkarsa oraya toplanan halk arasında derhal ona dair beş-on türlü yanlış rivayetler meydana gelir. Buna sebepse herkes vakanın esas görünümüne dair işitebildiği sözleri kendi tarafından güzelce dallandırıp budaklandırarak iktidarı oranında bir söyleyişle diğerlerine satmasıdır.

Bu gece de lokanta vakasına dair rivayetler, mübalağalar çoğaldı.

Baba Perdriks’in mutfağından başı kırmızı, vücudu kara, iri cüsseli, korkunç görünüşlü bir canavar ortaya çıkarak aşçıyı paraladıktan sonra yemek salonundaki

müşterilerden birkaçını yaraladığı ve nefesindeki şiddetten salonun lambaları söndüğü rivayetleri ortada dönmeye başladı.

Rivayetler dehşet kazandıkça halkın merakı da artıyordu.

Lokantanın kapısı önündeki gürültüyü asıl şimdi görmeli! Çünkü çıkandan çok içeriye giren var.

“Ay korkmadan nasıl içeri giriyorlar?” dersiniz, halktaki bu cesarete ben sizden fazla şaşmaktayım. Bir yangın yerine gitmişseniz görmüşsünüzdür ki yangın yerinin ctrafı askerler, zabıtalarla çevrilmemiş olsa oradaki halk pervasızca ateşin ta göbeğine sokulmaktan çekinmezler. Hep bu tehlikeye meydan okuyuş ne içindir? Bir bina nasıl yanıyormuş onu seyretmek için değil mi? İrice bir kira beygirini kara astardan bir kılıf içine geçirdikten sonra, “İçeride görülmedik bir fil var!” diye bağırın herifin şu yaptığını kırk paraya seyreden halk, bu gece nefesiyle lambaları söndüren kırmızı başlı canavarı bedava olarak doya doya görmeden hiç oradan çekilir mi?

Lokantanın içi artık kalabalığı almaz bir dereceyi buldu.

Özel kabinlerinde muhabbetlerindeki şiddeti birbirlerine tamamıyla “ispat” etmiş bulunan Şöhret’le Madam Potiş, salonda meydana gelen bu gürültüden birdenbire şaşırdılar. Bu şamatayı anlamak üzere en evvel Şöhret kendini dışarıya attı. Fakat salon içine bir göz gezdirir gezdirmes Balcar Adaları’ndan başka dünyanın hiçbir tarafında yetişmeyen kıymetli Drol’ün önü önlüklü, başı aşçı takkeli iri bir herifin sopaları altında hemen can vermek üzere bulunduğunu görünce akli başından gitti. Oradaki kalabalık asla gözüne görünmeden yolu üzerinde bulunan kimselerin kimini devirip kimini çiğneyerek gücü yetebildiği kadar bir süratle koşup aşçı Teodori’nin gırtlığına yapıştı.

Teodori'nin Drol'ün şiddetlice dişlemiş olduğu elinden kanlar akıyordu. Bundan dolayı aşçının öfkesi son dereceyi bulmuşken bir de bilmediği bir kimsenin gelip boğazına sarılması herifi büsbütün çileden çıkardı. O da olanca kuvvetiyle hemen düşmanının gırtlığına el atmıştı. Madam Potiş, bu kalabalık ve gürültünün neden meydana gelmiş olduğunu anlamaya fırsatı olmadan kalabalığın içine saldıran Şöhret'in aşçı kıyafetli bir herifle boğaz boğaza gelmiş olduklarını görünce büsbütün şaşır-
tı. Şimdi şu hale karşı nasıl bir harekette bulunmak lazım geleceğini zihninde belirlemeye uğraşmakta ve hem de etrafına göz gezdirmekteyken, güya bakışı kalabalığın arasında korkunç bir şeye rastlamış gibi derhal konumunu değiştirerek kendini gizlemek derdine düştü. Fakat Madam Potiş'in bu telaşı beyhudeydi. Çünkü o anda iri yapılı, kırmızı yüzlü, kılıksız bir herif halkı yarmak için olanca gayret ve kuvvetini sarf ederek Madam Potiş'e yanaştı. Kulağına eğilerek alaycı bir tavırla:

"Güzel fanyol!" Niçin kendinizi benden gizlemeye çalışıyorsunuz? Hiç insan mirasyedi bir Osmanlı'ya çatar da eski dostlarını unutmuyor mu?"

Madam Potiş kendine fanyol ismiyle hitap eden bu herifin sözlerini dinlememek isteyerek kalabalığın içine sokulup savuşmaya davrandı. Fakat herif derhal kolundan yakalayıp sesindeki alaycılığı arttırarak:

"Nafile kaçmayınız! Zira bu gece elimden kurtulmanıza imkân yoktur."

Madam Potiş yine cevap vermeyip kolunu herifin elinden kurtarmaya uğraşıyordu.

Lakin herif madamın ısrarına manalı bir tebessümle karşılık verdikten sonra koluna asılıp sürüklemek dere-

1. Bariton veya tenor ses veren, bakırdan yapılmış tuba ailesinden bir müzik aleti. (Y.N.)

cesinde bir şiddetle kalabalığı açarak Potiş'i lokantadan dışarıya çıkarıp götürdü. Ortadaki uğultudan buna dikkat eden bile olmadı.

Şöhret de Teodori'yle boğuşmakta devam eylediğinden metresinin uğradığı şu felaketten tabii haberdar olmadı.

Şöhret'in bu boğuşması da çok sürmedi. Çünkü aşçı bunu birkaç defa tartakladıktan sonra altına alıp diziyile göğsüne basarak suratına doğru sille yumruk demeyip veriştirmeye başlayınca Şöhret kendi kuvvetinin aşçıya üstün gelmeye yeterli olmadığını anladı. İşi yaygaraya dönüştürerek, "Yahu! Biraz da buraya bakın! Adam öldürüyorlar!" feryatlarıyla halktan destek ve yardım aramaya girişti.

Zaten gürültünün kaynağını bilmeyen halk bir köşede boğuşan aşçıyla Şöhret'i görememekteyken bu defa Şöhret'in feryatları bazı kimselerin meraklı bakışlarını o tarafa çekti.

Hakikaten de hemen koşup Şöhret'i aşçının altından aldılar ama Teodori, Şık'ı o kadar hırpalamıştı ki biçare adeta insan kılığından çıkıp başka bir görünüş kazanmıştı. Yüz göz şişip tırmık içinde kalmış! Ceketi birkaç yerinden yırtılmış! Bütün düğmeleri dökülmüş!

Düşmanın elinden yakayı kurtarınca Şık'ın birinci işi etrafına bakınıp kıymetli Drol'ü aramak oldu.

Bu aralık birtakım halk Drol'ü ortalarına almışlar, "Kırmızı başlı canavar işte bu olmalı," diye büyük dikkatle köpeği inceliyorlardı. Teodori'den yediği sopaların şiddetinden zavallı hayvanın her bir uzvu soğuk bir suya girip çıkmış gibi başka başka titremekteydi. Kalabalıktan bir kimse kendine doğru bastonunu uzatacak olsa yine kendini dövecekler zannıyla başını iki ön ayaklarının ve kuyruğunu iki kış bacaklarının arasına sıkıştırıp yerlere sürünerek hazin hazin, kısıp kısıp, hüznü, merhamet

dileyen seslerle orada bulunanları kendine acındırmaya çalışıyordu. Velhasıl beyi köpeğinden, köpeği beyinden daha ziyade acınacak durumda bir hale gelmişlerdi.

Şöhret, Drol'ün küçük küçük ulumaları, inlemeleri rehberliğinde gidip köpeğini buldu. Derhal kordonunu eline aldı. Köpeğin etrafını çevreleyen halk için seyir bir ken şimdi ikileşti.

Drol titrer! Şöhret titrer! Drol uluması, Şöhret'se görünüşüyle halka karşı, "İşte bizi seyrettinizse ettiniz, artık bırakın da gidelim," demek istedikleri anlaşılıyordu.

Şöhret köpeğini bulmuştu. Fakat şimdi gözleriyle kalabalığın arasında metresini araştırıyordu. Metresi orarlardaysa gelip kendilerini bulması için hazin bir sesle dedi ki:

"O ma bien-aimée Potiche! Qû es-tu perdue? Viens nous délivrer de cet abominable état!"

Yani, "Ey sevgili Potiş'im! Nereye kayboldun? Gel bizi bu müthiş halden kurtar!"

Şöhret'in bu yardım ılgılığı etraftan birkaç kahkahayı davet etmekten başka bir şeye yaramadı.

Metresi tarafından bir cevap gelmediğini görünce Şık kendi durumunun gittikçe fenalaşmakta bulunduğunu anladı. Belki işitememiştir hülyasıyla birkaç kere daha çağırdı. Lakin sevgili Potiş'ten bir eser yoktu vesselam. Bu kadar felakete sahne olmuş bulunan şu lokantada uzun uzadıya durması kendini yeniden yeniye birtakım belalara daha sokacağı aşikârdı. "Bari şu uğursuz yerden bir ayak evvel kendimi dışarıya atayım," dedi. Etrafındaki insandan oluşan halkayı yarıp kapıya doğru yürüdü. Sokağa çıkacağı esnada lokanta sahibi Baba Perdriks yanında iki polis olduğu halde Şık'ı kolundan çekti. Dışarı çıkmasına mâni olarak dedi ki:

"Beyefendi! Nereye gidiyorsunuz? Durunuz bakalım! Asıl davanın büyüğü bundan sonra görülecek. Bu

geceki uğradığım büyük zararın karşılığını ben kimden isteyeceğim?”

Baba Perdriks’in şu uyarısı üzerine Şık’ın çehresi hakikaten merhamete değer bir hal kazanmıştı. Şöhret gözlerini Perdriks’in gözleri içine dikmiş olduğu halde suratında ağlamakla gülmek arasında garip bir yüz ekşimesi ortaya çıktı. Susuyordu. Fakat bu sükûtu, “Hain herif! Şu halime bir bak da ondan sonra benden zarar ve ziyan davet et!” cümlesini pek etkili bir tarzda anlatıyordu.

Ya Baba Perdriks’in haline kim acısın? Canavar paptırtısının ortaya çıkarmış olduğu ziyan, lokanta içine şöyle bir göz gezdirilmiş olsa on beş-yirmi liradan aşağı tahmin edilemezdi.

Perdriks ağlar gibi bir çehreyle polislere dedi ki:

“Etrafınıza bir kere insafla bakınız da zararımı tahmin ediniz. İşte görüyorsunuz ya? Koskoca beş liralık bir lamba hiç hayrı kalmayacak bir hale gelmiş. Bakınız karşıda bir de büyük ayna çatlamış. Ayaklarınızın altında çiğnemekte olduğunuz tabak, bardak kırıntıları da size caba!”

Şöhret, Baba Perdriks’ten daha üzgün bir tavır alarak dedi ki:

“Polis efendiler! Lokantadaki zararı tahmin için etrafa gezdireceğiniz insaflı bakışı biraz da bana atfediniz! Üstümün başımın paralandığından başka çehrem insan çehresine benzer bir tarafı kalmadı. Ya ben bunları kimden dava edeceğim?”

Baba Perdriks polislere söz söylemeye vakit bırakmaksızın dedi ki:

“Kordonunu elinizde tutmakta olduğunuz o uğursuz köpekten dava ediniz.”

Şöhret bulunduğu acıklı hali unutarak ve lokantacının şu sözüne karşılık hemen bir kahkaha salıverdi. Dedi ki:

“Kim uğursuz? Bu köpek mi? Şu kıymetli köpeğin ne cins bir hayvan olduğundan acaba haberiniz var mı?”

“Ben lokantacıyım beyefendi! Köpek taciri, it çobanı değilim ki köpeğinizin cinsini araştırmaya kalkışayım. Bununla birlikte bunu araştırma külfetine de ihtiyaç yoktur zannederim. Çünkü kendisi ne cins köpeklerden bulunduğunu kimseye bu konuda söz bırakmayacak bir açıklıkla bu gece meydana koydu.”

“Evet! Siz köpek taciri değil lokantacısınız. Etin kıvrıcığından anlarsanız da köpeğin *carlin* cinsinden anlayamazsınız! Fazla olarak bir de bu bilgisizliğinizi birtakım küçümseyen sözlerinizle örtmeye kalkışırsınız! Şimdi şu kordonundan tutmakta olduğum hayvanın Balear Adaları’nın nadir örneklerinden altmış-yetmiş hatta meraklısı için yüz-iki yüz lira değerinde kıymetli bir köpek olduğunu tanıyabilmiş olaydınız elbette bu paha biçilemez hayvanın bir tarafı kırılıp kırılmadığını anlamadan on-on beş liralık bir cüzi zararınızı talepten utanırdınız. Perdriks hazretleri! Şunu iyi biliniz ki karşınızda duran köpek dünya üzerinde bulunan köpeklerin en asilidir! O sizin gibi üstünkörü bakanlar için zayıf bir köpek görünüyorsa da, hakikatte altın kararmış da köpek kılığında cisimleşmiş kadar kıymete layıktır! Ben Drol’ü hakkıyla tarif edemedim. Potiş olmalıydı da bu köpeği size o övmeliydi. Ah Potiş! Sevgilim, neredesin? Gel de Şöhret’ini, Drol’ünü gör! Birtakım iş bilmezler karşısında maskara olup kaldılar...”

Şöhret bu sözleri sarhoşluktan dili dolanarak ve ağzını yayararak söylemişti. Polisler bu sarhoşu uzun müddet söyletmek, etraflarını çevreleyen dinleyenleri eğlendirmekten başka bir şeye yaramayacağını anlayarak Perdriks’e dediler ki:

“Haydi ikinizi de merkeze götürelim de orada durumu anlatınız. Zira bu sarhoşun ağzından çıkan sözleri kulakları işitmiyor.”

Şöhret: "Polis efendiler! O sarhoş sözünü şahsınıza iade ettikten sonra derim ki ben merkeze filana gitmem. Üstümde mevcut on lira kadar para var, onu Baba Perdriks'e vereyim. Bununla yetinsin. Lakin işte şu bizi dinleyen halk şahit olsun ki ben sabah Drol'ü doktora gösterek iyice muayene ettireceğim. Elbette nazik vücudunun bazı yerleri aşçıdan yediği sopaların tesiriyle berelenmiştir. Böyle bir antika hayvanı dövmeye cesaretle bereler içinde bırakan bir anlayışsız şahıs hakkında kanun, adalet ne ceza belirlerse onu talep edeceğim. Bu vereceğim on liranın iki-üç katını lokantacıdan alacağım."

Her bir sözü karakterinin hoppalığına bir açık delil olan bu sarhoş herifle beyhude uğraşmaktansa Baba Perdriks şu on liraya kanaat ederek işi uzatmamaya karar verdi.

Şöhret'ten on lirayı aldılar. Lokantada meydana gelen kargaşadan dolayı kalabalık içinden Şık aleyhinde başka bir davacı ortaya çıkmadığından, bu tazminattan sonra Şöhret Bey, Drol'ün kordonunu çekerek lokantadan çıktı.

VII

Bir Bela Daha

Şık, bütün serveti olan on lirayı verip lokantadan çıkınca büyük bir üzüntüye kapıldı. Bereket versin ki Baba Perdriks'e karşı Drol'den dolayı açacağı darp davasında bu gece verdiği paranın üç-dört katını alacağı hakkında kalbinde kesin bir kanaati bulunduğundan bununla teselli olup üzüntüsünü biraz yenebilirdi.

Şık bütün ceplerini iyice yokladı. Üzerinde on beş kuruş kadar bozuk para buldu. Ve buna pek memnun oldu.

Çünkü kendisini "bado" tabir edilen birtakım işsiz güçsüz avareler takip etmekte, yani arkasından bir alay insan gelmekte, sokak köpekleriyse Drol'e hücum için havlamaların ilk fasıllarına başlamakta olduklarından Şık'ın gideceği yere kadar mutlaka bir arabayla gitmesi kati bir mecburiyet şeklini almıştı.

Fakat Şık arabaya bindikten sonra nereye gidecekti? Şöhret bunun için pek az bir müddet düşündü. Derhal meseleyi halletti.

Zihninden dedi ki: "Nereye gideceğimi düşünmek de bir delilik değil midir? Sevgili Potiş'imın hanesi varken ben nereye giderim? Gerçi Potiş lokantadan kayboldu ama nereye gittiği malumdur. Mutlak Drol'le benim yediğim dayakları seyretmeye yüreği tahammül edeme-

diği için savuşmuştur. Eve kadar giderek geldiğimizde muhtaç bulunacağımız istirahat araçlarını hazırlamakla meşgul olmaya başlamıştır. Ah sevgilim! Birbirimize tek bir harf söylemediğimiz halde işte ben böyle senin zihnen olan kararlarını sanki gönlünden benim kalbime bir manevi akış varmış gibi keşfediveririm!"

Şık bu yolda boş hayallerle yolunda devam etmek-teyken bir boş arabaya rastladı. Pangaltı'ya kadar pazar-lıktan sonra Drol'le beraber içine girdiler.

Bir çeyrek sonra araba tarif olunan sokakta durdu. Şık arabacıya hakkını vererek arabadan indi.

Doğru Potiş'in hanesi önüne giderek kapının tokma-ğın bir kere şiddetle vurdu. Lazım gelen müddet kadar bekledi... İçeriden ses yok. İki kere daha vurdu. Yine hiç-bir ses yok. Dört-beş dakika kadar daha durduktan sonra tokmağı beş-altı defa gayet şiddetle vurdu. Zira henüz vakit hane halkının uykuya yatmış olacakları kadar geç olmadığından bu gecikme Şık'ın oldukça canını sıkılmıştı.

Bu defa içeriden bir kocakarı sesi gayet hiddetle ko-parak:

"Elin kırılсын! Gece haydudu!"

"Pardon madam. Ben gece haydudu değilim. Şatır-zade Şöhret Bey'im."

"Katırzade ol, istersen Eşekzade ol, beni gece rahat-sız etmeye ne hakkın var?"

"Biraz lütfediniz de beni dinleyiniz madam!"

"İşte bu dördüncü defadır ki tatlı uykudan uyanıyo-rum. Kendini dinletmek için gece uykudan adam kaldır-mak, bu ne terbiyesizlik!"

"Vakit henüz o kadar geç değil. Halk akşam yemeği-ne henüz çıktı. Hem ben birinci defa olarak geliyorum. Madam o sizi rahatsız edenler başkaları olmalı. Ben Şatırzade'yim! Şatırzade!"

"Âlem deli olmuş da akşam yemeğini gece yarısı yi-

yorsa bana ne? Katırzade'ysen git ecdadınla başka yerde övün."

"Merhamet gösterip biraz hiddetinizi yatıştırdınız. Size bir söz söyleyeceğim."

"Bu uyku sersemliğiyle yarım söz bile dinlemeye vaktim yok. Ben evimin bir odasını kiraya verdimse uy-kumu da beraber kiralamadım ya?"

"Of madam! Ne söyleyeceğimi şaşırdım... Şey, Ma-dam Potiş evde mi?"

"Sen şimdi şaşırmamışsın! Zaten şaşkınmışsın. Hiç öyle karılar gece evde durur mu? Onların alışverişinin gece olduğunu bilmez misin?"

"Demek Madam Potiş şimdi evde yok öyle mi?"

"Kaç defa söyleyeyim? Yok dedik ya! Panayıra git-miştir."

"Acaba kime gitti?"

"Kim geceliğini fazla verdiyse ona gitmiştir."

"Akşamdan benimle beraberdi."

"Hâlâ söyleyeceğin o bir söz bitmedi? Haydi artık defol. İşte ben yatmaya gidiyorum. Eğer bir daha elini tokmağa uzatıp da beni rahatsız edersen iyice bil ki seni fena yaparım."

Kocakarının bu tehdidinden sonra Şık kapının önün-de put gibi donup kaldı. Ne harekette bulunacağını şaşırmıştı. Şimdi geceyi nerede geçirmeli? Şık bu kadar zarara uğradığı halde bir geceyi tamamen metresiyle geçireme-sin! Validesinin küpelerini çalmak gibi bir hırsızlığı yap-maktan ne fayda ortaya çıktı? Bu kadar müddet hasretini çektiği ve onun için her bir fedakârlığı göze aldığı sevgili Potiş'i bu gece acaba kimlerle arkadaşlık ediyor? Aşüfte kısmı gece evde durmazmış! Hem de geceliğini kim fazla verirse ona gidermiş! Kocakarının bu sözleri Şık'a ne ka-dar acı geliyordu. Zira onun gözünde Madam Potiş'e aşüf-telik isnat etmek en büyük günahlardandı.

Bu yürek yakıcı hallerin hepsi bir tarafta dursun fakat Şık bu geceyi nerede geçirecek? Hotelde kalacak kadar yanında para yok... Gerçi Karaköy Köprüsü gece Haliç'e girecek gemilere yol vermek için henüz açılmamış olduğundan İstanbul'a kadar gitmek mümkünse de, Köprü'den geçebilecek kadar cesareti olabilse de İstanbul sokaklarından geçmek babayığitliğini nasıl gösterecek?

Şık yalnız başına olsa neyse ne! Yanında bir de emanet köpek var ki dört defa anasının küpelerini çalmış olsa kıymetini ödemek mümkün değil. Ya bu gece köpek sokaklardaki soysuz hemcinslerinin hücumlarına uğrarsa?

Şık düşündü. Düşündükçe bulunduğu halin dehşeti gözünde büyüdü.

Beş-on dakika kadar sokağın enine boyuna gezindi. Nihayet belki kendisine merhamet gösterip bu gece içeri alır ümidiyle kocakarının kapısını bir daha çalıp rica etmeye karar verdi. Fakat bu kararın ardından kocakarının, "Tokmağa bir daha el uzatırsan seni fena yaparım," tehdidi aklına geldi.

Bunun için kapıyı çalmak konusunda bir müddet tereddüt etti. Sonra yine kendi kendine dedi ki:

"Kocakarının bana karşı yapabileceği fenalık ne olabilir? Bu fenalık ne kadar büyük olsa bu gece açıkta kalmaktan daha müthiş olamaz ya?"

Şık olanca cesaretini toplayarak kapıya yanaştı. Epeyce şiddetli bir yürek çarpıntısıyla tokmağı vurdu. Beş dakika kadar bekledi. İçeriden hiçbir ses işitilmedi. Kendi kendine dedi ki:

"Acaba karı uyudu mu? Ne tavuk mizaçlı cadı! Ne de Allah'ın belası!"

Evvelkinden daha büyük bir heyecanla ikinci defa tokmağı vurdu.

Bu defa içeriden yine kocakarı sesi fakat sesin perdesi birinci defadan pek ziyade artmış olarak:

“Allah belanı versin lanet herif.”

“Ah madam insaf! Sokakta kaldım. Gidecek yerim yok.”

“Burasını gece sokakta kalan serserilere mahsus hayır evidir diye sana kim söyledi?”

“Madam hiç merhametiniz yok mu? Üstümde ne kadar param varsa aldılar.”

“Burası zabıta merkezi değil, derdini git de oraya anlat.”

“Demek bu gece bendenizi içeri almayacaksınız?”

“Ay! Bu herif söz anlamıyor. Dur ben senin anlayabileceğin bir lisanla konuşmasını da bilirim.”

Şatırzade kendisinin bundan kolaylıkla anlayabileceği lisanın acaba hangi dil olacağını düşünürken yukarıdan evin penceresi açıldı. Tepesinden aşağı bir şeyler boşaltıldı...

Akşamdan beri uğradığı felaketlere ilave olarak bu gece talihinin şu yolda bir iltifatına daha uğradığından dolayı Şık şaşırıldı kaldı.

Kocakarı son cevabını şu şekilde verdikten sonra pencereyi kapayıp çekildi. Şöhret başından ayaklarına kadar giydiği şeyin ne olduğunu henüz tamamiyle fark edememişse de, bunun ağzına burnuna dolarak kendini aksırtmaya başlamasından ve hele gözlerini açtırmaz bir hale koymasından toz halinde kuru bir madde olduğunu anlamıştı.

Şık kendini incelemek için biraz ileride yanan gazın ışığı altına gitti. Bir de üstüne başına baktı ki ne görsün! Asıl şimdi insan kılığından çıkmış! Üst baş tamamen siyahlara boyanmış. Hem de nasıl... En usta bir boyacı eline düşmüş olsa o kadar az bir zamanda bu derece kuzgunileşmesi mümkün olamaz.

Şöhret Beyefendi kendini böyle tepeden tırnağa kadar karaya boyayan maddeyi eliyle inceledi. Kokladı. İn-

celeme neticesi olarak anladı ki başından aşağı bir çuval kömür tozu boşaltılmış! Önceden geceleme için bir birahaneye falana gitmek mümkündü. Fakat şimdi buna da imkân kalmadı. Çünkü o maskara kıyafetiyle ben insanım diye kimin karşısına çıkabilir? O ne merhametsiz kocakarıymış ki bir çuval kömür sağanağının altında kalacak zavallı kimsenin sonradan alacağı hali asla insaflica düşünmemiş!

Bu defa hakikaten zavallı denmeye layık Şık, mendilini çıkarıp yüzünü sildi. O hali kazandıktan sonra öyle silinip silkinmeyle eğer temizlenmek bir yana Şöhret'i boğadaya¹ koysalar adama döneceği kuşkuluydu.

Şatırzade, Madam Potiş'in hanesine doğru hiddetle karışık, arzu dolu son bir bakış fırlattıktan sonra nereye gideceğini kendi de bilmediği halde Pangaltı Caddesi'nden Taksim'e doğru Drol'ün kordonundan çekerek yürümeye başladı.

Her sokak başından bir büyük havlamayla karşılanana karşılanana Taksim'e kadar geldi. Çeşmede güzelce yüzünü yıkadı. Etrafına baktı. Biraz oturup da dinlenmek ve bu geceyi nerede ve ne şekilde geçireceğini düşünmek için karanlık bir yer arıyordu. Nihayet gözüne bir dükkân ilişti. Yarı bakkal, yarı meyhane olan bu dükkânın kapısı önünde birkaç boş iskemle duruyordu. Oraya müdavim olan akşamcılar zaten dağılmış olduğundan içeride bakkalla çırağından başka kimse yoktu.

Şöhret gidip bu dükkânın önündeki iskemlelerin birini kenara, karanlığa doğru çekerek oturdu. Karanlıkta kılığı kıyafeti iyice seçilmiyordu. Garsonu çağırdı. Bir konyak ısmarladı. Bir eliyle Drol'ün kordonunu sımsıkı tutuyor, diğerini de şakağına dayayarak derin derin dü-

1. Bir sepete istiflenmiş çamaşırların üzerine kaynar küllü su dökerek temizlenmesini, beyazlanmasını sağlama yöntemi. (Y.N.)

şünüyordu. Fakat böyle sekiz cebinde beş kuruşu bulunmayan bir adamın gece yarısından sonra derin derin düşünmesi ne para eder? Düşünüyor, düşünüyor da geceyi geçirmek için Beyoğlu sokaklarında sabaha kadar dolaşmaktan başka aklına bir çare gelmiyordu.

Bu gece uğradığı felaketlerden Şık'ı en fazla üzeni, metresi Madam Potiş'in ortadan kaybolmasıyla tatlı uykudan uyandırmış olduğu kocakarının kendisine etmiş olduğu son kömür tozu hakareti oldu.

Bunları düşündükçe hiddetinden iskemlesinin üzerinde kalkıp kalkıp oturuyordu.

Şöhret en derin düşüncelere dalmış bulunduğu esnada dükkâna fesli bir adam girdi. Ve girerken de dışarıda bir müddet durup Şöhret'i bakışlarıyla incelemeyi geçirmişti. Fakat Şık bunun asla farkında olmadı.

Bu zat içeride bir müddet kaldı. İki şişe konyak aldıktan sonra dışarıya çıktı. Yine durup Şöhret'e doğru dikkatlice baktı. Ve bu bakmasının ardından Şık'a yaklaştı. Yakından da güzelce inceledikten sonra telaşla dedi ki:

“Vay Şatırzade'm! Bu vakitler tek başına burada ne geziyorsun?”

Şöhret Bey birdenbire kendine hitap eden zatın kim olduğunu tanıyamadı. Ve ne cevap vereceğini de şaşırarak dedi ki:

“Tek başıma mıyım ya? Görmüyor musunuz, yanımda bir köpeğim var.”

“Köpeğinizi gördüm. Fakat bunu size arkadaş sayacak değiliz ya? Yine herhalde yalnızsınız demektir.”

Şöhret bu defa kendine hitaben söz söyleyen zatın kim olduğunu tanıdı. Bunun üzerine tavrında bir telaş meydana gelerek dedi ki:

“Maşuk Beyefendi affedersiniz, sizi şimdi tanıyabildim.”

“Evet! İlk anda tanıyamamış olduğunuzu anladım.

Çünkü pek dalgındınız. Yine ne var? Bir felakete mi uğradınız? Sizi karanlıkta pek iyi göremiyorum ama üstünüz başınız karalı beyazlı garip bir hal kazanmış gibi görünüyor.”

Şöhret derin bir ah çektikten sonra:

“Artık birader başıma gelenleri hiç sorma. Bu gece o kadar garip felaketlere uğradım ki sana hikâye etmiş olsam doğruluğuna inanmayacağından eminim.”

“Doğruluğuna güvenilemeyecek kadar garip olan felaketler neymiş bakalım?”

“Ah! Uzun, birader uzun!”

“Uzunsa dinlemeye vaktim yok. Çünkü arkadaşlar evde konyak bekliyorlar. Haydi istersen sen de beraber gel! Bize gidelim. Hikâyeni orada anlat.”

Şöhret Bey bu tekliften haddinden fazla memnun oldu. Ve bu memnuniyetinin aşırılığından kendine bir şaşkınlık gelerek güya Maşuk Bey’in bu teklifini iyice anlayamamış bir tavırla dedi ki:

“Size mi gidelim diyorsun?”

“Evet, öyle diyorum. Lakin bir mânin varsa o başka.”

“Hiçbir mânim yok. Teklifinizi büyük memnuniyetle kabul ederim.”

“Öyleyse haydi, arkadaşları bekletmeyelim.”

Şöhret Bey bu cevap üzerine hemen kalktı, Maşuk Bey’le beraber yürümeye başladı. Şık bu mutlu tesadüften son derecede memnun olmuşsa da, Madam Potiş’in bu geceki kayboluşu kendinde pek büyük bir tesir bırakmış olduğundan, yolda dalgın bulunuyor, arkadaşı Maşuk’un her sözüne doğru doğru cevap bulup veremiyordu.

Bir çeyrek kadar yol gittiler. Nihayet büyücek bir hanenin kapısı önünde durdular. Maşuk Bey çingırağı çekti. Hemen o anda kapı açıldı. Haneden içeri girdiler.

VIII

Bir Şık Daha

Hane sahibiyile misafirin yukarı çıktıklarını haber vermezden evvel, Maşuk Bey'le arkadaşlarının kimler olduklarını tanıyalım.

Maşuk Bey yaşça Şöhret'le akran, esmer, orta boylu, iri kemikli, ağzı burnu ufak, kaşı gözü kara, dikkatli bakışları kendine çekecek kadar güzel değilse de sevimli bir delikanlıdır.

Aralarında yaşça olan yakınlıktan başka Maşuk'un gerek ahlak ve gerek dirayet yönünden Şöhret'e benzer hiçbir tarafı yoktur. Birbirlerini tanımalariysa Maşuk Bey'in Şöhret'in mahallesinde bir halası bulunmasından, çocukluktan beri oraya sıkça gitmesinden ileri gelmiştir. Maşuk Bey, Şöhret'te görmekte olduğu, insanlığa yakışmayacak birçok uygunsuz hallerden dolayı kendine uzun uzadıya nasihatler vermişse de arkadaşının laf dinler kafada bir adam olmadığını nihayet anlamıştır.

Maşuk Bey bin beş yüz kuruş maaşla ... Dairesi'ne devam eder. Fakat olanca geliri bundan ibaret değildir. Dirayeti, bilgisi sayesinde birkaç taraftan aylığının bir mislini daha kazanmaktadır.

Bu dirayet ve bilgi sözlerinden Osmanlı edebiyatından birkaç parlak parçayı hafızaya geçirip bunları sarf

etmek için münasebet gözleyen âciz kâtiplerin tarzları anlaşılmasın!

Maşuk, İçişleri'nden Adalet Bakanlığı'na yazılacak evrakın başlangıcıyla sonunu resmî dairelerin kuralları gereğince ezber edip ortasını da o müsveddenin ait olduğu işleminden kalkmış evraklar üslubunca özensizce yazmak yolunu öğrenmekten ibaret sınırlı bir vazifeyle iş gören kâtiplerden değildir.

Zamanımızda dirayet sahiplerinin ve bilginin bir ikinci türüsü daha var ki onlar da Arapça bazı dilbilgisi kuralları belleyip Farsça eskisi birkaç edebiyat eseri ezber ederek mevcut edebiyat içinde her şeyi bilir gibi başarı göstermek isteyen yüksekten atanlardır.

Bunlar şairane mizaçları ve üstün zevkleri haricinde ilerleme vasıtası kabul etmezler.

Heyhat! Zaman yenileniyor. Bugün Şöhret Osmanlı memleketini tutmuş bulunan bir büyük edebiyatçının bundan yirmi-yirmi beş sene evvel karalamış olduğu:

Âşığım niran esir-i suz-ı tabımdır benim
Sahn-ı mahşer lerze-nak-ı ızdırabımdır benim¹

yolundaki şiirlerini bu zamanın on sekiz yaşındaki bir yeniyetmesi beğenmiyor. Çünkü ateşi kuvvetinin yakıcılığına esir eden zatın, gece etrafını görebilmek için otuz paralık bir Arap mumuna muhtaç olduğunu biliyor.

İşte bu bilişi gösteriyor ki bu çocuk o edebiyatçının yaşına gelirse fikren ilerlemesi büsbütün başka bir halde bulunacaktır.

1. Klasik şiirimizde sıklıkla görülen âşığın kendini sevgisi açısından övmesinin bir örneği sayılabilecek beyit, günümüz Türkçesine şöyle aktarılabilir: "Öyle bir âşığım ki, ateş bile benim yakıcı (aşk) kuvvetimin esiridir / Mahşer meydanı bile benim (aşk) ıstırabımın titremeleridir. (Y.N.)

Zamanın akıllılarının bir başka cinsi daha var. Bunlar da alfabeden başlayıp Fransızcası bu gece Concordia¹ sahnesi üzerinde Matmazel Albert'in söyleyeceği şarkıyı *Phare de Bosphore*² gazetesinde okuyup anlayacak bir dereceyi buldu mu, derhal ceketinin yan cebine başlığı dışarıda bir ecnebi gazetesi koyup dostum sözünü *mon ami*, "vakitler hayrolsun" cümlesini *bonjour* şeklinde ifadeye koyulanlardır.

Bizim Maşuk şu sayıp döktüğümüz dirayet sahipleri türünden değildir.

Maşuk, aşk ve alakanın da Şatırzade gibi şıklara mahsus olan şeklini takdir edenlerden değildir. Birleşmeye kaç erkek istekli olursa hepsiyle alışverişten çekinmeyen, her âşığına parası nispetinde muamele gösteren bayağı kadınları sevmeyi nefsince bir büyük alçalma sayar.

Hatta böyle rezil karılara tutkunlukları yüzünden türlü felaket çekenlere ziyadesiyle acır.

Ama zannetmeyiniz ki size Maşuk'un halini beğendirmek istiyoruz. Hayır! Maksat yalnız Maşuk'u tanıtmaktır.

Maşuk'un da bir sevdiği vardır. Fakat bu sevdiği kadın ne tiyatro "artisti" ve ne de eğlence-haneler yosması değildir. Bir modistra³ dükkânında haftalıkla işler bir işçi kızıdır.

Maşuk gömlek falan ısmarlamak için bu kızın bulunduğu dükkâna gidip gelmekteyken birbirlerini sevmişler.

1. İstiklal Caddesi üzerinde bulunan Concordia (Konkordiya) Tiyatrosu 1864'te bir gazino olarak açılmış, 1871'de tiyatro salonuna, 1886'dan sonraya opera ve konserlerin de sahnelendiği çok amaçlı bir salona dönüştürülmüştür. Döneminde dünya çapında gala ve gösterilere ev sahipliği yapan tiyatro, 1906'da yıkılmış ve yerine St. Antoine Kilisesi inşa edilmiştir. (Y.N.)

2. *Le Phare de Bosphore* [Boğaz'ın Deniz Feneri]; 1870-1890 yılları arasında İstanbul'da Fransızca yayımlanan gazete. (Y.N.)

3. Kadın terzi. (Y.N.)

Maşuk sevmek için bir kadında her ne meziyet lazımsa tamamını bu kııda mevcut bulmuş ve bunun üzerine sevmiştir.

Öte yandan bu iki gencin sevişmelerinden Maşuk'u bir adi aldatan, kıızı da ayartılmaya hazır bir aşüfte zan-netmemelidir.

Kızın ismi Matmazel Adel'dir. Validesi Fransız, pederi İtalyan'dır. İkisi de genç kızlarını terk ederek ahret âlemine gitmişlerdir.

Biçare Adel, ebeveyninden böyle ebediyen ayrıldıktan sonra yiyeceği ekmeğini gençliği, güzelliği pahasına kazanmak yolunda aramamıştır. Alnının emeğiyle karnını doyurmak yolunu tercih etmiştir.

Maşuk'u sevmesi mizacının zorlamasıyladır ki bununla aşüftelik arasında büyük bir mesafe vardır. Çünkü ömründe ilk sevdiği delikanlı Maşuk'u olmuştur.

Bu iki genç seviştikten bir uzun müddet sonraya kadar birbirlerine aşklarını ilan edememişlerdir. "Birbirlerine ilanaşk etmeksizin nasıl sevişmek olabilir?" dersiniz ben de derim ki ciddi aşkı dil itiraf etmezden pek çok evvel insanın gözleri, çehresi, hal ve tavırları onu meydana koyar. Hatta belli etmek için gerekli olan ihtiyatlar asıl büsbütün işin ortaya çıkmasına sebep olur.

Bunların böyle yalnız duruşlarıyla, bakışlarıyla olan aşk ve muhabbetleri zaman geçtikçe her iki taraftan da şiddetlenmeye başlar.

Nihayet bir yılbaşında Maşuk, Adel'e hediye olarak güzel bir dikiş çekmecesini takdim eder. Ve kız bunun kapağını açınca bir köşesinde "aşk yadigârı" kelimelerini görür.

Adel bu ibareciği bütün vücudunda tatlı bir titreyiş hissederek okur ve bu kısa cümlemin kendisine anlattığı manaya bir türlü doyamayarak "aşk yadigârı" sözünü durmadan tekrar eder. Yine doyamaz.

İş böyle şiddet kazandıkça seven ve sevilenin her

gün birbirlerini görmeleri, karşı gelmesi mümkün olmayan bir ihtiyaç şeklini alır. Maşuk'un sebepsiz her gün modistracı dükkânına gitmesinin Adel hakkında mağaza müdiresinin ve diğer işçi kızların şüphelerini davet edeceğinde şüphe yoktur. Kız aleyhinde böyle bir şüpheye mahal vermemek için âşık, onu akşam sabah geçeceği yolu üzerinde bekleyip görmeyi münasip bulur. İş bir kere bu dereceye varınca biraz daha ilerisinden şu iki genci kim men edebilir?

Adel'in Ağa Hamamı¹ tarafında büyücek bir hanede kiralamış olduğu bir odacığı vardı. Ama âşığını alenen oraya davet edemezdi. Zira bu hane öyle her kuvvetli arzuya müsait hanelerden değildir. Âşığı kendisini başka bir kavuşma evine davet eyleyemezdi. Çünkü Adel bu yolda davetlere rıza gösteriverecek cüretlilerden de değildir. Nihayet Adel'in yaşadığı hanede bir oda da Maşuk Bey kiraladı. Bir kere birbirine bu kadar yaklaştıktan sonra hane halkına hiç sezdirmeksizin odadaş ve yataктаş dahi olabilmişlerdi.

Bu iki gencin üzerinde hiçbir evlilik hakkı ve ev içi vazifesi bulunmadığından birbirini serbest serbest sevmelerine hiçbir taraftan zerre kadar karşı çıkma muhtemel değildir. Fakat sevdalarını kendilerine iftihar sebebi saymak cüreti ikisinde de bulunmadığından öyle çalgılı kahve, tiyatro veya balo gibi halkın toplandığı yerlere alenen birlikte gitmeye itiraz ederlerdi. Zaten bu türden eğlence yerlerine gitmeye lüzum var mıydı? Biri diğerine eğlence olmaya kâfi olan ve günleri, haftaları değil yılları bile beraber geçirseler birbirinden bıkmayacakları âşikâr bulunan bu iki canın toplu eğlencelere hiç ihtiyaçları yoktur.

1. Taksim'de 1454 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilen tarihi hamam ve zaman içinde hamamın çevresine verilen genel ad. (Y.N.)

Belki biraz hava almak arzu ettikleri vakitlerde dahi bu ihtiyaçlarını en akıllıca şekillerde gidermenin pekâlâ yolunu bilirlerdi.

Mesela bir kapalı arabaya binip ya Şişli ya Zincirlikuyu'ya veyahut Kâğıthane'ye giderek tabiatın en gizli bir köşesine çekilirler, kırlarda kol kola gezerler, manzarasını beğendikleri yerlerde oturup dinlenirlerdi. Hele bu eğlenceleri bazı kere akşamdan sonraya denk gelirdi ki Adel'in sırma saçları üzerine mehtabın yansımalarının verdiği güzelliği izlemeye Maşuk bir türlü doyamazdı.

Bu iki gencin sevgisi nihayet birbirinden ayrılamayacak bir şiddeti buldu. Böyle bir kara günün gelme ihtimalini düşününce üzüntüden titremelere tutuluyorlardı. İşte o zaman Maşuk kendilerine göre bir daire kiraladı. Sevdğiyle beraber daha serbestçe yaşamaya başladılar.

Bu daire yine Ağa Hamamı tarafındaki eski haneleri sokağında daha bakımlı bir hanenin iki güzelce odasından ibarettir. İkisinin de iyi halleri bulundukları mahallece sınanmış olduğundan diğer bir semte gitseler kendilerini ora halkına tanıtıncaya kadar şüpheli bakışların hedefi olmaktan korktukları için mahalleyi değiştirmek istememişlerdir.

Kiralanan daire hanenin üçüncü katında, birisi merdivenin bir tarafında, diğeri öbür yanında iki odadır ki tüm merdivenin üzerini dikey olarak kesen incecik bir koridor bu iki odayı diğere bağlar. Koridora diğere bir küçük kapı daha açılır ki o da ufacık bir hela kapısıdır.

Maşuk Bey "ahbap" denilen adamların yemek, içmek, gülmek, oynamak yoluyla insanı beyhude masrafa, külfetlere soktuktan sonra rekabet ve eleştirileriyle taccizden başka bir şeye yaramadıklarını bilirdi. Bu yüzden çok zamanlara kadar sevgili Adel'yle geçirdiği bahtiyar ömürden kimseyi haberdar etmedi. Fakat nihayet ahbabının meraklı bakışları biçarenin bu gizliliğine halel ge-

tirdi. Bu gece kendilerini ağdırlamak için özel olarak kon-yak almaya çıkmış olduğu ahababı o bahtiyar haneye ilk gelmiş olan kişilerdir ki Maşuk'un korktuğunun nasıl başına gelmiş olduğunu yakından göreceğiz. Hele bir kere kendileriyle bir tanışıklık edinelim:

Bu misafirler üç kişiden ibaretti. İçlerinde en yaşlısı otuz sekiz-kırk sularında Razi Efendi isminde kumral sakallı, zayıf ve soluk yüzlü bir zattır. Bir ömür boyu çalıştığı kaleminden sekiz yüz kuruş kadar maaşı varsa da asıl geçinmesi bu maaştan değildir. Pederden kalan bir-iki geliriyle orta halde yaşar.

Vaktiyle eski usulde terbiye görmüştür. Fikren kendi akranlarının hiçbirisiyle kıyas kabul eder bir halde değildir. Bilmediği bir şeyin aleyhinde bulunmaz, faydası ortada olan bir meseleye karşı zihnî yabancılığı için itiraz dilini uzatmazdı. Türkçeden başka lisan bilmediği için lisanımıza her ne tercüme edilmiş olsa onun en birinci müşterisi Razi Efendi olur. Okuduğu kitapları bir özel dikkatle okur ve bu yüzden o lisana mensup olan millet hakkında birçok muhakeme ve fikirler elde eder.

İkinci misafir sarışın, orta boylu, otuz yaşlarında kadar Selami Efendi namında bir adamdır.

Selami yaradılıştan zekâ kuvvetine sahipse de bu zekâsını güzel kullanabilmekten âcizdir. Çünkü dünyada fenne, sanayiye dair her ne varsa bunların tamamına bir kere heves etmiş, hepsinden de ikişer günde usanmıştır. Bu tür zekâdan ne sahibi ve ne de insaniyet istifade edemez. Kadınlar bile bunları “şıp sevdi, şıp usandı” diye itibar etmeye layık bulmazlar. Buffon'un,¹ “*Le génie n'est*

1. Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon (1707-1773): Fransız doğabilimci, matematikçi, kozmolog ve ansiklopedi yazarı. Çalışmaları, aralarında Jean-Baptiste Lamarck ve Georges Cuvier de bulunan kendinden sonraki doğabilimcileri derinden etkilemiştir. (Y.N.)

qu'une longue patience," (Deha denilen şey tükenmez bir sabırdan ibarettir) sözü en fazla hükmüne uygun davranmaya layık, doğru sözlerdendir. Bu sözün hükmüne bakılırsa her şeyin başarılmasını temin eden sabırdır. Usanç mizaçlı olanlar ne kadar cin fikirli ve şeytan olsalar yine sabrın meyvesi ve çalışmalarının sonucu olarak ortaya tam bir şey koyamazlar.

Üçüncü misafirin ismi Raik Bey'dir. Raik'in ismi mizacına pek uygundur. Çünkü fikren pek sade ve bayağı bir adamdır.

Bilgi ve şıklık yönüyleyse Şöhret'le aynı ayarda gibidir. Yüz olarak o kadar güzel olmadığı halde kendini insanların en güzeli zanneder. Kendi suratının en büyük âşığı, hayranı yine kendisidir. Çünkü boş zamanlarını ayna karşısında geçirir. Hatta sokaktaki parlak dükkân camlarının tamamı Raik Beyefendi'nin aynalarıdır. Çünkü her denk geldiği camda endamını, kılığını incelemeden geçmez. Hanede, evde ayna karşısından ayrılmadığı halde sokakta da herkesten çok kendine bakan yine kendidir.

IX

Ahbap Belaları

Maşuk'la Şöhret bu üç misafirin bulunduğu salondan içeri girince hane sahibi sokaktan alıp getirmiş olduğu yeni misafirini eski misafirlerine takdim için dedi ki:

"Beyefendiler! Size bir arkadaş daha bulup getirdim. Şatırzade Şöhret Beyefendi'yi takdim ederim."

Maşuk bu "Şatırzade Şöhret Beyefendi" sözünü manalı bir şekilde ifade eylemiş olduğundan misafirler dikkatli bakışlarını Şöhret'e diktiler. Şöhret'se bunların böyle kendine dikkatle bakışlarını kendi asalet unvanının tesiri-ne yorup üç misafire de ayrı ayrı eğilerek asaletiyile uyumlu bir nezaketle birer "reverans" yaptı.

Şöhret yüzünü çeşmede yıkamıştı. Fakat kömür tozu iyice çıkmamış olduğundan kaşları doğal hallerinden daha çok kalınlaşmış, hele gözleriyse kopkoyu, kuyruklu sürmeler çekilmiş gibi birer değişim kazanmıştı.

Arkasındaki açık renk kostüm kurşuni bir renk almıştı.

Misafirler Maşuk'un takdimi yoluyla takdim olunan zatın kılık ve tavırlarından bunun ciddi bir misafir olmaktan ziyade bu geceyi geçirmek için kendilerine pek güzel bir eğlence olacağını anlamışlardı.

Şöhret, Drol'ün kordonunu elinden bırakmayarak salonun ortasında herkesin oturmakta olduğu masanın bir tarafına ilişti.

Misafirler arasında Şöhret'i ciddiyetle dikkate alan yalnız Raik bulundu. Şatırzade bu gece uğradığı felaketlerin tahrip edici tesirleriyle garip bir hale gelmişse de yakalık ve boyunbağının son modaya uygunluğu, bu garabet içinde bile erbabı için saklı kalmamaktaydı. İşte bu dikkati en evvel Raik etmiş olduğundan Şöhret'i öyle pek de alaya layık kimselerden bulmuyor ve diğer arkadaşlarının alaycı tavırlarını kabalıklarına, bayağılıklarına yoruyordu.

Misafirler arasında söze başlandı. Şöhret bu gece uğradığı felaketleri yani Pangaltı Caddesi'nden gelmek-telerken köpeklerin etraflarını nasıl sarmış olduğundan ta kömür tozu meselesine kadar feci, komik maceralarını anlattı.

Bu hikâyesiyle misafirlerin gözünde Şöhret'in mahiyeti açıklık kazandı. Razi Efendi, Şık'ın bu hallerine hem güldü hem de acıyarak bazı nasihatlere kalkışıp dedi ki:

"Hikâyelerinizden anlaşılıyor ki siz eğlenmenin yolunu bilmiyorsunuz. Kendim eğleneyim derken âlemi kendinizle eğlendiriyorsunuz. Kolunuza takıp da metre-simdir diye gezmeye çıkardığınız karı ne kadar adi bir mahlukmuş ki sizi türlü tehlikeye uğratmaya sebep ol-duktan sonra, en felaketli bir zamanınızda bırakıp da sa-vuşuvermiş."

Şöhret bu anlattıklarıyla, "Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler,"¹ türünden kendi kahramanlığını

1. Her ne kadar zaman içinde bir tür atasözü halini almışsa da içinde bu mıs-ranın da yer aldığı beytin yazarı Osmanlı devlet adamı, şair, kütüphaneci, çe-virmen ve yaklaşık yedi ay sadrazamlık görevinde de bulunan Koca Mehmet Ragıp Paşa'dır (1698-1763). Beytin aslı şöyledir: "Miyan-ı güft u guda bed-menîş ihâm eder kubhun / Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler." Beytin anlamı günümüz Türkçesine şöyle aktarılabilir: "Sohbet ve dedikodu sırasında, huyu kötü olanlar kusur olduğunu bilmeden kendi kusurlarından övgüyle söz ederler." (Y.N.)

anlatıyorum zannında bulunarak iftiharla durumunu anlatmıştı. Bu yüzden dinleyenler tarafından alkışlanmak gibi bir şerefe nail olmayı beklerken bu yolda bir kınmaya uğramış bulunması pek ziyade canını sıktı. Derhal çehresi dargınlıkla çatılarak dedi ki:

“Siz yaşamayı ne zannediyorsunuz? İstanbul’un bir köşesine tıkl. Memuriyet mi? Sanat mı? Her nereye devam ediyorsan sabah git akşam gel. Kazandığın parayı evde her kimin varsa onlarla ye! Her günün, her saatin birbirinin aynı olsun. Sonra da şu hale yaşamak namını ver. Fransızların bir sözü vardır: ‘Eğer eşsiz olmak istersen halktan başka türlü yaşa,’ derler.”

Şöhret’in sözü buradan tutturmuş olması diğer zatların dikkatlerini çekti. Bilhassa Raik Bey, şık arkadaşının böyle sohbetin başında üstün gelmeye başlamış olmasından memnun oldu.

Maşuk Bey’in sokaktan getirmiş olduğu konyak şişeleri ortaya konmuştu. Misafirler birer kadeh attılar.

Şık Şöhret konyağın kızgınlığıyla kimseye lakırdı söylemeye meydan bırakmadan dedi ki:

“Efendi hazretleri! Bana hikmet dersi vermeye kalkıştılar ama herkesin hikmetinin kendi kişiliği ve ahlakıyla uyumlu olması lazım geleceğinin üzerinde dikkatle durmaları icap eder. Belki ben öyle miskince yaşamaktan hoşlanmıyorum da *aventureux*¹ şekilde vakit geçirmek istiyorum!”

“Eğer yaşamak konusunda eşsizliğin bu türüsünü beğeniyorsanız, emin olunuz ki bu hikmetin işi olarak dünyada Don Kişot’tan başka kendinize bir iş daha bulamazsınız... Eğer bu şekilde eşsiz olma merakınız ciddiye sizi tebrik ederim Şöhret Beyefendi! Çünkü kıs-

1. (Fr.) Maceracı. (Y.N.)

men bunu başarmışsınız. Kıyafetiniz kimsenin kıyafetine benzemiyor. Hareketleriniz konusunda da size bir uyar daha bulunabileceğinden şüpheliyim. Eğer bu gece Beyoğlu sokaklarındaki vukuatınız birkaç kere daha tekrar ederse bu meselelerde herkesin sizi birbirine parmakla göstereceğinden şüpheniz olmasın. Merak bu ya, bu da bir türlü şöhret kazanmadır.”

Kıyafet konusuna edilen itiraza Raik’in de canı sıkılarak Şöhret’e bir yardımda bulunmak üzere dedi ki:

“Efendim herkeste bir *goût*¹ vardır ki diğerinkine benzemez. Herkes kılığını kıyafetini kendi arzusuna uygun şekilde düzenlemek konusunda hür değil midir? Görmüyor musunuz ki Frenkler bu konuda ne kadar serbesttirler. Bugün bir Frenk görürsünüz ki yüzü sakaldan, bıyıktan görünmez. Yarın yine o adama rastlayıp bakarsınız ki suratı avuç içi gibi tertemiz olmuş. Ben biraz tırnaklarımı uzatacak oldum, milletimizin içinde ayıplayan bakışlarına uğramadığımı kimse kalmadı. Ah efendim, bizim halkta henüz diğerlerinin fikirlerine hürmet etmek his ve terbiyesi uyanamadı.”

Şu edepsiz Şık’ın milliyetini küçük görme meselesinde gösterdiği bu küstahça cüret, Razi’nin haddinden fazla canını sıktı. Hiddetinden birdenbire çehresi kızardı. “Bak ne söylüyor işitiyor musun?” manasını ima eder bir şekilde Maşuk’un yüzüne baktıktan sonra dedi ki:

“Garp’ı tanımayanlar gözünde Frenkleri berbat eden işte bu yadigârlar değil midir? Türkçe ifadeleri arasına birkaç ecnebi sözü katmaktan başka bunların Garp’tan, Şark’tan ne haberleri vardır? Frenk’ten ziyade Frenk olmaya yeltenenlerden Frenkler kendileri bile hoşlanmıyorlar. Bunu iyi biliniz...”

1. (Fr.) Damak tadı, zevk, beğeni. (Y.N.)

Razi'ye cevabı yine Raik vererek dedi ki:

“Ne yapalım efendim? Söze bir-iki ecnebi kelime katmak da mı suç oldu? Türkçemizin birçok şeyleri ifade konusunda ne kadar sınırlı bir lisan olduğunu bilmezsiniz ki bu bahiste sizi *compétent*¹ tanıyayım da söz söyleyeyim.”

Söz buraya kadar uzanınca Selami Bey'in de milli duyguları galeyana gelmeye başladı. Bu defa o atılarak dedi ki:

“İfadenize o ecnebi lakırdılarını, zihnî anlayışı ifade maksadıyla katıyorsanız iyi biliniz ki bu türde malum şeyleri ifade etmenin çoktan ipliği pazara çıktı. Ben öyle kimseler tanırım ki Türkçe derdini ifadede yarı ifadeleri Fransızca olduğu halde iki satır Fransızca'yı Türkçeye tercümeden âcizdirler. Ben Avrupa lisanlarına karşı Türkçenin mükemmeliyetini iddia etmiyorum. Fakat siz hangi şeyi kaleme almaya kalktınız da Türkçenin yetersizliği yüzünden vazgeçmeye mecbur oldunuz?”

Avrupa tavırlarına yeltenmek yalnız öyle tırnak uzatmak, Türkçeyi beğenmemekle olmaz. Görmüyor musunuz ki gayret gösterenler bir taraftan tıbbi, fennî kitaplar tercüme ederek ve birçok bilimsel tabirleri ifade için Türkçede hakikaten bulunmayan pek çok sözleri icat edercesine bulup çıkararak veyahut aynen kullanmak yoluyla milli lisanlarının tamamlanmasına uğraşıyorlar. Alafranga diye Avrupa'da ne kadar kabahatler varsa onları taklit edeceğinize biraz da faydalı işler tarafını icraya gayret etseniz ya! Tırnağını kunduracı Andonaki de uzatıyor. Eğer bu da bir meziyetse o meziyetten şeref duymaya, övünmeye o herif de sizin kadar hak kazanıyor demektir. Siz alafranganın öyle taraflarına özeniniz ki

1. (Fr.) Uzman. (Y.N.)

ondan ortaya çıkacak şerefte böyle Andonakiler ortak bulunmasın. Kötü işlerin taklidi de, icrası da kolaydır. Asıl güçlük faydalı işleri taklit edebilmektedir.”

Selami Bey sözünü buraya getirmiş olduğu bir zamanda Razi Efendi telaşla Drol’ü göstererek ufak bir haykırmayla:

“Ay! Ay! Ay! Hayvan kapının yanına beceriyor.”

Hakikaten de hepsi Razi’nin bu ihbarı üzerine başarılarını çevirip baktılar ki hayvan beceriyor değil... -miş bile!

Şöhret köpeğin şu terbiyesizliğinden biraz olsun sıkılarak hane sahibinden özür dilemek lazım gelirken arsızca bir gülererek dedi ki:

“Külhani! Kendinin elli liralık bir hayvan olduğunu bilir de bakınız işte böyle baş salonlara işer! Hiç öyle bahçe, ev altı gibi yerlere iltifat bile etmez.”

Razi Efendi alaycı bir kahkaha salıverdikten sonra:

“Hayvan şu hareketiyle alafrangalığı onun da anlama derecesinin sizden fazla olmadığını gösterdi!”

Maşuk derhal o gece için hizmete çağırmış olduğu bir komşu fakir kadına seslenerek kirlenen yeri temizletti.

Bu aralık salonun kapısı açıldı. Adel sıkılgan bir edayla misafirlerin yanına geldi.

Adel bu akşam açık saman renginde elbise giymiş. Sanatı sayesinde vücuduna, endamına o kadar yaraştırmış ki hakikaten görüp de hayran olmamak mümkün değil... Modistra sanatındaki maharetine işte şu giydiği elbise büyük bir delil sayılabilir.

Adel’in yüzünün rengi biraz solgun fakat bu solgunluğunda o kadar büyük bir letafet var ki insan o sevimli çehreyi kaplayan cildi yarı şeffaf bir maddeden yaratılmış zanneder. Kaşlar sarı ve gayet ince, gözler sarı ela! Ağız, burun, çene ufacık! Lüle lüle sarı saçlarsa bu latif

yüzü altından bir çerçeve içine alarak hakiki sanatçının pek nefis bir tablosu şekline koymuş.

Adel misafirlerin tamamını gayet nazikçe selamladıktan sonra kendine münasip bir yer bularak oturdu.

Şöhret bunu görünce kendini büsbütün şaşırmıştı. Zihninden kendi metresi Madam Potiş'le Adel arasında bir kıyas yapmaya uğraşıyorsa da bu iki kadın arasında birbirine benzer hiçbir taraf bulamıyordu ki kıyasını orada tuttursun.

Şöhret mizacında bir adam, bir güzel kadına rastladığı vakit ne kuruntulara tutuluyorsa bizim şık içinden hep bunları geçirdi. Maşuk'a hitaben dedi ki:

"Maşuk Beyefendi tebrik ederim. Doğrusu metresiniz güzellikçe pek eşsizmiş."

Adel, Şöhret'in bu edebe aykırı tebrikinden sıkıldı. O solgun çehresi kıpkırmızı kesildi.

Raik de Adel'i birinci defa olarak görüyordu. Bu da fena halde alıklaşarak içinden kendi kendine diyordu ki:

"Şu güzel kadın mutlaka bizim kara Maşuk'u beğenmez. Kendine benim gibi güzel bir *amant*¹ ister. Zaten salona girdiği esnada gözleri burada kaç misafir varsa birer defa onların üzerinde dolaştıktan sonra nihayet ben de karar kıldı. Şeytan karı! Beni ne kadar maharetle süzdü. Sanki o böyle konularda kurnazsa ben ondan aşağı kalır mı kalırım? Yüzümün birdenbire hayret eden bakışlarına ne kadar çarpmış olduğunu sanki ben anlamadım mı? Ben bu kızla aşka başlamış olsam iki günde Maşuk'un pabuçları dama atılır."

Adel'e kendini güzellikçe beğendirmiş olduğu kuruntusuna düşen Raik, kadına karşı bir de zarafet satmak ve şu şekilde dikkatli bakışlarını ve beğenisini çekmek

1. (Fr.) Âşık, sevgili. (Y.N.)

için sesine mümkün olduğu kadar bir gevreklik vermeye çalışarak dedi ki:

“Artık salonun lambalarını söndürmeli. Çünkü hepsinin ışığını tutulmaya uğratacak bir aydınlık doğdu. Konyak şişelerini ortadan kaldırmalı çünkü madamın yüzünün sarhoş ediciliği hepimizi körkütük etmeye kâfidir.”

Küstahlıkta Şöhret’e tam manasıyla üstün çıkan Raik’in bu sözleri Adel’i büsbütün utandırdı. Hatta salona geldiğine geleceğine de pişman oldu. Bunu Maşuk da anlayarak sözü başka tarafa çevirmek için şıklara:

“Siz deminden Türkçenin sınırlılığından filandan bahsediyordunuz. Türkçeyi beğenmeyen adamların elbette başka lisanlarda derin bilgileri bulunmak lazımdır. Başka dillerin edebiyatı, fenleri hakkında olan fikir ve incelemelerinizden lütfen bizi de istifade ettirirseniz minnettarınız oluruz. Bakalım yeni yazarlar, şairler, âlimler içinden kimleri beğeniyorsunuz?”

Maşuk’un şu teklifi üzerine iki şık birbirinin yüzüne bakiştıktan sonra Şöhret dedi ki:

“Şimdiki Garp edebiyatçıları içinde en fazla takdir eylediğim zat Mösyö Kanber’dir. Bu namlı edebiyatçının vücudu yalnız Fransa’ya değil, bütün 19. asır medeniyetine bir büyük şeref vermiştir. Şimdiye kadar bu seviyede bir filozof Avrupa’da değil, dünyanın hiçbir kıtasında görülmemiştir! Bu meşhur zatın eserlerini okumalı da işte o zaman edebiyatçı kime derlermiş, edebiyat nasıl olurmuş anlamalı!”

Maşuk’la Selami birbirlerinin yüzüne bir büyük şaşkınlıkla bakiştılar. Bu şaşkınlıkları da Avrupa’da türeyen bu kadar meşhur bir edebiyatçıdan henüz kendilerinin katiyen haberlerinin bulunmamasından dolayıldı.

Bunun üzerine Selami dedi ki:

“Acayip! Mösyö Kanber isminde bir edebiyatçı ha!”

Şöhret mağrurca bir tavır alarak dedi ki:

“Mösyö Kanber'i henüz tanımadığınız için teessüf ederim. Bu zat hayranlık vericidir. Bu sene *Le pouce des femmes* (Kadınların Başparmağı) unvanlı bir eseri yayımlandı. Bu eserin Garp edebiyatı âleminde meydana getirmiş olduğu borayı işitmediniz mi?”

Şık Şöhret, Mösyö Kanber'in vasıflarında fevkalade mübalağalar, parmak ısırtacak gariplikler uydurarak devam ettikçe Selami'yle Maşuk'un şaşkınlıkları arttıkça artıyordu. Bu şaşkınlıklarında hakları da yok mudur ya? Çünkü şimdiye kadar Mösyö Kanber namında bir Frenk edebiyatçısı değil, hatta bu isimde bir zatın varlığına ihtimal verilse bile bu meşhur edebiyatçının eseri olmak üzere haber verilen “Kadınların Başparmağı” unvanlı garip isimli kitabın neden bahsedeceği konusunda zihinlerin herhangi bir ihtimale yaklaşması mümkün müydü?

Maşuk, Şöhret'in ifadesinin sağlamlığına inanmadığını belli eder açıkça bir alaycılıkla:

“Mösyö Kanber hazretleri ‘Kadınların Başparmağı’ unvanlı eserinde neden bahsetmiş bakalım?”

“Baştan sona felsefi konulardan bahsetmiştir.”

“Kanber'in felsefesi ne yolda fikirlerdir?”

“Bazı parlak şiir parçalarını defterime kaydettim. Bu edebiyata olan düşkünlüğümden dolayı daima yanımda gezdiriyorum. İsterseniz okuyalım?”

“Memnun oluruz.”

Şöhret derhal cebinden küçük bir defter çıkarıp aşağıdaki Fransızca boş lafları okumaya başladı:

Quelques vers choisis de (Le pouce des femmes) admirable recueil de poésie de M. Canber, moraliste le plus honoré et le plus distingué de notre temps:

Dans un cabinet noir

On ne peut pas se voir

S'il s'y cache une femme

*On la reconnaît de sa flamme
C'est la flamme de l'enfer
C'est la morale de Kanber
L'homme adore sa maîtresse
Ainsi que l'âne son ânesse
Dans la mer et sur la terre
C'est la morale de Kanber*

Bir felsefi şiir olmak üzere okunan bu garip manasız sözlerin daha ilk satırlarında Razi'den başka dinleyenlerde kahkahalar başlamıştı. Razi şiirin mealini anlayamadığı için haliyle gülemiyordu. Onun da Kanber'in felsefesinden faydalanması için Maşuk Bey şiiri şu şekilde tercüme etti:

En muhterem ve en önde gelen ahlakçılardan Mösyö Kanber'in "Kadınların Başparmağı" unvanlı mucizevi şiir kitabından seçilmiş bazı beyitler:

Bir karanlık odada kimse kimseyi göremez
Eğer oraya bir kadın gizlense
Alevinden tanınır (!)
Bu alev cehennem alevidir
Bu felsefe Kanber'in felsefesidir
İnsanın sevdiği kadına tapması gibi
Eşek de kancığını pek sever
Denizin altı da yerin yüzü de
Kanber'in felsefesidir

Razi Efendi bu hezeyanların gülmeye bile bir değerini görmedi. Bunlar saçmanın da saçmasıydı.

Şatırzade'ye bunu hakikaten bir şiir hem de bir ulvi ve felsefi şiir zannederek okumuştı. Bakınız bu zan Şatırzade'ye nereden gelmişti:

Malum ya, Şöhret'in fikir ve ayarında bulunan şıklar

hangi meclise, hangi yere giderlerse oranın maskarası olurlar.

Bu türden olarak Şatırzade Beyoğlu'nda ...'nın Bira-hanesi'ne gidişleri sıklaştıracak Frenklerle tanışıklığı ilerletmişti.

Şık hazretleri ne vakit birahaneden içeri girse sekiz-on taraftan davetler meydana gelir. Çapkın Frenkler eğlenmek için Şöhret'i paylaşamazlar. Biçare Şık'sa heriflerin göstermekte oldukları bu alaycı alakayı kendince bir meziyet sayar. Bunu kendi şakacılığından ileri gelme bir fazilet bilir.

Yine bir akşam, Şık'ımız bir alay Frenklere karşı habersizce maskaralık vazifesini yerine getirmekteyken, söz bir aralık edebiyata gelir. Şöhret, Frenklere kendinin Şark edebiyatı âleminde büyük bir mevki kazanmış bir seçkin edebiyatçı olduğunu bir büyük iftiharla söyler. Herifler Şark edebiyatı hakkındaki bilgisizlikleri sebebiyle alaylarını bu konudan yürütemeyip işi Garp edebiyatına dökmek ve bu şekilde Şöhret'in Garp edebiyatı bilgisini yoklamak isterler. Bir-iki sözde Şöhret'in Avrupa edebiyatınca pek zavalıca bilgisizliği ortaya çıkar. Şöhret bakar ki Frenkleri kandırmak mümkün olmayacak. Nihayet bu konudaki aczini itirafa mecbur olur ve der ki:

“Garp edebiyatına merakım pek ziyadeyse de Şark edebiyatı eserleriyle meşguliyetimin çokluğu şimdiye kadar Frenk edebiyatını arzu ettiğim şekilde öğrenebilmeme mâni olmuştu. Bugünkü gündeysen Şark ilminde büyük bir zirveye ulaşmış bir eşsiz edebiyatçı kıymetine erdim. Artık Garp'ın dâhilerinin eserleriyle meşguliyyete bol bol vaktim var. Bundan böyle olanca gayretimi bu meseleye sarf edeceğim. Şimdi siz bana Garp'ta eserleri el üstünde tutulan meşhur edebiyatçılardan kimler vardır haber veriniz de onları inceleyeyim.”

Şöhret'in bu talebi üzerine çapkın Frenk'in biri derhal mucizevi eserleriyle Garp'ı şaşkınlık ve hayret içinde bırakan Paris'te "Mösyö Kanber" isminde bir dâhi türemiş olduğunu haber verir. Herifin bu uydurmasını diğer arkadaşları da tasdik ederler. "Mösyö Kanber" in bugünlerde yayımlamış olduğu "Kadınların Başparmağı" isimli eşsiz eserinin ne kadar milyon nüsha basıldığı halde yine mevcudunun tükenmiş olduğunu söylerler. Şöhret bunları hep ciddi olmak üzere dinler. Nihayet Frenk der ki:

"Şöhret Beyefendi üzülerək şunu da arz edeyim ki *Le pouce des femmes* ismindeki meşhur eserin basılmış nüshası kalmamıştı. Bunun bir-iki baskısı daha yayımlanıncaya kadar size ezberlemiş olduğum bazı parçalarını yazıp vereyim de hakkıyla edebiyatın cevheri sıfatına layık olan bu nadir şairle siz de hafızanızı süsleyiniz."

Bunun üzerine herif Şöhret'e biraz yukarıda nüshasını görmüş olduğunuz saçmayı yazıp verir. Şık bunun ciddiyetinden asla şüphe etmeyerek o hezeyanları cebine kor. O günden beri gezip yürüdüğü yerlerde ona buna iftiharla Garp edebiyatındaki nasip ve bilgisini şu şekilde âleme ilan ve ispat etmekten geri durmaz.

Ey okur! Şık'ın bu cehaletini, bu eblehliğini romancının hayal gücünde vücut bulmuş bir mübalağa olarak kabul etmeyiniz. Ben bu satırları sırf hayalimden yazmıyorum. Modelim görüp işittiğim hakikatlerdir. Bu hakikatlere rastlamamda ben de şüphe ettim. Fakat sağlamasını yaptım. Doğru buldum. Hayal ne kadar hayal olsa yine az çok hakikatten doğar. Hakikati hayalden, hayali hakikatten ayırmak vasfının kazanılması pek çok ayrıntılı tecrübelerle bağlıdır. Bu yüzden hakikate benzer çok hayaller, hayale benzer çok hakikatler bulunduğunu hiçbir vakitte dikkatli bakışlardan ve muhakemeden uzak tutmamalıdır.

Kalemimizi sırf hayalimize tabi tutmadığımızı söy-

lemiştik. Beyoğlu Caddesi'nde fesini burnuna eğmiş, bonjurunun¹ yakasına bir demet "menekşe" iliştirmiş ve elindeki bastonu bir saat rakkası² kadar dzenle sallayarak potinlerinin³ gıcirtısını bu ölçüye uydurarak yürüyüp giden acayip mahlukun kendine has hallerinin incelenmesi yolunda biraz siz de yorulmuş olsaydınız keşfedeeğiniz garipliklerin bizim burada haber verdiğimizden kaç kat fazla olduğunu görürdünüz!

şıklar her telden çalmak, her konudan bahsetmek isterler. Her konuda biraz daha bildiğini göstermek arzusu bazen bunları böyle iştilmedik acayip hareketlere sevk eder. Yazarlık, şairlik gibi meziyetler, sonradan kazanılmaktan ziyade Allah vergisidir. Fakat şalışmayla da o Allah vergisini geliştirmek lazımdır. şıklarınsa bu yolda Allah vergilerinden mahrum bırakıldıkları giyimlerinin garipliğiyle sabittir. şairane duyguyu bir tarafa bırakalım, zerre kadar güzellikten anlayan bir zevk sahibi, kendini öyle moda karikatürü şekline koymakta bir haz ve şeref aramaz.

şairlik, yazarlık hiç ihtiyaçları yokken gözlerine gözlük takıp cidden görmek istedikleri şeylere gözlük camının ya altından veya üstünden bakmak gibi nefsinin büyük bir sıkıntıya koşmak demek olmadığı gibi sekiz-on türlü vezin ve kafiye belleyerek ahulu, karacalı boş laflar karalamak da değildir.

şöhret Bey edebî zarafetini anlattıktan sonra ilmi bilgisini de göstermeye kalkarak dedi ki:

"Efendim, Avrupalılar yaman heriflerdir! Her gün

1. Uzun ceket ve çizgili pantolonlu erkek kıyafeti. (Y.N.)

2. Saatlerin hareketini dzenleyen, zembereğin itmesiyle sağa sola sallanarak çarkların hareket etmesini sağlayan, ucu ağırlıklı uzun çubuk; sarkaç. (Y.N.)

3. Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı. (Y.N.)

yeniden yeniye birçok ilmî hakikatler keşfederek insanlığı bayındırlık hizmetleriyle ihya ediyorlar. Şimdi Avrupa ilim sahiplerini meşgul eden mesele, mühim 'sülük' meselesidir."¹

Maşuk: "Çok tuhaf! Sülük meselesi mi? Hiç işitmedim!"

"Asıl tuhaf olan şey sizin bunu işitmemiş olmanızdır. Avrupa'dan her hafta gelen gazeteler 'sülük' bahsiyle doludur. Bunları okumuyor musunuz? Bizim Türk gazeteleri tercüme etmiyorlar mı?"

"Bazılarını okuyorum ama hiç sülük tartışması görmedim."

"Fennî gazeteler hep bundan bahsediyorlar."

"Sülüğün nesinden bahsediyorlar?"

"Bazı cahiller sülüğün hiç bahsedilecek bir noktasını göremezler. Fakat ilim sahipleri gözünde durum tam tersidir. Avrupa biliminsanları sülükle kansızlık yani 'anemi' tabir edilen hastalığın önlenmesi yolunu keşfeylemişlerdir. Ben bu bahsi en evvel *L'estomac des gourmands* (Oburların Midesi) isimli tıbbi gazetede okudum. Bu bahsi en evvel Doktor Merinoz meydana koydu."

Selami: "Ne garip şey! 'Anemi' kansızlık demektir. Sülükse kan emer bir hayvandır. Bu hayvanın kanın artması konusunda kullanılması ne şekilde olabilir?"

Şöhret: "Avrupa bu! Şimdi her illetin çaresini böyle zıddıyla buluyor!"

Razi Efendi: "Bana da merak oldu. Söyleyiniz bakalım, sülüğü kansızlık hastalığına karşı nasıl kullanıyorlar?"

1. "Bugünün meşhur hikâyenuvisi Mösyö Edmond Jaloux'nun yirmi sene sonra *Les Sangsues*, yani 'Sülükler' isminde bir hikâye yazmış bulunması garip tesadüflerdendir." Bu not, Hüseyin Rahmi tarafından romanı yeniden gözden geçirip son haline getirdiği 1905'te metne eklenmiştir. Adı anılan Fransız romancı, denemeci ve eleştirmen Edmond Jaloux (1878-1949), *Les Sangsues* adlı eserini 1904'te yayımlamıştır. (Y.N.)

Şöhret: "Heriflerdeki kurnazca fikirlere, zekâ gücüne bakınız efendim! Doktor Merinoz dünya üzerinde senelik ne miktar sülük kullanıldığını ve tüketildiğini araştırmaya kalkar. Herif bunun için asla üşenmez. Dünyada ne kadar sülükçü varsa tamamına telgraf çeker. Senede ne kadar sülük satmakta olduklarının bildirilmesini rica eder. Bunun için Paris'te istatistikler tutulur. Senelik beş milyar bilmem ne kadar sülük sarf edildiği anlaşılır."

Maşuk: "Sülüklerin adedini araştırmaktan Merinoz hazretlerinin maksadı nedir?"

Şöhret: "Şimdi arz edeceğim efendim. Avrupa'da insanlığa hizmet namına cemiyetler kurulur. Yardım defterleri açılır. Biriken parayla dünyada ne kadar kan emen sülük varsa Paris'e getirilir!"

Selami: "Aman Şöhret, çıldırdın mı! O kadar sülüğü ne yapacaklar?"

Şöhret: "Şimdi ne yapacaklarını görürsünüz."

Razi Efendi: "Şöhret Bey bunları ciddi olarak mı söylüyorsunuz?"

Şöhret: "Ciddi hem de pek ciddi olarak söylüyorum. Kulaklarınız böyle ilmî tartışmalara alışmamış da size bunlar şaka gibi geliyor galiba? Hey gidi kafalar hey! İşte hep böyle Avrupa ilerlemelerine küçük gören bakışlarla baka baka bu gerileme halinde kaldık ya! Yine bereket versin bizim gibi şıklara! Avrupa'nın bu yoldaki harikulade ilerlemelerinden ara sıra sizi haberdar etmemiş olsak ölü gibi bir tembellik halinde yaşayacaksınız!"

Şık Şöhret anlattıklarının bu noktasında kaşlarını çattı. Yüzünü buruşturdu. Bir de Razi'nin şu haline teessüflerini bildirir gibi göründükten sonra tekrar dedi ki:

"Paris'te *Maison aux sangsues* yani sülükhane namıyla bir yer açılır. Bütün sülükler oraya toplanır. Bu hizmette kullanılmak üzere icat edilen bir tazyik aleti vasıtasıyla sülüklerin kanı alınıp kimyayla ıslah edildikten sonra her

tarafı kapalı gayet geniş bir depo içine konulur. Şimdi bu kan deposundan kansızlık illetiyle dermansız olanlara bedava kan şırınga edilecekmiş(!)”

Şöhret’in bu garip bilgiyi nereden almış olduğunu düşünmeye gerek yok. Bu da Kanber’in şüirleri gibi birahane Frenklerinin şeytanlıklarının eseri olduğu aşikârdır. Şöhret gibi gayet sınırlı Fransızca bilen şıkların iktidarları, Avrupa edebî ve ilmî kitaplarından anlam çıkarabilmeye müsait değildir. Bunlar böyle birahane arkadaşları bulunan Frenklerden aldıkları bilgiyi kendi araştırmalarının eseriymiş gibi bir çalımla ona buna satarlar. Bazen de bu gece Şöhret’te gerçekleştiği gibi foyaları tamamıyla meydana çıkar. Eblehlikleri, gariplikleri ispatlanır.

Bu gece Maşuk’un hanesinde içilen konyakların adetleri arttıkça şıkların kafaları döndü. Zihinleri bulanıldı. Birtakım yerli yersiz boş laflar gevelemeye başladılar. Kanber ve sülük bahislerinden sonra edilen sohbetler gittikçe tatsızlaştı ve Raik’le Şöhret’in Adel hakkındaki üsluplarının haddini aşması da arttıkça arttı. Bunun üzerine Maşuk bu tatsızlığa bir son vermek için misafirlere yatmak zamanı gelmiş bulunduğunu haber verdi.

Maşuk’un dairesi gece bu kadar kişinin yatmasına müsait olmadığından kendi dairesine bitişik bulunan diğer bir boş dairede bu geceki misafirlere mahsus dört yataklı bir oda açtırdı. Bunlar cümleten karyolalarına çekilerek yattılar. Razi Efendi’yle Selami Bey yattıklarından bir çeyrek sonra birer derin uykuya daldılar. Fakat Şöhret’le Raik için uyuyabilmek mümkün olmadı. Hatta bir saat, bir buçuk saat kadar zaman geçtiği halde ikisinin gözüne yine uyku girmemişti. Yalnız tuhafı şuydu ki ikisi de sessizce döşegine girip yatmış fakat ötekinin uyanık bulunduğundan haberdar olamamıştı. İkisi de birbirini uykuda sanıyorlardı.

Raik’in uyuyamamasına sebep Adel’di. Gözlerini

yumar yummaz Adel altın saçlarını omuzlarından aşağı saçmış, o dağınık haliyle yüzünün şaşaası kat kat artmış bir çekicilikle gözlerinin önüne geliyordu.

Gözleri bu latif hayalin gerçeküstü bakışıyla meşgulken kalbinden bin türlü kuruntular geçiriyor ve arada bir bu evhamını gerçekten meydana gelmiş zannederek o yüzün hayaline sarılmak için şiddetli bir hasretle kollarını yorgandan çıkarıp karanlığa doğru uzatıyor fakat heyhat ki aradığını bulamıyordu.

Raik'in kendi güzelliğine tam itimadı bulunduğundan kendi kendine diyordu ki:

"Bu gece benim hayalimin de aynen böyle kızın hasret çeken ağlayışları önünde dolaşarak biçareyi uykunun rahatlığından mahrum bıraktığına şüphe etmem. Salona girer girmez o bakışı gönlünün bana çekilmesinin derecesini anlattı. Derhal kalpten kalbe bir seveda akışı başladı. Şimdi Adel de benim vuslat kucağымda bulunmaya can atar ama ne çare ki kara Maşuk'un kollarının arasından kendini kurtarıp da gelmek mümkün değildir."

Kuruntu bu ya, Raik bir ufak patırtı duymuş olsa, "Ah, acaba Adel mi geliyor?" diye can kulağıyla dinlemekten bir türlü kendini men edemiyordu.

Şöhret'in uyuyamamasına sebepse Madam Potiş'in o geceki ortadan kayboluşuyla zararı karşılamak için cebindeki paraları tamamen vermiş olmasıdır.

Bu sırada gayet hafifçe oda kapısına "Tık! Tık!" vurulur gibi bir ses işitildi. Şöhret'in kuruntusu böyle tıkrıtıya patırtıya dair olmadığından buna dikkat bile etmedi. Lakin Raik bunu duyar duymaz kan hemen beynine hücum ederek baygınlığa benzer bir hale uğradı.

Bütün vücudunun damarları şiddetle harekete başladı. Böyle tık tık kapıya vuranın Adel olduğuna Raik'in hiç şüphesi kalmadı.

Biraz vakit geçti. Kapıya yine hem de bu defada ev-

velkinden daha hızlıca vuruldu. Şöhret'in karyolası altında yatmakta bulunan Drol, için için hırlamaya başladı. Köpeğin bu hırlaması üzerine Şöhret de etrafı bir kere dinledi. O esnada vurulma üçüncü defa işitildi. Bunu Şöhret de duydu. Fakat Şöhret'in öyle yüreği çarpmaya, damarları atmaya başlamadı. Gayet yavaş olarak dedi ki:

"Kimdir o?"

"Kim olacak, ben geldim!"

"Nihayet gönlün oldu mu?"

"Olmamış olsa gelir miydim? 'Yavaşça' kapıyı aç, ötekiler duymasın."

Bunun üzerine Şöhret döşeğinden büyük çekingenlikle kalkıp gürültüsüzce kapıyı açtı. Bütün bu çekine çekine yapılan konuşmayı işitmiş bulunan Raik'in döşeği içinde sıkıntısından nasıl kan terlere batmış olduğunu artık hayal ediniz.

Dışarıdaki zat içeri girince Raik, Şöhret'in birtakım "şıpırtı"larla hoş geldin merasimine giriştiğini duydu. Fakat iş bundan da ibaret kalmadı. İlk hoş geldin merasimi emarelerinin devamını hissettirecek garip haller de işitmeye başladı ki, bunların işaret edeceği şeyleri Raik zihninden düşündükçe aklı çileden çıkıyordu.

Sevgili Adel'inin gelmiş, yanlışlıkla karanlıkta bir başkasının kucağına düşmüş olduğuna tereddütsüz hükmediyordu. Lakin kalkıp da bu hali engelleyecek kendinde bir kuvvet kalmamıştı. Döşeği içinde vücudu buz gibi donmuş, sanki her bir uzvu taş kesilmişti. Hiçbir tarafını kıvıldatamıyor, kendini kâbusa tutulmuş zanne diyordu. Üstündeki yorgan birkaç bin okkalık bir yük-müş gibi kendini eziyordu. Kalbinin atışları şiddetlen-dikçe şiddetleniyor, alt üst dişleri takır takır birbirine vuruyordu.

Nihayet olanca kuvvet ve gayretini, bütün cüret ve şiddetini toplayarak, şiddetli bir çılgılla kendini kaldırıp

döşeginden aşağıya attı. Bu düşüşü akabinde bir ikinci cüret daha göstererek odanın ortasında güya vücutlarından birkaç batarya elektrik akımı geçiyormuş gibi zangır zangır titreyen iki vücudun üzerine saldırdı. Derhal bu üç kişi arasında bir boğuşma başladı. Bir taraftan Drol hazretleri canhıraş bir havlamayla gürültüye iştirak etti ki köpek sesleriyle insan bağırımları birbirine karışarak derhal hotelin içini bir büyük yaygara sardı.

Razi Efendi'yle Selami Bey bu birdenbire ortaya çıkan patırtıdan neye uğradıklarını bilemeyerek uykudan öyle bir uyanış uyandılar ki ikisinin de akılları başlarından gitti. Yangın mı var? Ne olduğunu fark edemediklerinden dolayı çıldırmış gibi birer hale geldiler.

Çok sürmedi. Hotelin diğer dairelerinde bulunan ahali hep buraya hücum gösterdi. Herkesin ellerinde lambalar, şamdanlar odaya doldular.

Lakin biz bunların hayret dolu bakışlarına çarpan şeyi hakkıyla tasvir edemeyeceğiz. O anda odanın ortasında bakışlara açılan manzarayı hakkıyla tasvir edebilmek için kalemi bu gibi rezillikleri tasvirde uzmanlık sahibi bir sanatkâr olan Émile Zola'nın¹ eline vermeli.

Odanın içi dışarıdan getirilen ışıklarla aydınlanınca en evvel gözlere çarpan şey orta yerde ak saçlı bir kocakarı olmuştu. Bu kocakarıyı Şöhret bir yandan, Raik diğer yandan öyle çekiştiriyorlardı ki karının adeta üstü başı parçalanmış, bu üç kişide de dünyayı göremeyecek derecede gözler dönmüş; kocakarıyı Şöhret kendine, Raik de kendine çekiyor. O biçare de ne ona ve ne de buna gitmek istemeyerek yakasını bu iki öfkelinin elinden kurtarmaya uğraşıyor ve bu yüzden üçü de sövüp

1. Émile Zola (1840-1902): Fransız romancı, oyun yazarı, gazeteci. Eserleri hem Avrupa hem de Osmanlı'daki natüralizmi benimseyen yazarlar arasında büyük etki bırakmıştır. (Y.N.)

sayarak haykırıyor, bu üç kişinin çekişmesine katılan Drol'se güya onları birbirinden ayırmak istiyormuş gibi etraflarında dönerek ağzına denk geleni dişliyor! Onun her diş darbesine uğrayan can acısıyla haykırdıkça haykırıyordu.

İşte okurlar tık tık kapıyı vuranın Adel olmayıp bir kocakarı olduğunu anladılar.

Fakat o kocakarı kimdir? Ve niçin geldiğini henüz haliyle bilemezler. Bu yüzden şimdi onları rezaletlerine terkle meselenin hakikatini izah edelim.

Şöhret odasına gelip yatmazdan evvel helaya gitmek üzere dışarıda gezindiği esnada bir kadına rastlamış. Dışarı pek kuvvetsiz bir ışıkla aydınlatıldığından bunun gençliğini ihtiyarlığını pek de fark edemeyerek biraz arsızlanmak istemişse de kadın yüz vermemiş, nazlanmış. Şöhret kadının bu nazına karşı ısrarda pek ileri varmayarak odasına çekilmiş.

Şöhret'in böyle evvela rağbet gösterip de sonra kayıtsızca bir tavırla çekilivermesi kocakarıya pek ziyade dokunmuş. Şöhret gibi bir gencin rağbetine karşı tenez-zül etmemek derecesindeki budalalığından dolayı hayıflanmış ve pişman olmuş. İşte bu pişmanlığı neticesinde Şöhret'in kapısına kadar gelip vuslata ermeye karar vermiş ve bu kararını uygulamaya gelmiş!

Biçare Maşuk bu gürültüyü bastırmak ve herkesi yerli yerine iade etmek için elinden gelen gayreti göstermekten geri durmadı. Ahaliyi dairelerine göndermekte başarılı oldu. Fakat o zamana kadar da ortalık açılmaya başladı. Ancak bundan sonra da bizim sarhoş şıklar rahat yüzü göremediler. Sebebiyse deminki gürültüden dolayı sinirleri tutmuş olan Drol'ün heyecanının yatışmasına çare bulunamayarak bir uzun uluma tutturmuş olmasıdır.

Bir hayli zaman geçti. Drol'ün uluması bitmedi. Köpeğin sesinden yalnız odada bulunanlar değil, bütün

hane halkı rahatsız oluyordu. Köpeğini aşağıya avluya mı olur, bahçeye mi olur her nereye olursa başka bir yere indirmesi için Şöhret'e uyarıda bulunuldu. Lakin mümkün değil kabul etmedi. Nihayet Şatırzade'yi kolundan tutup köpeğiyle beraber hane kapısından sokağa defetmeye mecbur oldular. Herkes de ondan sonra rahat bir uykuya varabildi.

Ertesi günü gerek misafirler ve gerek hane halkı ancak geç vakit uyanabildiler. Misafirler dışarı çıkmak üzere giyinmeye başladıkları esnada üzerlerindeki şeylerden bazılarının kaybolmuş bulunduğunu gördüler.

Razi Efendi'nin bir gümüş tabakasıyla pantolonunun cebinden dokuz mecdiyesi, Selami Bey'in baş yastığının altına koymuş olduğu ve içinde on üç lira bulunan para çantası, Raik'in on liradan aşağıya tahmin olunamayan altından saat kordonuyla bir gümüşlü bastonu kaybolmuştu.

Maşuk misafirlerinin yanına gelince mesele ona da haber verildi. Her tarafı aradılar. Kaybolan şeylerden eser yok. Gece gürültü esnasında içeri birçok kimseler girmiş çıkmış olduğundan bu eşyanın o aralık çarpılmış olduğuna şüphe yoktu. Haneyi idare eden kadına haber verdiler. Gece içeri girenlerin kimler olduğunu soruşturmaya uğraşılsa da bundan da bir netice ortaya çıkmadı.

X

Tepebaşı Bahçesi

Maşuk'un Hanesinde meydana gelen vakadan birkaç gün sonra bir pazartesi akşamıydı. Tepebaşı Bahçesi'nde¹ çalıp söyleyen gayet mükemmel bir orkestra takımı orada bulunanları eğlendiriyordu.

Orkestranın âlâlığına bir de bu akşamki havanın hoşluğu eklenmiş olduğundan, bahçede kalabalık fevkalade denecek bir mertebede idi.

Bahçede gezinmek için gelen halkın üzerlerine oturup istirahat etmelerine ayrılmış bulunan demir çubuklardan yapılmış "ızgara" şeklindeki iskemleler tamamen işgal edilmişti.

Hanelerinde yaylı koltuklulara alışkın olan kibar mösyöler, edalı madamlar buradaki madenî iskemlelere oturdukları esnada gerek demirle temastan ortaya çıkacak soğukluk ve katılıktan vücutlarını esirgemek ve gerek gayet geniş bulunan aralıklardan gelen rüzgârın şiddetli

1. 24 Temmuz 1880'de, uzun ve masraflı bir inşa sürecinin ardından açılan Tepebaşı Bahçesi dönemin en gözde eğlence merkezlerindendir. İçinde konser salonu, lokanta, gezinti yolları ve çocuk oyun alanları da bulunan bahçeye 1890'da büyük bir tiyatro binası da eklenmiştir. Cumhuriyet döneminde de hem yazlık hem kışlık tiyatro salonunda pek çok oyun, opera, konser vb. sahnelenmiştir. Yıllar içinde pek çok değişikliğe uğrayan bahçe ve tiyatro 1984'te tümüyle ortadan kaldırılarak bugünkü TRT stüdyolarının ve beton teraslı katlı otoparkın bulunduğu alana dönüştürülmüştür. (Y.N.)

esintisine karşı en nazik yerlerini korumak için “pardösü”lerini, fistanlarını kat kat edip üzerine oturmaktaydılar. Hele ... illetinden canları yangın bulunanlarsa bahçede kalacakları müddetçe gezinmeyi bu iskemlelere oturmaya tercih ediyorlardı.

Bahçenin uygun yerlerine dikilip yarı şeffaf beyaz karpuzlarla örtülmüş sekizer, beşer musluklu ağaç şeklindeki havagazı borularının¹ besbelli tasarrufa uymak için olmalı, yalnız ikişer muslukları yakılmıştı.

Yalnız çalgı çalınan yerin etrafına toplanmış bulunan halk böyle ikişer muslukla aydınlatılmış. Bahçenin diğer kısımlarındaki boruların hiçbirinde ışıktan eser yoktu. Etraf yoğun bir karanlık içinde bırakılmıştı ki bu da gecenin karanlığından yararlanarak vakit vakit bahçenin köşe ve bucağına doğru çekilip hayli gecikmekte bulunan erkeklerle kadınların hareket etme hürriyetlerini engellemek anlayışlılığından dolayı olmalıdır. Bu kalabalık içine ve özellikle çalgıya yakın ve bahçenin kapısına karşı bulunan bir yere bakışlarımızı çevirecek olursak Maşuk Bey’le birkaç gece evvel hanesinde görmüş olduğumuz misafirlerini orada oturmuş görürüz.

Bunlarda geçen akşamki neşe yoktu. Hepsi düşünmekteyse de hele Raik hepsinden kederli görünüyordu. Kordonsuz yeleşini kimselere göstermemek için ceketini sımsıkı kapamış, eline de kurşunlu adi bir baston almıştı. Fakat adeta bir örgü saç kalınlığına yakın bulunan içi boş altın kordonun göğsünden ve tepesinde köpek başı bulunan o eski gümüşlü bastonun elinden eksilmesi şıklığına iyiden iyiye eksiklik vermiş olduğunu düşünerek kederi kat kat artıyordu.

1. Romanın geçtiği dönemde henüz İstanbul’da elektrik bulunmadığından, Tepebaşı Bahçesi gibi halkın kalabalık şekilde ziyaret ettiği mekânlarda aydınlatma havagazıyla sağlanmaktaydı. (Y.N.)

Bu üç misafir birkaç gece evvel kaybolan şeylerin arkasını aramak için bu akşam orada kalmaya lüzum görmüşlerdi.

Razi Efendi garsonun henüz getirmiş olduğu köpüklü birayı yarısına kadar içtikten sonra dedi ki:

“Beyler! İçinizden en az zarar gören ben olduğum için size teselli vermek vazifesi bana düşer. Haydi şu kaybolan şeylerin üstüne birer bira da siz içiniz bakalım.”

Raik, Razi Efendi’ye doğru hiddetle bakarak dedi ki:

“Affedersiniz! Ben kaybolan altın saatle kordonumun üstüne ne bira içerim ne konyak! Bunun arkasını bırakmayıp arayacağım. Kim çaldıysa elbette meydana çıkaracağım!”

Razi Efendi: “Ara evladım! Seni aramaktan alıkoyan yok. Fakat o kadar insanın içinden kimi hırsız tutacaksın? Kimden dava edeceksin?”

Maşuk: “Bizim evde oturan kiracıların tamamı namuslu insanlardandır. Bunların içinde öyle beş-on liraya tamah ederek hırsızlık işi yapacak kimse yoktur.”

Selami Bey: “İşte o namuslu insan dediğin kimsele-
rin içinde benim yastığımın altındaki para çantasını keş-
fedecek kadar usta bir de hırsız varmış. Buna ne dersin?”

Maşuk: “Emin olunuz ki ben geldim geleli o evde kimsenin on parasının kaybolduğunu işitmedim.”

Selami Bey: “Sen hane halkını bu kadar temize çıkarıyorsun, âlâ. Fakat hırsız kim, bunu kendi içimizde mi arayalım?”

Maşuk: “Onu da bilemem.”

Razi Efendi: “O hanedeki kiracıların tamamı hanımdan, efendiden ibaret değil ya? Onların elbette hizmetçileri filanları da vardır. O kadar insanın dürüstlüğüne nasıl kefil olabilirsin?”

Maşuk: “Evdeki hizmetçilerin de her halleri sınanmıştır.”

Raik: “Şaşıyorum canım! Ben bastonumu yatarken karyolayla duvarın arasına koymuştum. Bunu orada dışarıdan gelen bir adam nasıl keşfedebilir? Hepinizin de şüphesi Şöhret’te ama bunu bir türlü söyleyemiyorsunuz. Hırsızın Şöhret olduğuna ben şüphe değil adeta hükmediyorum.”

Razi Efendi: “Nasıl oluyor da her fikrini takdir eylediğiniz şık arkadaşınızın hırsız olduğuna hepimizden evvel hükmediyorsunuz?”

Raik Bey’in buna bir cevap vermesine vakit olmadan halkın bakışları arabadan inerek bahçeye giren üç mahluka ve özellikle de bunların arkalarından gelen al başlıklı köpeğe dikildi.

Yüce okurlar bu al başlıklı köpeği işitince gelenlerin kimler olduğunu derhal anlamışlardır.

Razi Efendi bunları görünce dedi ki:

“Bakınız! Bakınız! Şöhret geliyor. O koltuğundaki şişman, sakil karı galiba dün akşam anlattığı metresi olmalı? Yanlarında bir de silindir şapkalı Frenk var, o kim olacak? Hele bakınız, köpeğin üzerine bu akşam mavi atlastan¹ bir de palan² gibi bir şey geçirmişler!”

Maşuk: “Şöhret’i görüyor musunuz? Tepeden tırnağa kadar kıyafet değişmiş, ne kadar şık giyinmiş?”

Razi Efendi: “Şöhret’teki bu düzgünlüğü görünce ben de Raik Bey’in sözünü onaylamaya mecbur oldum. Evet! Şöhret’in bu geceki hali evvelki geceki hırsızlığını pek açık şekilde anlatıyor.”

Raik: “Şimdi gidip bir polis bularak şu edepsizi tutuklatayım mı?”

1. Sık dokunmuş, parlak, düz renkli, desensiz, sertçe ve pahalı bir ipek kumaş türü. (Y.N.)

2. Çoğu zaman eşeklere, bazı durumlarda da atlara vurulan, enli ve yumuşak bir semer türü. (Y.N.)

Selami: “Hayır! Şimdi gidip zabıtaya müracaat eder-
seniz işi güçleştirmiş olursunuz. Çünkü onun hırsızlığı
inkâr edeceği aşikârdır. Bu gece kendimizi onlara hiç
göstermeyip bahçeden çıkıp giderlerken arkalarından
gizlice takip etmek en akıllıca bir harekettir. Bu şekilde
nerelere girip çıkacaklarını ve nihayet nerede kalacakla-
rını öğreniriz. Her hareketlerini gözetleriz. Hırsızlığını
inkâra mecal bırakmayacak bir-iki ipucu yakaladıktan
sonra zabıtaya müracaat ederiz. Bu şekilde hareket edi-
lirse başarı muhakkaktır. Hem de pek çok yorulmayız.”

Selami’nin bu fikri herkesçe tasvip edildi. Bu gece
bahçeden çıktıktan sonra Şöhret’i takibe karar verdiler.

Şöhret bu gece hakikaten pek şık, pek süslüydü.

Fakat bu şıklığını abartıya vardırıarak “eksantrik” de-
nilen “alışılmadık” garipliği de geçmişti.

Metresi Madam Potiş de süste, düzgünlükte “kaval-
ye”sinden aşağı değildi. Bu gece Drol’ün bile üzerine bir
mavi palan ilave edilmek yoluyla süsü artırılmıştı.

Yanlarındaki uzun şapkalı Frenk de pek büyük bir
itinayla giyinmişti.

Bu üç kişi bahçeden içeri girince mümkün olduğu
kadar kibarca ve böbürlenircesine birer ilerleyişle yürü-
meye başladılar. Lakin Drol bir-iki adımda bir geriye doğ-
ru irkilip kordona asılarak sözümona bu asilce yürüyüşe
zarar veriyordu. Biraz daha ilerleyince yani tamamen ka-
labalığın ortasına girince Drol’ün inadı bir dereceye geldi
ki hani ya bazı çocuk oyuncağı atlar, kuzular vardır da
boyunlarından çekilince ayakları hiç hareket etmediği
halde yürürler? Drol de işte tıpkı öyle boynunu ileri uzat-
mış yere dimdik gerilmiş, dört ayağı üzerinde kızak gibi
kayarak gidiyordu. Şöhret kordona asıldıkça tıpkı cansız,
yapma bir köpek gibi sürüklenerek ilerliyordu.

Köpeğin şu inadına karşı Şık’la metresi hiç yürüyüş-
lerindeki edayı bozmak istemiyorlardı ama herkesin ba-

kışları bunlara dikilmişti. Bu halde kalabalığın ortasından geçip bir tarafa çekilerek oturdular.

Aradan bir saat kadar müddet geçti. Bahçenin kuzey tarafından doğru olanca şiddet ve kuvvetiyle, "*Au secours! Nous sommes perdus!*" yani, "Yetişin, mahvolduk!" diye acı acı bir kadın feryadı işitildi. Bunu takiben "povvv" diye gayet dehşetli bir revolver boşanması duyuldu. Bahçedeki halk derhal birbirine girdi. Herkeste bir büyük hareket görüldü. Kimi bahçeden dışarı kaçmaya kimi de bu gürültünün koptuğu yere doğru koşmaya başladılar. Velhasıl halkı fevkalade bir telaş, bir heyecan aldı.

Ya halkta böyle bir heyecan nasıl ortaya çıkmasın? Kadının, "Yetişin, mahvolduk!" yardım çağlığı üzerinden iki saniyelik bir ara geçmeksizin "povvv" diye sıkılan revolverin dehşet verici sesi bahçeyi yerinden sarsmıştı. İnsan mı öldürdüler, ne oldu? O bağırان kadın kimdir? O revolver niçin atıldı?

İşte bunları anlayabilmemiz için ta Baba Perdricks'in lokantasına bakışlarımızı çevirmemiz lazım geliyor.

Baba Perdricks'in lokantasında meydana gelen arbede esnasında pejmürde kılıklı iri bir herifin Madam Potiş'i tehditle kolundan çekip sürüye sürüye dışarı götürmüş olduğunu görmüştük.

Bu herif Şık'ın metresini kalabalık içinden geçirdi. Kırmızı başlı canavarı izleme merakı kimsede etrafı görmeye meydan bırakmadığından bu herifin Potiş'i nasıl götürdüğüne dikkat bile eden olmamıştı.

Bir تنها sokağa gelince Potiş bir defa silkinip zorbanın elinden yakasını kurtarmaya çalışarak dedi ki:

"Neyse maksadın burada söyle. Zira ileri gidecek değilim."

"Hayır! Benim sana söyleyeceğim söz burada söylenmez. Götüreceğim yere gelmelisin!"

Potiş oradan ileri gitmemek azmiyle durdu.

Herif de karıyı sürümek konusundaki şiddetini artırdı. İş bir mücadele şeklini alınca Potiş epeyce yüksek bir sesle dedi ki:

“Kendini nerede sanıyorsun? Şimdi can kurtaran yok mu diye bağırınca âlemi buraya toplarım.”

“Bağırabilirsin. Fakat düşün ki bu bağırmanın sonu benden ziyade senin için vahim olacaktır. Sesini işitenler buraya koşacaklar, polisler, zaptiyeler yetişecekler değil mi? Sonra bunlara ne diyeceksin?”

“Şu tanımadığım herif üzerime hücum etti. Beni soyuyor diyeceğim!”

Herif bir büyük hiddet ve şiddetle karının kolundan sarstıktan sonra:

“Hey ahmak karı! Kendinin daima zabıta elinden gizlenmeye mecbur bir av olduğunu bilmiyor musun? Kendi kendini zabıtaya teslim etmek istiyorsan bağır!”

Kötülük ve fesatlıkta mahir bazılarında nefsin ıslahı kabiliyeti görülse bile, geçmişteki kötülükleri tamamen iyiliğe dönmelerine mâni olur. Bu bela selinin akıntısına bir kere kendini kaptıranlar, akıntının aksine hareket edemezler. Kötülük sahipleri mazideki ortak işleri kapatmak için bugünde de müttefik geçinmeye mecburdurlar.

Madam Potiş herife karşı olan aczini anlayarak ister istemez itaate mecbur oldu.

Bunun üzerine işi tatlıya bozmaya karar vererek rica şeklinde dedi ki:

“Hristo! Benden ne istiyorsun? Emin ol ki beyhude telaş ediyorsun!”

“Bana eziyet vermeden götüreceğim yere gel de orada senden ne istediğimi söylerim.”

Hristo, Madam Potiş’in kolunu bırakmayarak beraber bir hayli gittiler. Birçok sokaklara girip çıktılar. Niha-

yet bir kapalı dükkânın önünde durdular. Hristo eliyle dükkânın kapısına tık tık birkaç defa vurdu. Bir müddet sonra bir küçük çırak gelerek kapıyı açtı. Burası bir bakkal dükkânıydı. Hristo, Potiş'i dükkânın üstünde bir pis odaya çıkardı. Kendisi kirli bir ot yatak üzerine oturup madama bir eski tahta iskemle gösterdi.

Sonra pek laubali bir sesle:

"Fanyol, o kadar merhametsiz olma! İnsan yalnız kendi karnı doymakla yetinmemeli. Biraz da aç kalan eski arkadaşlarını düşünmelidir. Allah versin! Şimdi faytonsuz bir adım atmıyorsunuz. En mükemmel lokantalarda garsonlar istediğiniz nefis yemekleri getirmek için bir işaretinize bakıyorlar."

"Maksadını anlayamıyorum?"

"Bilirsin ki ben öyle cinasla, imayla söz söylemeyi bilmem. Bu sözlerimin anlaşılmayacak bir yerini göremiyorum. Sen anlamamakta ısrar edersen benim de anlatmakta ne kadar ısrarcı olduğumu görürsün. Haydi seni anlamamış farz edip isteğimi biraz izah edeyim. Bir kaz yakalamışsın yoluyorsun. Hem de öyle bir yoluş ki bazen etinden, derisinden koptuğu da asla umurunda olmuyor. Bu yağlı parçadan bize pay göstermemek istiyorsun."

"Bu çattığım delikanlı senin zannettiğin şekilde öyle zengin mirasyedilerden değildir. Parası az fakat akli daha az olduğu için yediği yemeğe beni de ortak ediyor. İşte ondan görmekte olduğum menfaat bundan ibaret. Meydanda fazla bir kâr yok ki sana da hisse çıkarayım."

Hristo manalı bir tebessümden sonra:

"Bilirsin ki seni yola getirmek için pek etkili çarelerim de vardır. Bunlara müracaata mecbur bırakmasan hakkında çok hayırlı olur. Dost tuttuğun heriften karnını doyurmaktan başka bir menfaatin yok da ya bu arkandaki ipekli fistanı baban mı yaptı?"

Madam Potiş, Hristo'nun etkili çarelere müracaatı-

ma mecbur bırakma dediği çarelerin hakikaten ne kadar etkili olduğunu bilirdi. Ve bundan dolayı olmalıdır ki herife karşı direnmekle faydadan ziyade kendine zarar geleceğini anlayarak:

“Bir ipekli fistan yapmak pek büyük bir servete, cömertliğe bağlı değildir. Emin ol ki senin sefalette kaldığını arzu etmem. Lakin ne yapayım? Bende de fazla yok ki sana ikram edeyim.”

“Bir yolunu bulup beni bu şıka takdim etmeli, beraber soymalı, beraber doymalıyız!”

“Peki, başüstüne, takdim edeyim! Fakat nasıl? Ne şekilde? Seni neyimdir diye takdim edeyim?”

“Senin canın isterse buna bin türlü yol, bin türlü çare, usul bulursun.”

Madam Potiş düşünmeye başladı. Şöhret’ten kazandığı paranın yarısına bu herifi ortak etmektense bunu Şık’a takdim ederek biçareyi kendinden başka bir de ayrıca buna soydurmak kendi menfaatlerine daha uygun düşeceğini anladı.

Bu yüzden dedi ki:

“Bizim şık dans öğrenmeyi istiyordu. Seni dans hocasıdır diye takdim edeyim. Hem aydan aya belirli bir para alırsın hem de daima bizimle birlikte gezerek güzelce karnın doyar!”

“Lakin ben hocalık edecek kadar dans bilmem.”

“Hele düşündüğün şeye bak! Şık danstan ne anlar? Onu sağa sola biraz sıçratıverirsin işte o kadar!”

Hristo gülerek dedi ki:

“Vallahi ne yaman karısın! Sen de karşıdan bizim oyunumuzu seyredip eğleneceksin değil mi?”

Hristo’nun dans hocası sıfatıyla Şöhret’e takdimine kesin olarak karar verildi. Potiş cebinden sekiz meci diye çıkarıp herife vererek bu parayla yarın hazır elbisecilerden bir takım basit giysi alıp görünüşte güzelce giyindik-

ten ve birkaç mukavva üzerine “Dans hocası Mösyö Tirel” diye yazdırdıktan sonra alafranga saat dörtte Pangaltı’daki haneye gelmesini tembih etti.

İşte bunların hayli uzayan bu kararları esnasında kocakarı Şöhret’i kömür tozlarına bulamıştı.

Ertesi gün oldu. Şöhret, Maşuk’un hanesinden sabaha karşı kovulmasının ardından son bir ümitle Potiş’in hanesine gitmiş, bu defa karıyı orada bulabilmişti.

Potiş, Baba Perdriks’in lokantasında meydana gelen arbeye arasında Şöhret’i kaybetmiş olduğunu ve dışarı çıktı zannederek o gece bütün Beyoğlu sokaklarını dolaştığını büyük üzüntüyle anlattı. Ve ilaveten de Paris’ten yeni gelmiş Mösyö Tirel isminde gayet mahir bir dans hocası bulmuş olduğunu ve o günü saat dörtte hanelerine geleceğini Şık’a haber verdi.

Şuraya kadar verilen açıklamadan bu gece bahçede Şöhret’le Potiş’in yanlarında görmüş olduğumuz uzun şapkalı Frenk’in Mösyö Tirel olduğu anlaşılmıştır zannedirim.

Madam Potiş dün gece yüzünden pek çok gürültüler, patırtılar meydana getirmiş bulunan Drol’ü bu akşam beraberlerine almasını hiç arzu etmemişse de Şöhret’in bu konudaki ısrarına karşı gelmek mümkün olmadığını görünce üstüne mavi atlastan bir palan geçirmek yoluyla köpeğin bir dereceye kadar bakışlardan cinsini saklamaya çalışmıştı.

Bunlar bahçeye geldikten sonra çalgıya yakın bir ağaç altına oturdular. Birçok mastika, konyak ısmarladılar. Üçü de iyice sarhoş oldular.

İçmenin herkes üzerinde mizaca göre başka türlü tesir gösterdiği malumdur. Tuhaf değil mi? Şöhret’in bu gece sarhoşluğu arttıkça kendine neşe yerine bir büyük hüznün gelmeye başladı. Kalbinden pek müthiş kuruntular geçiyordu.

Bazı konular olur ki insan onu başarmak ister. Ve bu başarısı uğrunda da bir hayli fedakârlıklarda bulunur. Fakat arzu edilene ulaşıldıktan sonra o meseledeki başarı öncesinde görülen parlaklık ve arzu insanın gözünde yok olur. Adam kendi kendine der ki: “Meğer ben divaneymişim! Kaç zamandır gerçekleşmesi için çıldırıp durduğum şey bu muymuş?” İnsan yalnız böyle kendi divaneliğine hükmetmekle kalmış olsa âlâ. Ya o emeline kavuşmak uğrunda sonunu asla etraflica düşünmeksizin göze almış olduğu fedakârlıklar ve delice hareketler, sonrasında kendi için pek çok pişmanlığa sebep olacak meseleler varsa; adam o şeyi yaptığına yapacağına, büyük bir perişanlıkla pişman olur. İşte bu hal, bizim Şatırzade’de de yavaş yavaş görülmeye başlamıştı.

Şöhret gittikçe zihninde kuruntuyu büyüttü. Şık’ın metresi yanına gelebilmesi için ne şekilde para tedarik eylemiş olduğunu biliyoruz. Validesinin nasıl eli sopalı bir kadın olduğunu da haber vermiştik. Acaba bu kadın küpelerinin çalındığını haber alır almaz ne kadar telaş etmiştir? Hiç şüphe yok ki mahalleyi ayaklandırmıştır.

Ya küpeleriyle aynı günde Şöhret Bey’in de ortadan kaybolması hırsızın kendi oğlu olduğu hakkında kadına bir şüphe getirmez mi! Kadın zaten oğlunun ne mal olduğunu biliyor. Bu şüphenin derhal bir hüküm şeklini alacağı bellidir. Küpeleri tekrar ele geçirmek için mümkün olduğu kadar tez bir zamanda oğlunu bulmak lazım. Bunun için zabıtaya mı, her ne tedbire müracaat icap ediyorsa hemen hiç durmayıp etmeli, Şık’ı yakalamalıdır değil mi?

İşte bunun için Şık, hangi dakikada polislerin, zabı-taların gelip de kendini tutuklayacaklarını düşünüyor, hesaplıyordu.

Şık’ın bu korkusu yalnız validesinden de değildi. Dün gece bir parası kalmamışken bu gece gayet mükem-

mel şekilde kılığı kıyafeti düzüp metresi koltuğunda, dans hocası yanında olduğu halde eğlence yerlerini nasıl dolaşabilir?

Maşuk'un hanesinde meydana gelen hırsızlık da malum. Şık'ın bu geceki gösterişi, atıp tutması dün geceki hırsızın kendisi olduğu hakkında ne kadar şüpheyi, kötüye yormayı çağıran bir haldir? Kim bilir belki bu ikinci hırsızlıktan dolayı da yakayı ele vermek korkusu kendini pek sıkıntıya sokuyor, kara fikirlere düşürüyordu. Durum böyleyken Şöhret dışarıdan kudreti yettiği kadar şen durmaya gayretten geri durmuyordu.

Orkestra *Faust*¹ operasından güzel bir parça çalmaktayken dans hocası Mösyö Tirel hazretleri şevke gelerek bu havanın yeni bir vals olduğunu haber verdi. Bu vals-ten istifade etmek yani kalkıp oynamak lazım geldiğini söyledi. Hep birlikte kalktılar. Oynamak için bahçenin تنها bir yerini aramaya başladılar. Mösyö Tirel'in karnı doymuş, sırtı kıyafet görmüş, şimdi de canı eğlence istiyor ve gördüğü ikramın teşekkürünü ödemek için dans hocalığı vazifesini yerine yetirmeye kalkışyordu.

Gezindiler, bakındılar, dans dersi için nihayet bahçenin kuzeyinde bulunan çukur havuzun yanındaki düz alanı seçtiler.

Dans hocası Mösyö Tirel dedi ki:

"Paris'te şimdi 'çekirge dansı' namıyla bir yeni oyun icat olundu. Şimdi bütün kibar salonlarında bu oyun çalışılıyor. En evvel size bunu öğreteyim."

Madam Potiş güya bundan pek memnun olmuş gibi iki elini birbirine çarptıktan sonra:

1. Fransız opera bestecisi Charles Gounod (1818-1893) tarafından Goethe'nin aynı adlı eserinden esinlenerek yazılan beş perdelik *Faust* operası, ilk kez 1859'da, Paris'te sahnelenmiş ve sonrasında bütün dünyada büyük ilgiyle karşılanmıştır. (Y.N.)

“Teşekkür ederiz Mösyö Tirel! Henüz bu oyunu İstanbul’da bilen yok, en evvel biz öğreneceğiz değil mi?”

Tirel: “Henüz bilen yoktur madam!”

Potiş: “Gördün mü Şöhret? Böyle bir dans hocasına sahip olmamız ne büyük bir bahtiyarlıktır...”

Tirel: “Bu oyunu becermesi biraz zordur ama sizin her türlü güç hünerleri gerçekleştirmeye kabiliyetiniz bence tartışmasızdır. Sağlamca durunuz. Çokça sıçrayınız, iş olur biter.”

Şöhret’i istila etmiş bulunan hüznün, çekirge dansının sevinciyle yok olmadı. Karşıdan parlak düğmeli bir zabıt geçtiğini görse kendini tutuklamak için zaptiyeler, polisler geliyorlar zannederek titremekten kendini alıkoymıyordu. Durum böyleyken gücü yettiği kadar bir sahte neşe göstermeye çalışarak çekirge dansını öğrenmekle bu gece herhalde bahtiyar olacağını düşündü.

Sarhoş hocası, öğrencilerinin bu mühim dans hakkında bir derece daha dikkatli bakışlarını açmak üzere dedi ki:

“Mucidi bu oyunu matematik kurallarına uygun şekilde icat eylemiştir. Dans esnasında el, ayak veya bütün vücutla havada çizilmesi beklenen sınır ve kavisler, diğerleriyle belirli bir oranda bulunacaklardır. Bundan evvelki dans mucitlerinin hiçbiri bu kurala uymamışlardır. İşte dansın güçlüğü bundan ileri geliyor.”

Bu sözünden sonra Mösyö Tirel çekirge dansını oynamak için öğrencilerine lazım gelen duruşu vermek üzere dedi ki:

“Şimdi ikiniz yüz yüze gelip kollarınızı omuz hizası yönünde yukarı kaldırınız. Biriniz elinin parmaklarını diğerinin parmaklarının arasına geçirsin!”

Öğrenciler şu tarif edilen duruşu aldılar. Sonra hoca talimatına devam ederek:

“Birinizin sağ, diğerinizin sol bacağı yere dik duracak, diğer bacaklar havaya kalkacak ve bu bacak aralarında ortaya çıkacak aç ı tam doks an derece olacak. Haydi bakal ım, evvela dans ın şuras ını öğrenelim de sonra diğer taraflar ını çalış ırız. Haydi bakal ım, ayaklar yukarı...”

Öğrenciler hocanın tarif ve kumandas ı doğrultusunda ayaklarını kald ırmaya başladılar.

Mösyö Tirel: “Daha kalkacak! Daha kalkacak!”

Öğrenciler daha kald ırmaya gayret ettiler.

Mösyö Tirel: “Daha! Daha! Daha!”

Eğer ortal ık aydınl ık olaydı da Şöhret’le Potiş’in yüzlerinin sıkıntıdan nasıl morarmış olduğunu görür ve zavallılara gülmekten ziyade ac ırdınız.

Nitekim biçareler daha fazla kald ırmak konusunda son derece gayret göstermektelerken bir çat ırtı işitildi! Sak ın bunu başka bir şey zannetmeyiniz, Şöhret’in pantolonu ağ tarafından ayrılıyordu.

Mösyö Tirel: “Biraz daha gayret! Biraz daha!”

Şöhret boğuk bir sesle:

“Artık kalkmıyor!”

Mösyö Tirel: “Gayret! Gayret!”

Şöhret: “Mümkün değil!”

İnsafs ız Tirel, “Nasıl mümkün değil efendim? Daha kırk beş derece bile olmad ı,” hiddetiyle öğrencilerinin havadaki ayaklarını yakalad ığı gibi bacaklarını birbirinden ayır ırcasına bir şiddetle yukarı doğru çekiverince biçareler tek ayak üzerinde dengeyi kaybederek can acısından ortaya çıkan birer feryatla yere devrildiler.

Hristo’nun dans hocal ığını suiistimalde bu kadar ileri varmış olmasından dolayı Madam Potiş’in pek ziyade can ı sıkıldı. Ama Şöhret’in yanında herife bir söz söylemek mümkün mü? Bunun dans konusundaki her emrini yerine getirmeye kendini mecbur görüyordu.

Öğrencilerin yüzleri bahçeye döşenmiş küçücük

keskin taşlara denk gelince, henüz acemi bir hacamatçı¹ elinden kurtulmuş gibi bir hale geldi.

Bu hareketinden mahcup olması lazım gelen Mösyö Tirel hazretleri, bilakis küstahça bir tavır alarak dedi ki:

“Ya ben sizin iki yaşında bir çocuk gibi ayakta duramayacağınızı ne bileyim?”

Şöhret, hocanın bu sözünden utanarak iki yaşında bir çocuk olmadığını gösterir bir süratle birden fırladı. Mendiliyle yüzünün kanlarını silerek dedi ki:

“Pardon Mösyö Tirel! Boş bulunduk!”

Dans hocası tariflerine devam ederek:

“Peki, şimdilik ayaklarınızı o kadar kaldırmayınız. Zararı yok, belki ileride buna kabiliyet kazanırsınız. Şimdi başka tariflere gelelim. Ben, ‘tarallalla!’ dediğim zaman birer ayaklarınızı yukarı kaldıracaksınız. ‘Tarallalla!’ komutunu işittiğiniz anda o kaldırdığınız ayakları indirip diğerlerini yükselteceksiniz. ‘Hop!’ dediğim zaman Şöhret Bey’in sağına denk gelen tarafa olanca kuvvetinizle sıçrayacaksınız. Anladınız mı?”

Öğrenciler: “Anladık.”

Mösyö Tirel: “Haydi bakalım, başlıyorum.”

“Tarallalla! Tarallalla! Hop!”

“Tarallalla! Tarallalla! Hop!”

“Tarallalla! Tarallalla! Cup!”

Cup! Çünkü iki âşık, üçüncü sıçrayışlarında kendilerini havuzun içinde bulmuşlardı!

Gerçi havuzun derinliği, içinde adam boğulmak tehlikesini akıllara getirecek derecede değilse de dibi gayet yosunlu bulunduğundan bizim dans öğrencileri cup diye içine düşer düşmez hacıyatmaz gibi dik şekilde du-

1. Vücudun belirli bir bölgesini keskin bir aletle hafifçe keserek çıkan kanı çekmek yoluyla kan almayı amaçlayan bir geleneksel tıp yöntemidir. Bu işi yapanlara haccam ya da hacamatçı adı verilir. (Y.N.)

ramadılar. Ayakları kaydı. İkisi birden boylu boyunca derhal suya uzanıverdiler.

İlk anda havuzun hakiki derinliği neden ibaret bulunduğunu incelemeye vakti olmadan Madam Potiş kendilerini dibi olmayan bir deryada boğulmaktalar zannederek, olanca sesiyle yaygaraya başlamış, "Yetişin, mahvolduk!" narasını işte o zaman atmıştı.

Deminden işitilen kadın sesinin nereden geldiği şimdi anlaşıldı. Bu ses sonrasında bir de tabanca patlamıştı. Onun ne olduğunu da anlayalım.

Hani Drol? Nereye gitti? Hiç efendisi, hanımı böyle naraları, gürültüleriyle halkı başlarına toplar da beri yanda Drol boş mu durur zannedersiniz?

Bu şıklar romanında adeta mühim bir şahıs yerini tutan, yani garip hal ve tavırlarda onlardan aşağı kalmayan koca Drol, sarhoş efendilerinin kendi hakkında gösterdikleri kayıtsızlığı, kordonunun boş bırakılmış olduğunu hissedince hiç durmayıp oradan savuşmuştu. Lakin aç köpek savuşur da nereye gider?

Hangi taraftan yemek kokusu alırsa oraya can atacağı malum! Doğru gider mutfağı bulur. Dün gece aşçı Teodori'den yemiş olduğu sopaların acısını unutmuş olmalı ki açlığın kendine verdiği cüretle mutfağa girince öyle tedbire, güçlüğe asla lüzum görmeyerek yıldırım gibi bir süratle hemen atılır. Izgara üzerinde cızırdayan âlâ bir kemik külbastıyı bir hamlede yakalayınca aşcının, "Tutunuz, vurunuz," demesi arasında gözlerinden saklanmış olur. Aşçı hiç böyle bir kazaya uğramamış olduğu için şaşırıp kalmıştı.

Aşcının bu şaşkınlığını bir büyük hiddet takip etti. O kara köpek eline geçecek olursa bir sopada kafasını ezmeye niyetler, yeminler ediyordu. Bir de bu aralık tedbirsiz Drol, o tek kemik külbastıyı gövdeye atıştırdıktan sonra yine mutfağın kapısından baş göstermez mi? Aşçı

bu defa yine köpeğin içeri girişini görmüyormuş gibi kayıtsız bir tavır gösterir. Lakin usulca sağ eline dehşetli bir odun alır.

Drol biraz daha içeriye ilerleyince herif yaradana sığınıp odunu hayvana öyle bir indirış indirir ki biçare köpek son derece canhıraş bir feryatla dışarı uğrar. Trenleri geride bırakacak bir süratle kalabalığın ortasına dalar. Yıldırım gibi koşmaya başlar. Yine dövecekler zannederek birkaç kişiye saldırır. Yediği sopanın acısından büyüyen korkunç gözleriyle etrafına dehşet salar. Bir-iki kadına atılır. Fistanlarını paralar. Kısacası geçtiği yeri kargaşaya verir. Ve ortalıkta bir büyük gürültü de bundan dolayı kopar. Çocuklar ağlaşmaya, kadınlar haykırışmaya başlarlar. Yine Drol durmaz, hem saldırır hem alabildiğine gider.

Nihayet herkesçe köpeğin kudurmuş olduğuna hükmedilir. Frenk'in biri revolverini çeker. Biçare Drol'ü "Dan!" diye bulunduğu yere yatırır! İşte revolver patlamasına sebep de bu olur. Garip bir tesadüf eseri olarak Madam Potiş'in havuzdaki feryadıyla Drol'ü katleden revolverin gümlemesi arasında ancak bir saniyelik bir ara bulunur.

Potiş'in feryadı sonrasında hemen revolverin patlayışı ortalığa bir büyük kargaşa verir. Her ağızda, kan oldu, şimdi şurada adam öldürdüler, gibi sözler dolaşmaya başlar. Polisler, filanlar olayın incelenmesi için bahçeye dağılır. Silahın patladığı, feryadın geldiği yeri aramaya başlarlar.

Biraz sonra öldürülenin insan olmayıp bir kuduz köpek olduğu anlaşılır.

Bahçenin garsonlarından biri, "Ben bu köpeğin sahiplerini gördüm. Şuraya, havuzun kenarına gittiler. Bağırma da oradan geldi. Zannedersenem feryadı koparanlar da onlardır," ihbarında bulunur. Bütün halk havuzun yanına,

dans öğrencilerinin bulunduğu yere doğru akın eder. Ne olduğu iyice görülerek olay anlaşılmak için garsonlar oradaki havagazlarını yakarlar. Oraları iyice aydınlanır.

Üzerlerine böyle bir alay halkın büyük bir telaşla gelmekte olduğunu görünce Şöhret'le Potiş kendilerini şaşırırlar.

Bunların hallerini bir görmeliydi. Şöhret'te de, Potiş'te de renk uçmuş, yüz göz bereler içinde kalmış, üst baş sırsıklam olmuş, Şöhret'in ne renkte olduğu belli olmayan dar elbiseleri yakı gibi vücuduna yapışmış, Madam Potiş'in ıslak saçları çözölmüş, kara kamçı gibi birtakım bölüklere ayrılarak orasına burasına dağılmış, hele bunların hepsinin üzerinde salkım salkım yeşil yosunlar sallanması yok mu? Bir rezalet ki deme gitsin...

Şöhret halkın bu hücumunu ve polislerin gelişini görünce, deminden beri düşüncesiyle dehşetlere düştüğü hırsızlık meselesinden dolayı kendini tutuklamaya geliyorlar zannederek ıslaklıktan ziyade korkudan titremeye başladı.

Bizim Razi Efendi'yle arkadaşları beyler de kalabalıkla beraber oraya gelirler. Şöhret'in o yaman halini görürler. Yanlarına yaklaşmayıp uzaktan neticeyi beklerler.

Polisin biri Şöhret'e hitaben:

"Siz garip insanlara benziyorsunuz. Soracağımız suallere doğru ve kısa cevaplar veriniz de şu arbedenin esasını anlayalım."

Şöhret ağlamaya yakın bir korkuyla:

"Elbette doğru söyleyeceğiz efendim! Zaten siz hepsini öğrenmişsinizdir. Durumun tamamı size ma-lumdur. Yalandan, inkârdan ne fayda ortaya çıkar?"

Polis: "O ortalığı birbirine katan köpek sizin midir? Evvela onu haber veriniz?"

Şöhret Bey köpek kelimesini deminden beri zihninde büyötmekte olduğu "küpe" anlayarak dedi ki:

"Hayır efendim! Evveliden validemindi. Fakat sonra bendeniz her nasılsa şeytana uyup bir cahillik ederek bin kuruşa kuyumcu Bedros Ağa'ya sattım."

Polis bir büyük hayretle:

"Acayip! Bunun o kadar değeri, kıymeti var mıydı?"

Şöhret: "Evet efendim! Bazı kusurları olduğu halde bile o kadar etti. Eğer bu kusurları da bulunmamış olaydı aracı da iki bine kadar çıkacaktı."

Gittikçe hayreti artan polis:

"O kusurları neymiş bakalım?"

Şöhret: "Efendim, birinci kusuru... Validem altındaki sallantılarını koparmış(!)"

Polis: "Ha, demek hadım etmiş?"

Şöhret: "İkinci kusuru da şu ki: Elinden iş gelmeyen valide, ayıklamak için daima dibini iğneyle karıştırırmış."

Halkta bir büyük şaşkınlık!

Polis: "Hani ya sen doğru söyleyeceğine söz vermiş-tin?"

Şöhret: "İşte doğrusu bu efendim! Vallahi hakikat bundan ibarettir. Kuyumcu Bedros Ağa'yla elbette görüşmüşsünüzdür. Bütün bunları benden evvel size o anlatmadı mı?"

Bazı kimseler vardır ki bulundukları mecliste bir müddet sessiz kalıp bir parlak söz sarf etmek için münasebet gözlerler. İşte bu türden olarak deminden beri orada bulunup da sorgulamaya müdahale etmemiş bulunan bir diğer polis dedi ki:

"Efendim bazı hakikat vardır ki söylendiği zaman kimse onu doğrudur diye dinlemez. İşte bu türden olmak üzere sorgulamakta olduğunuz zatın sözlerinde ben hakikat izi görmekteyim. Çünkü bu zatın dediği gibi köpeğin dibi iğneyle kurcalanmamış olsaydı biçare hayvan bahçeyi altüst edercesine bir şiddetle koşar mıydı?"

Evvelki polis: "Deli veya akıllı oldukları henüz iyice

malum olmayan böyle kimselerin sözlerine inanıp da bir de sizin fazla mana çıkarmaya kalkışmanız tuhaf değil midir?”

Şöhret kendisini savunan polisten evvel söze atılarak:

“Niçin deli olalım efendim! Niçin sözlerimize inanılmasın! Evet, yine söylerim ki dibi iğneyle karıştırılmış, büyük *facceta*¹ bozulmuştur. Bunu kuyumcular büyütle inceleyip de söylediler. Biz üstünkörü bir gözle bakıp da söylemiyoruz. Büyük *facceta* kurcalanmıştır, bozulmuştur diye hiç ben kendi malıma iftira eder miyim? Bunu o sanat ustası kontrol etti, inceledi, söyledi. Validenin eli durmaz. Keşke kurcalamasaydı da malımız da bu kadar fiyattan düşmeyeydi. Yok, eğer Bedros Ağa benden sallantıları dava ediyorsa bunun için de o kadar acele etmesin. Ben bunları eğer validemin çekmecesinde saklı bulabilirsem getiririm dedim. Mutlak getiririm demedim.”

Evvelki polis, ikinci polise hitaben:

“İşte buyurun efendim! Bütün bu sözler deli saçması değil de ya nedir? Hiç köpeğin sallantıları çekmecede saklı durur mu?”

Şöhret: “Saklı durduklarını iddia etmiyorum efendim. Kaybolmuş bulunmaları ihtimali daha çoktur. Ben o zaman kuyumcuyu kandırmak için nasılsa öyle bir söz söyleyivermişim.”

Birinci polis: “Bu adam adeta saçmadan başka bir şey söylemiyor.”

İkinci polis: “Bunun sözlerinin saçma olup olmadığı ölü köpeğin muayenesiyle meydana çıkar.”

Birinci polis: “Rica ederim sen de saçmalama bira-der!”

İkinci polis: “Bunlar o kuduz köpeğin sahipleri ol-

1. (İt.) Elmasın tıraşlanmış yüzlerine verilen ad. (Y.N.)

duklarını itiraf ediyorlar mı? Köpeğin ölüsünü getirip gösteriniz bakalım, kendi malları olduğunu onaylayacaklar mı?”

Birinci polis: “Pekâlâ! Garsonlar köpeğin ölüsünü getirsinler, gösterelim.”

Bu emri işitir işitmez garsonun biri derhal koşup sürüye sürüye Drol’ün cesedini ortaya getirdi.

Şöhret Bey, Drol’ün öyle al kanlar içinde cansız yatığını görünce bu defa hakikaten çıldırmış gibi bir şiddetle hemen sevgili köpeğinin ölüsü üzerine kapanarak bütün kuvvetiyle ağlamaya başladı. Ve bu feryatları esnasında diyor ki:

“Eyvah! Eyvah! Yapmış olduğum hırsızlıktan dolayı yakayı kurtarmaya ihtimal vardı. Fakat şimdi ne yapacağım? O zengin İngiliz’e ne cevap vereceğim? Heyhat! Mahvoldum! İki akşamki bahtiyarlığımdan dolayı düşmanların nazarına uğradım.”

Evvelki polis, diğerine hitaben:

“Görüyor musun arkadaş? İşin içinde bir hırsızlıkla beraber bir de zengin İngiliz ismi var! Mesele gittikçe ehemmiyet kazanıyor!”

İkinci polis hiç lüzumu yok yere bir büyük öfkeyle gözlerini açıp mahkeme reisi tavrıyla Şöhret’e hitaben dedi ki:

“Demek o hırsızlığı işleyen de sensin öyle mi?”

Şöhret en ziyade Drol’e mi yoksa kendine mi acınmak lazım geleceğini bilemeyerek ümitsizce bir tavırla:

“Hayır, o hırsızlığı ben gerçekleştirmedim. Dün gece Maşuk’un hanesindeki daireye o kadar adam girdi. Selami’nin liralarını, Raik’in saat, kordon ve bastonunu, Razi’nin tabakasını onlar almıştır. Niçin iftira ediyorlar?”

Evvelki polis: “Bak! Bak! Meydana daha neler çıkıyor?”

Şöhret derin derin içini çekerek polise dedi ki:

“Ah birader! Onların zararları bir şey değil! Beriki zor! İngiliz’inki! Çünkü yalnız Balear Adaları’na özeldi. Nesli tükenmişti! Antikaydı! Meraklılar ederinin ne olduğundan habersizdi! Bulunmaz şeydi vesselam.”

Polis: “Saçmalar gittikçe rengini değiştiriyor. Olay karışıyor. Fakat bu işin içinde hırsızlıklar, liralara, İngilizler, kuyumcular, mücevherler, saatler, antikalar var! Me-sele ağır, pek ağır. Şimdi bizim bunları böylece merkeze ulaştırmak vazifemizdir. Bakalım işin ötesi neye varır.”

Karşıdan bu garip sorguyu dinlemekte bulunan Razi Efendiler, Raik Beyler filan da Şöhret’i merkeze kadar arkasından takip edip kayıp eşyalarını davaya karar verdiler. Çünkü Şöhret’in, “Maşuk’un hanesindeki hırsızlığı ben ne bileyim? O gece oraya o kadar insan girdi,” demesi hırsızın Şöhret olduğuna hiç şüphe bırakmıyordu.

Mösyö Tirel hazretleri gürültünün buralara ulaştığını anlayınca hemen oradan savuşmuştu. Zira bu türden adamların en büyük maharetleri öyle tehlikeli yerlerden savuşmak konusunda görülür. Şöhret’le Potiş o sırsıklam kıyafetleriyle kol kola yürümekte ve garson köpeğin ölüsünü bunların arkaları sıra sürüklemekte ve oradaki halk da bunların etrafında büyük bir kalabalık meydana getirmekte bulunduğu halde, büyük rezillikle merkeze doğru hareket ettiler.

Sonsöz

İlk inceleme, sorgulama ve yargılamaların yürütülmesinden sonra, Şöhret'in yasalar gereğince hapse mahkûm olması açıklamaya muhtaç değildir.

Bu hikâyemizde hayal gücü ürünü sayılacak olağanüstü âdetlerle okurlarımızı eğlendireceğimize, çeşit çeşit örnekleri her gün ortada görülen bazı durumların üzerine ibret bakışlarını çekmeyi daha çok faydalı gördük.

Şöhret Beyimiz hayali bir kişiye de gerçek şahıslardan olarak pek çok emsali yok mudur? Validesinin küpesini çalıp kuyumcu Bedros'a satmak hayaliye de birçok şıkların pederden kalma serveti mahvetmeleri hakiki meselelerden değil midir?

Biz hikâyemizde Şöhret'i hapse attırmakla hakkında dostluk etmiş olduk. Gerçekteki örneğinin akıbetiye genellikle daha feci olur. Hapsolmak demek bir nevi gizlenmek demektir. Olayın neticesindeki yüz karası hiç olmazsa hapishanenin karanlıklarına karışarak kimsenin lanetleyen bakışlarına isabet etmez. Öteki örneklerdeyse karnı aç, sırtı çıplak, yalınayak başı kabak dost düşman herkesin bakışlarında ömrünün sonuna kadar hor görülmüş olmak neticesi görülür ki, düşünülmesi ve hayal edilmesi bile tüyleri ürpertir.

Hakteala Hazretleri gençlerimizi bu yoldaki belalardan korusun ve esirgesin. Âmin.

1. Bu sonsözünü bağışlayarak Ahmet Midhat Efendi ilave etmişti. (Hüseyin Rahmi'nin notu)

SÖZLÜK

addetmek	Saymak, kabul etmek
alamet	Belirti
bahtiyarlık	Mutluluk
beyhude	Boşuna, boş yere
biçare	Çaresiz, zavallı
buse	Öpücük
cazip	Çekici
cüzi	Küçük, az
çehre	Yüz, surat
dirayet	Kavrayış, anlayış
ecnebi	Yabancı
ehemmiyet	Önem
evham	Kuruntu
Garp	Batı
iftihar	Övünç, övünme
ihtiyat	Tedbir
itham	Suçlama
itimat	Güven
kâfi	Yeterli
kati	Kesin
latif	Hoş, güzel
mahsus	Özgü
mazi	Geçmiş
mektep	Okul
mizaç	Karakter, huy
mübalâğa	Abartı
münasip	Uygun
nazenin	Narin
netice	Sonuç
sima	Yüz
sual	Soru
sükût	Sessizlik
Şark	Doğu
tasvip etmek	Onaylamak
tebessüm	Gülümseme
tesir	Etki
vuslat	Kavuşma
ziyade	Çok, fazla